

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

Δημιουργώντας τον «Νέο άνθρωπο»: Ευγονική επιστήμη και Κράτος στην Σουηδία  
και την Ναζιστική Γερμανία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σουλτάνα Κρασσά

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου  
(Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Δημουλάς Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χριστόφορος Σκαμνάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Σουλτάνα Κρασσά, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

## Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις βαθύτερες ευχαριστίες μου σε όλους όσους με στήριξαν σε αυτό το ταξίδι. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή μου Λουδοβίκο Κωτσονόπουλο, του οποίου η καθοδήγηση, η τεχνογνωσία και η αμέριστη υποστήριξη ήταν ανεκτίμητη. Τα οξυδερκή σχόλια και η ενθάρρυνσή σας με ώθησαν να σκεφτώ κριτικά και με βοήθησαν να εξελιχθώ ακαδημαϊκά.

Στην οικογένειά μου, της οποίας η ακλόνητη αγάπη, η ενθάρρυνση και η πίστη σε μένα ήταν η μεγαλύτερη πηγή δύναμής μου. Θα είμαι για πάντα ευγνώμων για τις θυσίες και την ατελείωτη υποστήριξή σας.

Στους φίλους μου, που τους ευχαριστώ για την υπομονή, την κατανόησή τους και που ήταν πάντα εκεί για να με ενθαρρύνουν όταν τα πράγματα ήταν δύσκολα και ο δρόμος φαινόταν μακρύς.

Τέλος, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας

Αυτό το έργο είναι μια αντανάκλαση όλης της υποστήριξης και της αγάπης που έχω λάβει, και το αφιερώνω στον καθένα από εσάς.

## Πίνακας περιεχομένων

Πίνακες .....	6
Περίληψη .....	7
Abstract .....	9
Εισαγωγή .....	10
Κεφάλαιο πρώτο .....	12
Το επιστημολογικό πλαίσιο και η εξάπλωση της ευγονικής στην Ευρωπαϊκή κοινωνία .....	12
1.1    Εννοιολογική αποσαφήνιση του ευγονισμού .....	12

1.2 Οι Ρίζες της Ευγονικής στην Κοινωνική Θεωρία .....	13
1.3 Η Εξάπλωση και θεσμοποίηση της Ευγονικής .....	15
1.4 Ευρωπαϊκή κοινωνία τον 19ο αιώνα .....	17
Κεφάλαιο δεύτερο .....	23
Ο ρόλος της επιστημονικής κοινότητας και του κρατικού μηχανισμού στην νομιμοποίηση της ευγονικής .....	23
2.1 Ανάλυση των μηχανισμών και των δικτύων που συνδέουν την επιστήμη με την πολιτική: από τις επιστημονικές ιδέες στις πολιτικές ατζέντες .....	23
2.2 Διεθνή συνέδρια (ευγονικές εταιρείες), διεθνείς οργανώσεις ευγονικής .....	28
2.3 Επιστήμονες κλειδιά και Ιδρύματα .....	29
2.4 Η ευγονική στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία .....	32
2.5 Η πολύπλοκη επικάλυψη μεταξύ της κοινωνικής ευγονικής στη Σουηδία και της ρατσιστικής ευγονικής στη ναζιστική Γερμανία .....	34
Κεφάλαιο τρίτο .....	37
Η ναζιστική φυλετική υγιεινή ως κοινωνική πολιτική και η εφαρμογή του ρατσιστικού ευγονισμού στην Ναζιστική Γερμανία .....	37
3.1 Η προέλευση της ευγονικής 1890-1903 .....	37
3.2 Η Ναζιστική Γερμανία: Κρατική και Κοινωνική Πολιτική .....	41
3.3 Από τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη Γερμανία του Χίτλερ: Η Κατάρρευση της Δημοκρατίας και η Άνοδος του Ολοκληρωτισμού .....	44
Οι ιδεολογικές βάσεις θεμελίωσης του Ναζιστικού φρονήματος .....	45
3.4 Νόμοι και Πρακτικές στη Ναζιστική Γερμανία .....	48
3.5 Ευγονική και προτεστάντες στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης .....	54
3.3 Ο απολογισμός και η κληρονομιά της Ναζιστικής ευγονικής .....	55
Κεφάλαιο τέταρτο .....	57
Η ευγονική ως κοινωνική μεταρρύθμιση του σοσιαλδημοκρατικού κράτους πρόνοιας .....	57

4.1 Η Σοσιαλδημοκρατική Σουηδία: Μια Ιστορία Ανθεκτικότητας και Αλλαγής ...	57
4.2 Νόμοι και Πρακτικές στη Σοσιαλδημοκρατική Σουηδία .....	62
4.3 Η διάδοση των ευγονικών ιδεών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά .....	66
Κεφάλαιο πέμπτο .....	71
Κρατική εξουσία και ευγονική: Συγκριτική άποψη των φιλελεύθερων και σοσιαλδημοκρατικών προσεγγίσεων .....	71
5.1 Σύγκριση Δημοκρατίας και Σοσιαλδημοκρατίας στα θέματα της ευγονικής ....	71
5.2 Ομοιότητες και Διαφορές στην Προσέγγιση Ευγονικής: Προπαγάνδα, «Εξαπάτηση» - Συναίνεση, Φυλή και Κράτος Πρόνοιας .....	73
Συμπεράσματα .....	77
Βιβλιογραφία .....	84

## Πίνακες

Πίνακας 1. Ποσοστά στειρώσεων ανά κατηγορία ασθενειών.....σελ.	55
Πίνακας 2. Καταγεγραμμένες στειρώσεις στην Σουηδία από το 1935 μέχρι το 1975.....σελ.	68

## Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη μετάβαση της ευγονικής από επιστημονική θεωρία σε κρατική πολιτική κατά τον 20ό αιώνα, εστιάζοντας στη σύγκριση της εφαρμογής της στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία. Αναλύεται πώς οι επιστημονικές ιδέες της ευγονικής ενσωματώθηκαν σε διαφορετικά πολιτικά και κοινωνικά συστήματα, διαμορφώνοντας πολιτικές πρακτικές που στόχευαν στη διαχείριση και τη βελτίωση του ανθρώπινου πληθυσμού.

Στη Σουηδία, η ευγονική ενσωματώθηκε στις πολιτικές του κράτους πρόνοιας και παρουσιάστηκε ως μέσο διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας και της δημόσιας υγείας, με έμφαση σε πρακτικές όπως οι αναγκαστικές στειρώσεις. Από την άλλη, στη ναζιστική Γερμανία, η ευγονική αποτέλεσε πυρήνα της φυλετικής ιδεολογίας του καθεστώτος, υποστηρίζοντας πολιτικές διακρίσεων, ευθανασίας και γενοκτονίας. Η εργασία εξετάζει τους κοινούς άξονες, όπως τη χρήση της προπαγάνδας και τη δημιουργία συναίνεσης, αλλά και τις διαφοροποιήσεις στις εφαρμογές και τις προτεραιότητες των δύο συστημάτων. Μέσα από τη συγκριτική ανάλυση, αναδεικνύεται η σύνδεση επιστήμης, ιδεολογίας και πολιτικής, καθώς και οι ηθικές προεκτάσεις της χρήσης της ευγονικής. Τα συμπεράσματα της μελέτης υπογραμμίζουν

την ανάγκη κριτικής σκέψης και δεοντολογίας στις επιστημονικές εφαρμογές, ώστε να αποφευχθούν παρόμοιες καταχρήσεις στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: Ευγονική, Ναζιστική Γερμανία, Σουηδία

## **Abstract**

This paper examines the transition of eugenics from scientific theory to state policy in the 20th century, focusing on a comparison of its application in social democratic Sweden and Nazi Germany. It analyses how the scientific ideas of eugenics were incorporated into different political and social systems, shaping political practices aimed at managing and improving the human population.

In Sweden, eugenics was incorporated into welfare state policies and presented as a means of ensuring social welfare and public health, with an emphasis on practices such as forced sterilization. On the other hand, in Nazi Germany, eugenics became a core part of the regime's racial ideology, supporting policies of discrimination, euthanasia and genocide.

The paper examines the common threads, such as the use of propaganda and consensus building, but also the differences in the applications and priorities of the two systems. Through comparative analysis, the paper highlights the connection between science, ideology and politics, as well as the ethical implications of the use of eugenics. The conclusions of the study underline the need for critical thinking and ethics in scientific applications in order to avoid similar abuses in the future.

Keywords: Eugenics, Nazis Germany, Sweden

## **Εισαγωγή**

Η ευγονική αποτέλεσε ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα κεφάλαια της σύγχρονης ιστορίας, καθώς οι εφαρμογές της, σε διάφορες χώρες και πολιτικά συστήματα, ανέδειξαν την επικίνδυνη διασταύρωση της επιστήμης με την ιδεολογία. Στην παρούσα εργασία διερευνάται η ανάπτυξη και εφαρμογή των ευγονικών πολιτικών σε δύο διακριτά πολιτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα: τη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία. Σκοπός της μελέτης είναι να κατανοηθεί πώς επιστημονικές ιδέες, όπως η γενετική και η κληρονομικότητα, μετατράπηκαν σε πολιτικές πρακτικές που επηρέασαν καθοριστικά τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων.

Η φυλετική ιδεολογία και τα κινήματα της ευγονικής αποτελούν ένα βασικό συστατικό στοιχείο των κοινωνικών εξελίξεων κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αιώνα τόσο στην Γηραιά Ήπειρο όσο και παγκοσμίως. Τα εν λόγω κινήματα γνώρισαν τεράστια

απήχηση σε όλο σχεδόν τον κόσμο και πολλές φορές αποσιωπώνται από τις εκάστοτε επιστημονικές συζητήσεις και αναλύσεις περί ανάπτυξης κοινωνικών πολιτικών και διαμόρφωσης κοινωνικών ταυτοτήτων εν γένει στα χρόνια πριν και κατά την διάρκεια των Παγκοσμίων Πολέμων.

Η ευγονική, όπως αναπτύχθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα, βασίστηκε στην ιδέα ότι τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά μπορούν να βελτιωθούν μέσω του ελέγχου της αναπαραγωγής. Ωστόσο, οι τρόποι με τους οποίους αυτή η θεωρία υιοθετήθηκε και εφαρμόστηκε από διαφορετικά πολιτικά συστήματα ποίκιλαν σημαντικά. Στη Σουηδία, η ευγονική πλαισιώθηκε ως μέσο κοινωνικής βελτίωσης και ενσωματώθηκε στο κράτος πρόνοιας. Στη ναζιστική Γερμανία, αντίθετα, αποτέλεσε κεντρικό στοιχείο της φυλετικής πολιτικής, οδηγώντας σε φρικαλεότητες όπως οι μαζικές στερρώσεις, η ευθανασία και, τελικά, το Ολοκαύτωμα.

Η εργασία αυτή εστιάζει στην ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν στην ενσωμάτωση της ευγονικής στις κρατικές πολιτικές, εξετάζοντας τη σύνδεση επιστήμης, ιδεολογίας και πολιτικής. Μέσα από μια συγκριτική προσέγγιση, θα εξεταστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ της σοσιαλδημοκρατικής και της ολοκληρωτικής εφαρμογής της ευγονικής, με έμφαση σε θέματα όπως η προπαγάνδα, η νομιμοποίηση της εξουσίας, και οι ηθικές συνέπειες αυτών των πρακτικών. Με τον τρόπο αυτόν η παρούσα μελέτη καταδεικνύει το πλαίσιο ανάδυσης σύγχρονων ιδεών για την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου. Πως λοιπόν στις νέες επιστημονικές ιδέες και κρατικές «κοινωνικές» πολιτικές ενσωματώνουν την ιδέα του «Νέου Ανθρώπου»;

Αξιοποιώντας εκτενή βιβλιογραφία, ιστορικά έγγραφα και σύγχρονες έρευνες, η εργασία επιχειρεί να φωτίσει το πώς η επιστήμη μπορεί να μετατραπεί σε εργαλείο πολιτικής καθώς και το πώς οι συνέπειες τέτοιων πρακτικών συνεχίζουν να επηρεάζουν τη σύγχρονη κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο, επιδιώκεται όχι μόνο η κατανόηση της ιστορικής πραγματικότητας, αλλά και η ανάδειξη της σημασίας της κριτικής σκέψης στη διασταύρωση της επιστήμης με την πολιτική.

# Κεφάλαιο πρώτο Το επιστημολογικό πλαίσιο και η εξάπλωση της ευγονικής στην Ευρωπαϊκή κοινωνία

## 1.1 Εννοιολογική αποσαφήνιση του ευγονισμού

Η ευγονική αναφέρεται στην επιστήμη της βελτίωσης των ανθρώπινων πληθυσμών μέσω της ελεγχόμενης αναπαραγωγής, με στόχο την αύξηση των επιθυμητών κληρονομικών χαρακτηριστικών. Με την πάροδο του χρόνου, η ευγονική έγινε ισχυρή κοινωνική θεωρία συνδεδεμένη με διάφορες πολιτικές ιδεολογίες και δημόσιες πρακτικές που στόχευαν στη διαμόρφωση ανθρώπινων πληθυσμών με βάση την αντιληπτή βιολογική ικανότητα.

Ο Kelves (1985) στο βιβλίο του με τίτλο *In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity* δίνει έναν ολοκληρωμένο ορισμό της ευγονικής υποστηρίζοντας ότι είναι η μελέτη και η πρακτική βελτίωση της γενετικής ποιότητας του ανθρώπινου πληθυσμού, συχνά μέσω της επιλεκτικής αναπαραγωγής, της στέρωσης και άλλων μεθόδων που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της αναπαραγωγής ατόμων με επιθυμητά χαρακτηριστικά και στη μείωση της αναπαραγωγής ατόμων με λιγότερο επιθυμητά ή επιβλαβή γνωρίσματα.

Συνέπεια της εντυπωσιακά μεγάλης απήχησης αυτών των ιδεών ήταν η δημιουργία και εξάπλωση του ευγονικού κινήματος<sup>1</sup> στα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα, το οποίο αργότερα θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την δημόσια πολιτική και την επιστημονική έρευνα (Paul, D. B. 1995).

Ο Κοινωνικός Δαρβινισμός, από την άλλη πλευρά, είναι μια σχετική έννοια που βασίζεται στη θεωρία της φυσικής επιλογής του Κάρολου Δαρβίνου και του οποίου ορισμένα γνωρίσματα σχετίζονται άμεσα με την ευγονική ιδεολογία. Στο πλαίσιο της κοινωνικής θεωρίας, ο Κοινωνικός Δαρβινισμός και η ευγονική συνδέθηκαν στενά τον

---

<sup>1</sup> Το κίνημα της ευγονικής ήταν μια κοινωνική και επιστημονική εκστρατεία που εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Το κίνημα επεδίωξε να εφαρμόσει τις αρχές της γενετικής και της κληρονομικότητας στην κοινωνική πολιτική και άσκησε επιρροή σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Γερμανίας (Kelves, 1985).

19ο και τον 20ό αιώνα, διαμορφώνοντας πολιτικές που επικεντρώθηκαν στην «επιβίωση του ισχυρότερου» και τον βιολογικό ντετερμινισμό (Levine & Bashford, 2010).

## 1.2 Οι Ρίζες της Ευγονικής στην Κοινωνική Θεωρία

Οι ρίζες της ευγονικής βρίσκονται στα ευρύτερα διανοητικά ρεύματα του 19ου αιώνα, όπου υπήρξε έντονο ενδιαφέρον για την κληρονομικότητα και τη θεωρία της εξέλιξης. Το έργο του Κάρολου Δαρβίνου *Η Καταγωγή των Ειδών* (1859), είχε βαθιά επίδραση στη σκέψη των επιστημόνων, εισάγοντας την έννοια της φυσικής επιλογής, που υποστήριζε ότι στη φύση επιβιώνουν μόνο τα πιο προσαρμοσμένα είδη. Ο ξάδερφος του Δαρβίνου, Φράνσις Γκάλτον, επιστήμονας και πατέρας της διαφορικής ψυχολογίας και της βιομετρίας, επέκτεινε αυτή την ιδέα στους ανθρώπινους πληθυσμούς, υποστηρίζοντας ότι η ανθρώπινη αναπαραγωγή μπορούσε να ελεγχθεί για τη βελτίωση της κοινωνίας<sup>2</sup>. Ήταν ο ίδιος που ανήγαγε σε «επιστήμη» τον εν λόγω όρο προσφέροντάς έτσι το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο και μάλιστα στηριζόμενος στην ολοκαίνουργια, για την εποχή, θεωρία της εξέλιξης. Το έργο του Γκάλτον, με τίτλο *Hereditary Genius* (1869), θεωρείται συχνά η βάση της σύγχρονης ευγονικής (Levine & Bashford, 2010).

Το 1869 ο Γκάλτον εισήγαγε το όρο «ευγονική». Σύμφωνα με τον ίδιο και τον ορισμό που απέδωσε στην έννοια της ευγονικής<sup>3</sup> σε μια κοινωνία που αποτελείται από περισσότερο και λιγότερο ικανούς και «προικισμένους» ανθρώπους, στόχος είναι η ενίσχυση και η επικράτηση των πρώτων και των ανεπτυγμένων ψυχολογικών, σωματικών και διανοητικών προσόντων τους, η βελτίωση αλλιώς του ανθρώπινου είδους. Ένθερμος οπαδός της κληρονομικότητας ο Γκάλτον χαρακτηριστικά σε ένα

---

<sup>2</sup> Δίνοντας τη δική του ερμηνεία στις ανακαλύψεις του εξαδέλφου του ο Γκάλτον θέλησε να τις διερευνήσει πάντοτε υπό το δικό του πρίσμα- στο ανθρώπινο είδος. Αφιέρωσε το υπόλοιπο της ζωής του στη μελέτη της κληρονομικότητας και στην παρατήρηση των ανθρώπινων πληθυσμών και των διαφορών τους. Η αφοσίωση που επέδειξε σε αυτό το έργο είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μιας πληθώρας ανθρωπολογικών στοιχείων και τον οδήγησε στην επινόηση νέων τεχνικών για τη μέτρησή τους και νέων στατιστικών μεθόδων για την ανάλυσή τους.

<sup>3</sup> Ο όρος της ευγονικής χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την διαδικασία βελτίωσης των γενετικών χαρακτηριστικών του ανθρώπινου είδους, ώστε οι επόμενες γενιές να είναι προικισμένες με καλύτερα πνευματικά και σωματικά χαρακτηριστικά. Η ευγονική θα διακριθεί σε δύο κατηγορίες: την θετική ευγονική που στόχο έχει την βελτίωση των γενετικών χαρακτηριστικών μέσω της ενθάρρυνσης της αναπαραγωγής των κατάλληλων ανθρώπων, και την αρνητική ευγονική που αποσκοπεί στην παρεμπόδιση της διαιώνισης αρνητικών γενετικών χαρακτηριστικών μέσω της απαγόρευσης της αναπαραγωγής σε ορισμένες ομάδες ανθρώπων.

άρθρο του δημοσιευμένο στο *Macmillan's Magazine* αναφέρει ότι «Ζούμε σε ένα είδος διανοητικής αναρχίας, ελλείπει ιδιοφυών μυαλών. Οι διανοητικές ικανότητες των ηγετών μας πρέπει να βελτιωθούν. Χρειαζόμαστε ικανότερους αξιωματούχους, πολιτικούς, διανοούμενους, εφευρέτες και καλλιτέχνες» (Galton, 1865: 157-166) ιδιαίτερα σκεπτικός απέναντι στην πνευματική και πολιτική ελίτ της Αγγλίας.

Ο Γκαλτον επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την σκέψη πολλών ευρωπαϊών επιστημόνων και το επιστημονικό κύρος και δραστηριότητα του στην Αγγλία<sup>4</sup> πρωταγωνίστησε στην συνολική άνθιση των ευγονικών ιδεών στις αρχές του 20ου αιώνα. Αργότερα οι ιδέες αυτές έγιναν κινήματα μεγάλου βεληνεκούς στο σύνολο σχεδόν των χωρών της Γηραιάς Ηπείρου, και όχι μόνο, και αυτά με την σειρά τους οδήγησαν σε πληθώρα διεθνών συνεδρίων, εκδηλώσεων και συγκεντρώσεων, τα οποία χαρακτηρίζονταν από μεγάλη συμμετοχή και σχετική ομοφωνία σε βασικά ζητήματα και κατευθύνσεις της ευγονικής που αργότερα θα πάρουν, όπως θα δούμε, την μορφή νόμων.

Ο Γκάλτον πίστευε ότι τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως η ευφυΐα και ο ηθικός χαρακτήρας, είναι κληρονομικά και ότι η κοινωνία θα μπορούσε να βελτιωθεί μέσω της επιλεκτικής αναπαραγωγής. Πρότεινε ότι, όπως και η εκτροφή ζώων, η ανθρώπινη αναπαραγωγή θα μπορούσε να ελεγχθεί για την ενίσχυση επιθυμητών χαρακτηριστικών και την καταστολή των ανεπιθύμητων. Αυτή η έννοια διαδόθηκε γρήγορα σε επιστημονικούς και πολιτικούς κύκλους και έθεσε τα θεμέλια για τα ευγονικά κινήματα που θα αναδεικνύονταν στις αρχές του 20ού αιώνα (Drouard, 1999).

### **Κοινωνικός Δαρβινισμός και Ευγονική**

Αναζητώντας τη φιλοσοφική βάση της ευγονικής, η συζήτηση οδηγείται στην αναφορά της έννοιας του «κοινωνικού δαρβινισμού», αφού η εν λόγω επιστήμη εφαρμόζει τις δαρβινικές έννοιες του ανταγωνισμού, της φυσικής επιλογής και της επιβίωσης του ισχυρότερου στις ανθρώπινες κοινωνίες. Οι υποστηρικτές του Κοινωνικού Δαρβινισμού τάσσονταν υπέρ της ιδέας ότι η σύγκρουση μεταξύ των ανθρώπων αποτελεί την κινητήρια δύναμη της κοινωνικής προόδου, με τα πιο ικανά άτομα (δηλαδή, εκείνα με ανώτερα βιολογικά χαρακτηριστικά) να ανεβαίνουν στην κορυφή,

---

<sup>4</sup> Η ίδρυση του Εργαστηρίου Εθνικής Ευγονικής το 1907, η δημιουργία της έδρας της ευγονικής στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου τον ίδιο χρόνο και η ίδρυση της Εταιρείας Ευγονικής Εκπαίδευσης λίγα χρόνια αργότερα, είναι τα σημαντικότερα επιτεύγματα του Francis Galton που βοήθησαν στην διάδοση των ευγονικών ιδεών και στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό της Αγγλίας.

ενώ τα λιγότερο ικανά να παραμένουν πίσω. Οι Κοινωνικοί Δαρβινιστές πίστευαν ότι οι κοινωνικές παρεμβάσεις για τη βοήθεια των φτωχών ή των ατόμων με αναπηρίες ήταν λανθασμένες, καθώς παρεμπόδιζαν τη φυσική εξελικτική διαδικασία (Levine & Bashford, 2012).

Οι ευγονιστές υιοθέτησαν αυτή τη λογική, υποστηρίζοντας ότι το κράτος θα πρέπει να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην προώθηση της αναπαραγωγής των «ικανότερων» και στην αποτροπή της αναπαραγωγής των «λιγότερο ικανών». Αυτό οδήγησε σε πολιτικές όπως ο εξαναγκαστικός ευνουχισμός, οι περιορισμοί στη μετανάστευση και οι νόμοι περί γάμου που απέτρεπαν τη μίξη φυλών ή τη διαιώνιση ανεπιθύμητων χαρακτηριστικών. Η σύνδεση του Κοινωνικού Δαρβινισμού και της ευγονικής δημιούργησε έτσι ένα πλαίσιο στο οποίο ορισμένες ζωές θεωρούνταν πιο πολύτιμες από άλλες, συχνά οδηγώντας στην απανθρωποποίηση ευάλωτων πληθυσμών (Bjorkman & Widmalm, 2010).

### **1.3 Η Εξάπλωση και θεσμοποίηση της Ευγονικής**

Το ιστορικό, ιδεολογικό και γεωγραφικό πλαίσιο ανάπτυξης των ιδεών της ευγονικής παρουσιάζει με την σειρά του εύλογο ενδιαφέρον στην παρούσα μελέτη καθώς χαρτογραφείται με αυτόν τον τρόπο η πορεία εξάπλωσης και αργότερα νομιμοποίησης μιας ιδιαίτερα «αντισυμβατικής» ιδεολογίας.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η ευγονική είχε γίνει ένα διακρατικό φαινόμενο, με κινήματα να εμφανίζονται σε διάφορες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, της Βρετανίας και της Γερμανίας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το ευγονικό κίνημα απέκτησε σημαντική πολιτική επιρροή, οδηγώντας σε νόμους όπως ο Νόμος Περί Μετανάστευσης του 1924, που στόχευε στη διατήρηση της φυλετικής σύνθεσης του έθνους μέσω του περιορισμού της μετανάστευσης από μη νορδικές χώρες<sup>5</sup>. Επίσης, εφαρμόστηκαν προγράμματα εξαναγκαστικής στέρωσης σε πολλές πολιτείες, τα οποία στόχευαν άτομα που θεωρούνταν ακατάλληλα για αναπαραγωγή, όπως άτομα με αναπηρίες, εγκληματίες και φτωχούς (Levine & Bashford, 2010).

---

<sup>5</sup> Ο όρος περιλαμβάνει την Δανία, τη Φιλανδία, την Ισλανδία, την Νορβηγία καθώς και την Γροιλανδία και τα νησιά Φερόες.

Στην Ευρώπη στην οποία και επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη, η ευγονική συνδέθηκε στενά με εθνικιστικές και ρατσιστικές ιδεολογίες. Η άνοδος της ναζιστικής Γερμανίας οδήγησε στην πιο ακραία εφαρμογή των αρχών της ευγονικής, καταλήγοντας στο Ολοκαύτωμα, όπου εκατομμύρια Εβραίοι, Ρομά, άτομα με αναπηρίες και άλλοι εξοντώθηκαν συστηματικά στο όνομα της φυλετικής καθαρότητας. Από την άλλη η ευγονική στη Σουηδία, αν και λιγότερο ακραία, μοιραζόταν πολλούς από τους ίδιους στόχους και μεθόδους με αυτές της Γερμανίας. Η σουηδική κυβέρνηση ίδρυσε το πρώτο ευγονικό ινστιτούτο στον κόσμο το 1922, το οποίο επικεντρώθηκε στην «φυλετική υγιεινή» και προώθησε τη στέρωση ατόμων που θεωρούνταν ακατάλληλα (Bjorkman & Widmalm, 2010).

Στη Σουηδία, η ευγονική έγινε μέρος του κράτους πρόνοιας, όπου πολιτικές όπως η εξαναγκαστική στέρωση θεωρήθηκαν μέσο βελτίωσης της υγείας του πληθυσμού. Το ευγονικό κίνημα στη Σουηδία επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από το έργο του Χέρμαν Λούντμποργκ<sup>6</sup>, του πρώτου διευθυντή του Ινστιτούτου Βιολογίας της Φυλής στη Σουηδία. Ο Λούντμποργκ και άλλοι Σουηδοί ευγονιστές προώθησαν την ιδέα ότι η σουηδική φυλή έπρεπε να διατηρηθεί και να βελτιωθεί μέσω ευγονικών μέτρων (Bjorkman & Widmalm, 2010).

### **Ευγονική και Σύγχρονες Κοινωνικές Θεωρίες**

Η διασταύρωση της ευγονικής με τις σύγχρονες κοινωνικές θεωρίες αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο επιστημονικές ιδέες για την κληρονομικότητα και την εξέλιξη έχουν χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογήσουν κοινωνικές ανισότητες. Η ευγονική, όπως και ο Κοινωνικός Δαρβινισμός, χρησιμοποιήθηκε για να προωθήσει μια ιεραρχική αντίληψη της κοινωνίας, όπου ορισμένες ομάδες θεωρούνταν βιολογικά ανώτερες από άλλες. Αυτή η ιεραρχική σκέψη είχε καταστροφικές συνέπειες, ιδιαίτερα για τις περιθωριοποιημένες ομάδες, οι οποίες συχνά ήταν στόχοι των ευγονικών πολιτικών.

---

<sup>6</sup> Ο Herman Lundborg (1868–1943) ήταν Σουηδός γιατρός και επιστήμονας γνωστός για τη σημαντική ενασχόλησή του με την ευγονική, ιδιαίτερα στις αρχές του 20ου αιώνα. Ως επικεφαλής του Κρατικού Ινστιτούτου Φυλετικής Βιολογίας της Σουηδίας, που ιδρύθηκε το 1922, ο Λούντμποργκ ήταν μια εξέχουσα προσωπικότητα στη φυλετική βιολογία, υποστήριξε ιδέες που τελικά επηρέασαν τόσο τις σουηδικές πολιτικές όσο και το ευρύτερο σκανδιναβικό κίνημα ευγονικής.

Τα τελευταία χρόνια, έχει αναπτυχθεί ένα αυξανόμενο σώμα επιστημονικών ερευνών που εξετάζει την κληρονομιά της ευγονικής και τον αντίκτυπό της στις σύγχρονες κοινωνικές πολιτικές. Οι επιστήμονες όπως η Philippa Levine και η Alison Bashford υποστηρίζουν ότι η ευγονική δεν ήταν μόνο ένα ψευδοεπιστημονικό κίνημα, αλλά και μια σύγχρονη πολιτική ιδεολογία που επιδίωκε να διαμορφώσει την κοινωνία μέσω του ελέγχου της αναπαραγωγής (Levine & Bashford, 2012). Αυτή η ανάλυση υπερβαίνει τις φρικαλεότητες των αρχών του 20ού αιώνα για να εξετάσει πώς οι ευγονικές ιδέες συνεχίζουν να επηρεάζουν τις συζητήσεις για τη βιοηθική, τη γενετική και τα δικαιώματα αναπαραγωγής.

Τελικά, η ευγονική, τόσο ως επιστημονική θεωρία όσο και ως κοινωνικό κίνημα, ήταν βαθιά συνδεδεμένη με τις ιδέες του Κοινωνικού Δαρβινισμού και τα ευρύτερα ρεύματα της κοινωνικής θεωρίας του 19ου και 20ού αιώνα. Επιδίωξε να εφαρμόσει τις αρχές της φυσικής επιλογής στους ανθρώπινους πληθυσμούς, συχνά με καταστροφικά αποτελέσματα για όσους θεωρούνταν ακατάλληλοι. Ενώ οι πιο ακραίες μορφές ευγονικής, όπως αυτές που εφαρμόστηκαν στη ναζιστική Γερμανία, έχουν δυσφημιστεί, η κληρονομιά της ευγονικής συνεχίζει να διαμορφώνει τις συζητήσεις γύρω από τη γενετική, τη δημόσια υγεία και τα δικαιώματα αναπαραγωγής σήμερα.

#### **1.4 Ευρωπαϊκή κοινωνία τον 19ο αιώνα**

Η φυλετική ιδεολογία και τα κινήματα της ευγονικής αποτελούν ένα βασικό συστατικό στοιχείο των κοινωνικών εξελίξεων κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αιώνα τόσο στην Γηραιά Ήπειρο όσο και παγκοσμίως. Τα εν λόγω κινήματα γνώρισαν τεράστια απήχηση σε όλο σχεδόν τον κόσμο και πολλές φορές αποσιωπώνται από τις εκάστοτε επιστημονικές συζητήσεις και αναλύσεις περί ανάπτυξης κοινωνικών πολιτικών και διαμόρφωσης κοινωνικών ταυτοτήτων εν γένει στα χρόνια πριν και κατά την διάρκεια των Παγκοσμίων Πολέμων.

Την ίδια περίοδο άνθησης και εξέλιξης του πολιτισμού, των εδαφών και των κοινωνιών της Ευρώπης, τα χρόνια πριν τον Α ΠΠ τα οποία στην βιβλιογραφία αναφέρονται ως Μπελ Εποκ, οι ευγονικές ιδέες κέρδιζαν έδαφος στον πολιτικό λόγο, στην επιστημονική κοινότητα και στις συνειδήσεις των απλών πολιτών, με αποτέλεσμα την μετουσίωση αργότερα αυτών των ιδεών σε επίσημες πρακτικές του κράτους με διαφορετικό κάθε φορά μανδύα, μεταξύ άλλων της φυλετικής ανωτερότητας και της κοινωνικής ευημερίας.

Ο 19ος αιώνας ήταν μια περίοδος βαθιών μετασχηματισμών στην ευρωπαϊκή κοινωνία, που προκλήθηκαν από τις δυνάμεις της βιομηχανοποίησης, της αστικοποίησης και την άνοδο νέων πολιτικών ιδεολογιών. Αυτές οι εξελίξεις άλλαξαν δραστικά τις κοινωνικές δομές, τις οικονομίες και τα πολιτικά τοπία της Ευρώπης, δημιουργώντας νέες κοινωνικές τάξεις, εργατικά κινήματα και ιδεολογικές μεταβολές.

### **Βιομηχανοποίηση και Αστικοποίηση**

Η βιομηχανοποίηση ήταν ένα από τα πιο χαρακτηριστικά φαινόμενα του 19ου αιώνα στην Ευρώπη. Ξεκινώντας από τη Μεγάλη Βρετανία και επεκτεινόμενη στην υπόλοιπη ήπειρο, η βιομηχανοποίηση μετέτρεψε τις αγροτικές οικονομίες σε βιομηχανικές δυνάμεις. Η εμφάνιση των εργοστασίων, η μηχανοποιημένη παραγωγή και η χρήση του ατμού οδήγησαν στη μαζική παραγωγή αγαθών και έφεραν σημαντική οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, αυτή η μετάβαση δημιούργησε επίσης σοβαρές κοινωνικές προκλήσεις τις οποίες οι οργανωμένοι πλέον κρατικοί μηχανισμοί κλήθηκαν να διαχειριστούν. Οι εργάτες αντιμετώπιζαν σκληρές συνθήκες εργασίας, όπως πολλές ώρες δουλειάς, χαμηλούς μισθούς και επικίνδυνα περιβάλλοντα. Καθώς οι πόλεις αναπτύσσονταν ραγδαία για να φιλοξενήσουν τις νέες βιομηχανίες, ο υπερπληθυσμός, η φτώχεια και οι ασθένειες έγιναν συνηθισμένα προβλήματα στις αστικές περιοχές (Bjorkman & Widmalm, 2010).

Μάλιστα ο Karl Polanyi στο έργο του με τίτλο Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός<sup>7</sup> ασκεί κριτική στην εφαρμογή των δαρβινικών εννοιών στις ανθρώπινες κοινωνίες, ιδίως στη δικαιολόγηση των οικονομικών ανισοτήτων ως «φυσικών» αποτελεσμάτων του ανταγωνισμού. Υποστηρίζει ότι τέτοιες ιδεολογίες νομιμοποιούν τις κοινωνικές ιεραρχίες και τα δεινά των λιγότερο τυχερών, ενισχύοντας τις συστημικές ανισότητες. Προωθώντας την ιδέα ότι η οικονομική επιτυχία είναι αποτέλεσμα έμφυτης

---

ανωτερότητας, ο κοινωνικός δαρβινισμός παρείχε μια ηθική δικαιολογία για τις ανισότητες που εντείνει η οικονομία της αγοράς.

---

<sup>7</sup> Το έργο του Karl Polanyi «Ο μεγάλος μετασχηματισμός» (1944) είναι ένα θεμελιώδες έργο που εξετάζει τις κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις που προκάλεσε η ανάπτυξη των σύγχρονων οικονομιών της αγοράς. Η ανάλυσή του επικεντρώνεται στον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα, ιδίως στην άνοδο του βιομηχανικού καπιταλισμού και στις επιπτώσεις του στα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα. Ένα από τα βασικά θέματα που αναπτύσσει στο έργο του είναι ο κοινωνικός δαρβινισμός και οι κοινωνικές ανισότητες που οξύνονται στο κοινωνικό σύνολο από την νομιμοποίηση τέτοιων ιδεολογιών σε συνδυασμό με το νέο καπιταλιστικό μοντέλο οικονομίας.

Συνοπτικά, η ανάλυση του Polanyi στο *The Great Transformation* υπογραμμίζει πώς η άνοδος των οικονομιών της αγοράς, ενισχυμένη από ιδεολογίες όπως ο κοινωνικός δαρβινισμός, οδήγησε στην ενσωμάτωση των κοινωνικών σχέσεων στο οικονομικό σύστημα, ενισχύοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες και προκαλώντας την κοινωνική αντίδραση με τη μορφή προστατευτικών μέτρων.

Η αστικοποίηση ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιομηχανοποίηση. Καθώς οι αγροτικοί πληθυσμοί μετανάστευαν στις πόλεις αναζητώντας εργασία, τα αστικά κέντρα όπως το Λονδίνο, το Παρίσι και το Βερολίνο αναπτύχθηκαν εκθετικά. Αυτές οι πόλεις έγιναν τα κέντρα της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά ταυτόχρονα υπήρξαν τόποι κοινωνικής δυσάρεσκειας λόγω των φτωχών συνθηκών διαβίωσης και της έλλειψης κοινωνικών υπηρεσιών για την αναπτυσσόμενη εργατική τάξη. Οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων οδήγησαν σε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που έθεσαν τα θεμέλια για τα σύγχρονα κράτη πρόνοιας (Καραμαλάκης, 2016).

### **Κοινωνικές Τάξεις και Κοινωνική Διαστρωμάτωση**

Ο 19ος αιώνας γνώρισε την άνοδο διακριτών κοινωνικών τάξεων ως αποτέλεσμα της βιομηχανοποίησης. Στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας βρισκόταν η αριστοκρατία, η οποία εξακολουθούσε να έχει σημαντική πολιτική και κοινωνική επιρροή, αν και η δύναμή της μειωνόταν σταδιακά. Η μεσαία τάξη, ή αστική τάξη, αυξήθηκε σε δύναμη και πλούτο, ωθούμενη από τα κέρδη της βιομηχανίας, του εμπορίου και των χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων (Hobsbawm, 1975). Αυτή η τάξη έδινε έμφαση σε αξίες όπως ο σεβασμός, η εκπαίδευση και η ιδιοκτησία (Drouard, 1999).

Αντίθετα, η εργατική τάξη, ή προλεταριάτο, εμφανίστηκε ως σημαντική κοινωνική ομάδα αυτή την περίοδο. Αποτελούνταν από εργάτες εργοστασίων, χειρώνακτες και τεχνίτες, οι οποίοι συχνά ζούσαν σε φτωχές συνθήκες στις ταχέως αναπτυσσόμενες αστικές περιοχές (Hobsbawm, 1987). Η άνοδος της εργατικής τάξης οδήγησε στην ανάπτυξη εργατικών κινημάτων που αποσκοπούσαν στη βελτίωση των μισθών, των συνθηκών εργασίας και της πολιτικής εκπροσώπησης μέσω απεργιών και σχηματισμού εργατικών συνδικάτων (Καραμαλάκης, 2016).

### **Ιδεολογικές Μεταβολές: Φιλελευθερισμός, Σοσιαλισμός και Εθνικισμός**

Οι κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές του 19ου αιώνα προκάλεσαν την άνοδο νέων πολιτικών ιδεολογιών. Ο φιλελευθερισμός, με την έμφαση στα ατομικά δικαιώματα, την ελεύθερη αγορά και τον περιορισμό της κυβερνητικής παρέμβασης,

κέρδισε δημοτικότητα ανάμεσα στις αναδύμενες μεσαίες τάξεις. Οι φιλελεύθεροι στοχαστές υποστήριζαν πολιτικές μεταρρυθμίσεις που θα περιορίζαν την εξουσία των μοναρχιών και της αριστοκρατίας, ενώ θα αύξαναν την πολιτική εκπροσώπηση της αστικής τάξης (Levine & Bashford, 2010).

Αντίθετα, ο σοσιαλισμός εμφανίστηκε ως απάντηση στις ανισότητες που δημιούργησε ο βιομηχανικός καπιταλισμός. Οι σοσιαλιστές, όπως ο Καρλ Μαρξ, επέκριναν το καπιταλιστικό σύστημα για την εκμετάλλευση της εργατικής τάξης και υποστήριζαν την κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και την εγκαθίδρυση μιας αταξικής κοινωνίας. Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο του Μαρξ (1848) καλούσε την εργατική τάξη να ανατρέψει την αστική τάξη και να εγκαθιδρύσει μια κοινωνία όπου τα μέσα παραγωγής θα ανήκαν στην κοινότητα (Bjorkman & Widmalm, 2010).

Ο εθνικισμός έγινε επίσης κυρίαρχη δύναμη κατά τον 19ο αιώνα. Χαρακτηριζόταν από την επιθυμία για εθνική ενότητα και ανεξαρτησία, ιδιαίτερα σε μέρη όπως η Ιταλία και η Γερμανία, όπου τα εθνικιστικά κινήματα οδήγησαν στην ενοποίηση κατακερματισμένων κρατών. Ο εθνικισμός έπαιξε επίσης σημαντικό ρόλο στην κατάρρευση πολυεθνικών αυτοκρατοριών, όπως η Αυστροουγγρική και η Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς διάφορες εθνοτικές ομάδες διεκδικούσαν αυτοδιάθεση (Drouard, 1999).

Ο 19ος αιώνας ήταν μια περίοδος ραγδαίων και συχνά ταραχωδών αλλαγών στην ευρωπαϊκή κοινωνία. Η βιομηχανοποίηση και η αστικοποίηση αναδιαμόρφωσαν το κοινωνικό και οικονομικό τοπίο, ενώ νέες ιδεολογίες όπως ο φιλελευθερισμός, ο σοσιαλισμός και ο εθνικισμός προσέφεραν διαφορετικές οπτικές για το μέλλον. Αυτές οι δυνάμεις έθεσαν τα θεμέλια για πολλές από τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις του 20ού αιώνα, συμπεριλαμβανομένης της ανόδου των εργατικών κινήματων, της δημιουργίας των σύγχρονων κρατών πρόνοιας και της εμφάνισης εθνών-κρατών σε όλη την Ευρώπη.

Όλες οι παραπάνω κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις που λαμβάνουν χώρα στην Γηραιά Ήπειρο διαμόρφωσαν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο τα ευγονικά κινήματα και οι ιδέες που τα δεύτερα πρέσβευαν ωρίμασαν και εγκαθιδρύθηκαν με τον πλέον αποφασιστικό τρόπο τόσο στην Ναζιστική Γερμανία όσο και στην σοσιαλδημοκρατική Σουηδία.

Πλέον στην Ευρώπη το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό τοπίο έχουν αλλάξει ριζικά, η κάθε νέα κοινωνική τάξη που αναδύεται δημιουργεί μηχανισμούς διατήρησης των κοινωνικών ισορροπιών, οι οποίες σε τελική ανάλυση θα λειτουργούν υπέρ τους. Έτσι

και οι όλο και πιο δημοφιλείς ευγονικές ιδέες έγιναν εργαλείο στα χέρια αυτών των τάξεων ώστε να ερμηνεύσουν την νέα κοινωνική πραγματικότητα με τους δικούς τους όρους. Πιο συγκεκριμένα οι τότε ελίτ υποστήριξαν την ευγονική για να διατηρήσουν την κοινωνική τους κυριαρχία και την «καθαρότητα» της καταγωγής τους. Πολλοί αριστοκράτες πίστευαν ότι αντιπροσώπευαν το αποκορύφωμα της ανθρώπινης ανάπτυξης. Φοβήθηκαν τον «εκφυλισμό» της κοινωνίας που προκαλούσε η αναπαραγωγική επιτυχία των κατώτερων τάξεων. Πρακτικά τάχθηκαν υπέρ της επιβολής περιορισμών στο γάμο, χρηματοδότησαν την έρευνα για την ευγονική και προωθούσαν τη στείρωση των «ακατάλληλων» για να αποτρέψουν την κοινωνική αναταραχή και τη φτώχεια από το να απειλήσουν τη θέση τους (Cannadine, 1998)<sup>8</sup>.

Από την άλλη οι μεσαίες τάξεις ήταν συχνά οι πιο ενθουσιώδεις υποστηρικτές της ευγονικής, επειδή ευθυγραμμίζονταν με τις προσδοκίες τους για κοινωνική κινητικότητα και αξιοπρέπεια και η ευγονική υποσχόταν να προστατεύσει τη μεσαία τάξη από το να «παρασυρθεί» από τις κατώτερες τάξεις. Ενδεικτικά υποστήριξε την εκπαίδευση και την «ηθική μεταρρύθμιση» ως μέρος των ευγονικών στρατηγικών, δίνοντας έμφαση στην αυτοβελτίωση και την πειθαρχία και ενθάρρυνε περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές και νόμους περί γάμου για να αποτρέψει την αποδυνάμωση της αντιλαμβανόμενης πολιτισμικής και γενετικής ανωτερότητάς τους (Mosse, 1978)<sup>9</sup>.

Αναφορικά με την εργατική τάξη, ήταν εκείνη που αποτελούσε συχνά τον πρωταρχικό στόχο των ευγονικών πολιτικών, καθώς θεωρούνταν από τις ελίτ ως πηγή «εκφυλισμού». Η φτώχεια, ο αναλφαβητισμός και η αντιληπτή «ανεθικότητα» τους ενοχοποιήθηκαν ως κληρονομικά ελαττώματα. Ορισμένα εργατικά κινήματα αντιστάθηκαν στην ευγονική, υποστηρίζοντας ότι οι κακές συνθήκες διαβίωσης και όχι η βιολογία ήταν η αιτία των κοινωνικών προβλημάτων. Ωστόσο, ορισμένες οργανώσεις

---

της εργατικής τάξης υιοθέτησαν την ευγονική ρητορική για να υποστηρίξουν μεταρρυθμίσεις στη δημόσια υγεία, ευθυγραμμιζόμενες με τη «θετική ευγονική» (ενθάρρυνση των υγιών να αναπαράγονται) (Thompson, 1963)<sup>10</sup>.

---

<sup>8</sup> Αναλύει το πώς οι ελίτ χρησιμοποίησαν την ευγονική ιδεολογία για να διατηρήσουν την κοινωνική και πολιτική τους εξουσία.

<sup>9</sup> Επισημαίνει το ρόλο της μεσαίας τάξης στην υιοθέτηση ευγονικών ιδεολογιών για την ενίσχυση της κοινωνικής αξιοπρέπειας.

<sup>10</sup> Συζητά πώς οι ευγονικοί στοχαστές ερμήνευσαν παθολογικά τους αγώνες της εργατικής τάξης, θεωρώντας την δεύτερη ως βασική πηγή κοινωνικού και φυλετικού εκφυλισμού.

Η ευγονική στην Ευρώπη του 19ου αιώνα, λοιπόν, διαμορφώθηκε από τις ανησυχίες και τις φιλοδοξίες των διαφόρων κοινωνικών τάξεων και του κράτους. Οι ανώτερες και μεσαίες τάξεις χρησιμοποίησαν την ευγονική για να διατηρήσουν την κυριαρχία τους και να δικαιολογήσουν τις ανισότητες, ενώ οι εργατικές τάξεις ήταν συχνά τα θύματα των πολιτικών της. Από την πλευρά τους τα κράτη και οι διαμορφωτές πολιτικής θεσμοθέτησαν την ευγονική στο πλαίσιο ευρύτερων προσπαθειών για τη διαχείριση των πληθυσμών, οδηγώντας σε μακροχρόνιες κοινωνικές και ηθικές συνέπειες.

---

## **Κεφάλαιο δεύτερο**

### **Ο ρόλος της επιστημονικής κοινότητας και του κρατικού μηχανισμού στην νομιμοποίηση της ευγονικής**

#### **2.1 Ανάλυση των μηχανισμών και των δικτύων που συνδέουν την επιστήμη με την πολιτική: από τις επιστημονικές ιδέες στις πολιτικές ατζέντες**

Η ενσωμάτωση των επιστημονικών ιδεών στις πολιτικές ατζέντες, ιδίως στον τομέα της ευγονικής, καταδεικνύει μια σύνθετη αλληλεπίδραση διανοητικών, θεσμικών και κοινωνικών μηχανισμών. Οι επιστημονικές ιδέες, όπως αυτές που είχαν τις ρίζες τους στη γενετική, την κληρονομικότητα και τον κοινωνικό δαρβινισμό, δεν μετατράπηκαν αυτόματα σε πολιτικές, αλλά απαιτούσαν την ενεργό συμμετοχή δικτύων επιστημόνων, φορέων χάραξης πολιτικής, υποστηρικτών και θεσμών. Τα δίκτυα αυτά διευκόλυναν τη μετακίνηση των ιδεών από τον ακαδημαϊκό και επιστημονικό διάλογο στη σφαίρα της δημόσιας πολιτικής, συχνά με τη διαμεσολάβηση των κυρίαρχων κοινωνικών κανόνων, των πολιτικών ιδεολογιών και των θεσμικών δομών.

Μηχανισμοί που διευκολύνουν τη σύνδεση

### 1. Θεσμοθέτηση της επιστήμης

Ένας από τους κρίσιμους μηχανισμούς για τη σύνδεση της επιστήμης και της πολιτικής ήταν η θεσμοθέτηση της επιστημονικής έρευνας μέσω κρατικά χρηματοδοτούμενων φορέων και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, το Σουηδικό Κρατικό Ινστιτούτο Ρατσιστικής Βιολογίας, που ιδρύθηκε το 1922 υπό την ηγεσία του Herman Lundborg<sup>11</sup>, λειτούργησε ως βασικός τόπος παραγωγής επιστημονικής γνώσης που ενημέρωνε άμεσα τις ευγονικές πολιτικές στείρωσης της Σουηδίας. Ήταν το πρώτο παγκοσμίως κρατικά χρηματοδοτούμενο ινστιτούτο αφιερωμένο στις φυλετικές μελέτες. Το ινστιτούτο προσπάθησε να προωθήσει τη φυλετική καθαρότητα, να

---

καταγράψει τα φυλετικά χαρακτηριστικά και να δικαιολογήσει τις πολιτικές στείρωσης μέσω ψευδοεπιστημονικών μεθόδων (Tydén, 2002). Η έρευνα του Lundborg επικεντρώθηκε ιδιαίτερα στους πληθυσμούς των Σάμι, των Ρομά και των Φινλανδών στη Σουηδία, παρουσιάζοντάς τους ως απειλή για τη «γενετική υγεία» της σκανδιναβικής φυλής (Müller-Wille, 2014). Ομοίως, στη ναζιστική Γερμανία, ιδρύματα όπως το Ινστιτούτο Ανθρωπολογίας, Ανθρώπινης Κληρονομικότητας και

---

<sup>11</sup> Ο Herman Lundborg (1868-1943) ήταν Σουηδός γιατρός και φυλετικός βιολόγος που έγινε ηγετική φυσιογνωμία του κινήματος της ευγονικής. Έδωσε έμφαση στον αντιληπτό εκφυλισμό της σκανδιναβικής φυλής και υποστήριξε τη φυλετική καθαρότητα μέσω ψευδοεπιστημονικών ερευνών (Broberg & Roll-Hansen, 2005). Ο Lundborg επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον κοινωνικό δαρβινισμό και θεωρητικούς της φυλής όπως ο Francis Galton και οι Γερμανοί υποστηρικτές της φυλετικής υγιεινής.

Ευγονικής<sup>12</sup> του Κάιζερ Βίλχελμ διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στην παραγωγή έρευνας που νομιμοποιούσε τους νόμους του καθεστώτος για τη φυλετική υγιεινή. Τα ιδρύματα αυτά λειτούργησαν ως μεσάζοντες μεταξύ της επιστημονικής έρευνας και της κρατικής πολιτικής, ευθυγραμμίζοντας τις ερευνητικές τους ατζέντες με τις πολιτικές προτεραιότητες (Björkman & Widmalm, 2010- Farber, 2008).

## 2. Συνηγορία και πολιτική επιχειρηματικότητα

Η συνηγορία ήταν ζωτικής σημασίας για τη σύνδεση της επιστήμης με τις πολιτικές ατζέντες. Οι υποστηρικτές της ευγονικής, συχνά επιστήμονες, γιατροί και πολιτικοί, προώθησαν νόμους και προγράμματα που στόχευαν στη στειρώση, στους περιορισμούς του γάμου, στον έλεγχο της μετανάστευσης και στη φυλετική καθαρότητα και οι εν λόγω προσπάθειές τους αποτελούν παράδειγμα για το πώς η ιδεολογία, η ψευδοεπιστήμη και η πολιτική στρατηγική συνέκλιναν για να επηρεάσουν τη δημόσια πολιτική.

Οι επιστήμονες ενεργούσαν συχνά ως επιχειρηματίες πολιτικής, χρησιμοποιώντας την εμπειρογνωμοσύνη και το κύρος τους για να υποστηρίξουν πολιτικές ευγονικής. Προσωπικότητες όπως οι Harry Laughlin και Charles Davenport<sup>13</sup> στις Ηνωμένες Πολιτείες και οι Alfred Ploetz<sup>14</sup> και Ernst Rüdin<sup>15</sup> στη Γερμανία δεν ήταν μόνο

---

ερευνητές αλλά και ένθερμοι υποστηρικτές της ευγονικής. Το επιστημονικό έργο και ο λόγος των Ploetz και Rüdin διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην σύνδεση της ευγονικής με τις επίσημες κρατικές πολιτικές για την δημόσια υγεία. Χρησιμοποίησαν δημόσιες διαλέξεις, δημοσιεύσεις και συμμετοχή σε όργανα χάραξης πολιτικής για να προωθήσουν τις ευγονικές ιδέες ως λύσεις για τα κοινωνικά προβλήματα. Η συνηγορία

---

<sup>12</sup> ιδρύθηκε το 1927, έγινε κεντρικό ίδρυμα υπό την ηγεσία του Eugen Fischer. Το ινστιτούτο επικεντρώθηκε στην κληρονομικότητα, τις φυλετικές ταξινομήσεις και την έρευνα για την υποστήριξη των θεωριών φυλετικής υγιεινής (Schmuhl, 2008)

<sup>13</sup> συνεργάστηκαν στενά με τους νομοθέτες για να περάσουν νόμους περί στειρώσεων και να επηρεάσουν τους μεταναστευτικούς περιορισμούς (Lombardo, 2008). Η συνηγορία του Laughlin κορυφώθηκε με τον νόμο περί μετανάστευσης του 1924, ο οποίος περιόρισε τη μετανάστευση από μη σκανδιναβικές περιοχές, επικαλούμενος ανησυχίες σχετικά με την κληρονομική «καταλληλότητα».

<sup>14</sup> γιατρός και βιολόγος, ίδρυσε την εταιρεία με πρωταρχικό στόχο τη βελτίωση της γενετικής υγείας του γερμανικού πληθυσμού. Ο Ploetz εμπνεύστηκε από τις αρχές του κοινωνικού δαρβινισμού και τον αναπτυσσόμενο τομέα της γενετικής.

<sup>15</sup> Ο Ernst Rüdin (1874-1952) ήταν ελβετικής καταγωγής ψυχίατρος και γενετιστής, το έργο του οποίου έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των ευγονικών πολιτικών των Ναζί. Είναι περισσότερο γνωστός για την ηγετική του θέση στη φυλετική υγιεινή και τον καθοριστικό του ρόλο στην εφαρμογή των νόμων περί αναγκαστικής στειρώσης στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ.

τους έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον επηρεασμό της κοινής γνώμης και στη διαμόρφωση των νομοθετικών ατζεντών (Liscum & Garcia, 2021- Rayner et al., 2023).

### 3. Διεθνή δίκτυα και συνέδρια

Η περίπλοκη αυτή σχέση επιστήμης και πολιτικής διαμορφώνει ένα πανίσχυρο κίνημα υπέρ της ευγονικής με διεθνείς διαστάσεις, εξέλιξη η οποία καθιστά αναγκαία την δημιουργία ενός δίαυλου επικοινωνίας μεταξύ ευγονιστών επιστημόνων, γενετιστών και υπεύθυνων χάραξης πολιτικής από όλον τον κόσμο. Το πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Ευγονικής <sup>16</sup> (1912) που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο με την συμμετοχή σημαντικών Γερμανών ευγονιστών, καθώς και τα δύο επόμενα το 1921 και 1932 αντίστοιχα στην Νέα Υόρκη ενίσχυσαν την ιδέα της ανάγκης για ενσωμάτωση των ευγονικών αρχών στα επίσημα κρατικά σχέδια και πολιτικές.

Το διεθνές κίνημα ευγονικής στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό σε δίκτυα επιστημόνων, ιδρυμάτων και συνεδρίων για τη διάδοση των ιδεών και τον συντονισμό των πολιτικών σε διασυνοριακό επίπεδο. Τα Διεθνή Συνέδρια Ευγονικής, που πραγματοποιήθηκαν το 1912, το 1921 και το 1932, αποτέλεσαν βασικές πλατφόρμες για την ανταλλαγή γνώσεων και στρατηγικών μεταξύ επιστημόνων και φορέων χάραξης πολιτικής από διάφορες χώρες. Τα συνέδρια αυτά διευκόλυναν επίσης την τυποποίηση των ευγονικών πρακτικών, όπως οι νόμοι περί στειρώσεως, και ενίσχυσαν τη νομιμότητα της ευγονικής ως επιστημονικής και πολιτικής ατζέντας. Αποτέλεσαν έτσι σημαντικά γεγονότα στην ιστορία του κινήματος της ευγονικής, παρέχοντας μια πλατφόρμα για την παγκόσμια ανταλλαγή ιδεών και την προώθηση ευγονικών πολιτικών, αφού οι διασκέψεις αυτές έθεσαν τα θεμέλια σύνδεσης επιστήμης και πολιτικής στη διαμόρφωση της δημόσιας υγείας και της μεταναστευτικής νομοθεσίας στις συμμετέχουσες χώρες. Για παράδειγμα, το Συνέδριο του 1932 πραγματοποιήθηκε παράλληλα με το Διεθνές

---

Συνέδριο Γενετικής, γεγονός που αντανακλά τους στενούς δεσμούς μεταξύ γενετικής και ευγονικής εκείνη την εποχή (Rayner et al., 2023- Littie, 1921).

### 4. Πλαισίωση και δημόσια πειθώ

---

<sup>16</sup> Ο Ploetz παρουσίασε τις ιδέες του για τη φυλετική υγιεινή, δίνοντας έμφαση στη σημασία της βελτίωσης της γενετικής ποιότητας των πληθυσμών (Weingart, Kroll, & Bayertz, 1988).

Η διαμόρφωση της ευγονικής ως επιστημονικής λύσης σε κοινωνικά προβλήματα ήταν ένας άλλος μηχανισμός που συνέδεε την επιστήμη με την πολιτική. Οι υποστηρικτές της ευγονικής πλαισίωσαν ζητήματα όπως η φτώχεια, η εγκληματικότητα και οι ψυχικές ασθένειες ως κληρονομικά προβλήματα που θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μέσω του αναπαραγωγικού ελέγχου. Στη Σουηδία, η ευγονική πλαισιώθηκε ως μέτρο δημόσιας υγείας και ως συστατικό στοιχείο του κράτους πρόνοιας, δίνοντας έμφαση στην κοινωνική βελτίωση. Στη ναζιστική Γερμανία, πλαισιώθηκε ως απαραίτητη για τη φυλετική καθαρότητα και την εθνική ισχύ. Αυτά τα πλαίσια διαδόθηκαν μέσω της προπαγάνδας, των εκστρατειών δημόσιας εκπαίδευσης και των μέσων ενημέρωσης, εξασφαλίζοντας ότι οι πολιτικές ευγονικής απέκτησαν πολιτική νομιμοποίηση και δημόσια υποστήριξη (Björkman & Widmalm, 2010- Levine & Bashford, 2010).

Τα σωστά αντανακλαστικά και η αντίληψη των κοινωνικών ζητημάτων και ανησυχιών από την πλευρά των υποστηρικτών της ευγονικής (επιστήμονες και πολιτικά πρόσωπα) ήταν αυτά που παρείχαν άμεση και γρήγορη νομιμοποίηση στο εν λόγω κίνημα. Οι ευγονιστές βολιδοσκοπήσαν συστηματικά και εύστοχα τα κοινωνικά ζητήματα που προβληματίζαν τότε τους πολίτες και έθεσαν την ευγονική ως το πιο πολύτιμο και αποτελεσματικό όπλο αντιμετώπισης όλων αυτών των προβλημάτων που «εμπόδιζαν την εξέλιξη και ανάπτυξη των κοινωνιών».

##### 5. Συνεργασία μεταξύ επιστήμης και κρατικής εξουσίας

Η συνεργασία μεταξύ επιστημόνων και κρατικών φορέων είχε κεντρική σημασία για την εφαρμογή των πολιτικών ευγονικής. Και τα δύο κράτη που μελετάμε αξιοποίησαν το κύρος της επιστημονικής εμπειρογνωμοσύνης για να νομιμοποιήσουν και να θεσμοθετήσουν την ευγονική, με αποτέλεσμα προγράμματα στείρωσης και άλλα καταναγκαστικά μέτρα που αποσκοπούσαν στη «βελτίωση» της γενετικής ποιότητας των πληθυσμών τους. Αν και διέφεραν ως προς την κλίμακα και το ιδεολογικό υπόβαθρο, οι συμπράξεις επιστήμης-κράτους σε αυτές τις χώρες είχαν βαθιές και διαρκείς επιπτώσεις στους νόμους και τις πρακτικές ευγονικής. Αυτή η σύνδεση αποτελεί και το βασικό και πιο ουσιαστικό κοινό γνώρισμα των δύο κρατών. Οι επιστήμονες συχνά συνεργάζονταν άμεσα με τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, συντάσσοντας νομοθεσία και παρέχοντας μαρτυρίες εμπειρογνομόνων για να δικαιολογήσουν τα ευγονικά μέτρα.

Στη Σουηδία, για παράδειγμα, η ίδρυση του Κρατικού Ινστιτούτου Φυλετικής Βιολογίας (SIRB) το 1922 σηματοδότησε τη θεσμοθέτηση της ευγονικής. Με επικεφαλής τον Χέρμαν Λούντμποργκ, έναν εξέχοντα φυλετικό βιολόγο, το ινστιτούτο είχε ως στόχο να μελετήσει τη φυλετική σύνθεση του σουηδικού πληθυσμού και να προτείνει μέτρα για την αντιμετώπιση της αντιληπτής γενετικής παρακμής.

Ο Λούντμποργκ και οι συνεργάτες του διεξήγαγαν εκτεταμένες έρευνες και ανθρωπομετρικές μελέτες για να κατηγοριοποιήσουν τα άτομα με βάση φυλετικά και γενετικά κριτήρια. Τα ευρήματα αυτά αποτέλεσαν την επιστημονική βάση για τους νόμους περί στειρώσεων της Σουηδίας, οι οποίοι στόχευαν τα άτομα που θεωρούνταν «ακατάλληλα» για αναπαραγωγή, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με ψυχικές ασθένειες, αναπηρίες ή «αντικοινωνική» συμπεριφορά (Broberg & Tydén, 2005).

Η συνεργασία μεταξύ των επιστημόνων και της σουηδικής κυβέρνησης αντανάκλασε ένα κοινό ενδιαφέρον, την εθνική βελτίωση. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής βασίζονταν στην έρευνα του Lundborg για να δικαιολογήσουν τα καταναγκαστικά μέτρα, ενώ οι επιστήμονες κέρδιζαν κρατική χρηματοδότηση και επιρροή. Αυτή η συνεργασία εξασφάλιζε ότι οι επιστημονικές ιδέες ενσωματώνονταν απρόσκοπτα στα νομικά και γραφειοκρατικά πλαίσια του κράτους (Farber, 2008- Liscum & Garcia, 2021).

Αν και το πρόγραμμα ευγονικής της Σουηδίας είχε λιγότερο ρατσιστικά κίνητρα από εκείνο της ναζιστικής Γερμανίας, είχε κοινή εστίαση στη δημόσια υγεία και την κοινωνική μηχανική μέσω της γενετικής παρέμβασης (Hansen & King, 2001).

Στην Γερμανία από την άλλη, ιδρύματα όπως το Ινστιτούτο Ανθρωπολογίας, Ανθρώπινης Κληρονομικότητας και Ευγονικής του Κάιζερ Βίλχελμ, με επικεφαλής τον Eugen Fischer και αργότερα τον Otmar von Verschuer, διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στην παροχή επιστημονικής νομιμοποίησης των ναζιστικών πολιτικών. Στα πλαίσια αυτά Γερμανοί επιστήμονες διεξήγαγαν έρευνες για την υποστήριξη της ατζέντας φυλετικής υγιεινής του καθεστώτος, εστιάζοντας στις κληρονομικές ασθένειες, τη φυλετική ταξινόμηση και την υποτιθέμενη κατωτερότητα των μη άριων ομάδων.

## **2.2 Διεθνή συνέδρια (ευγονικές εταιρείες), διεθνείς οργανώσεις ευγονικής**

Τα Διεθνή Συνέδρια Ευγονικής αποτέλεσαν σημαντικά ορόσημα στο παγκόσμιο κίνημα ευγονικής, παρέχοντας πλατφόρμες για τη διάδοση, τη δικτύωση και τη θεσμοθέτηση των ευγονικών ιδεών. Τα συνέδρια αυτά έφεραν σε επαφή επιστήμονες, υπεύθυνους

χάραξης πολιτικής και ακτιβιστές από διάφορες χώρες, επιτρέποντας την ανταλλαγή γνώσεων και προωθώντας τη διακρατική συνεργασία.

Πιο συγκεκριμένα το Πρώτο Διεθνές Συνέδριο Ευγονικής, το οποίο έλαβε χώρα στο Λονδίνο το 1912 είχε ως στόχο να αντιμετωπίσει αυτό που οι υποστηρικτές του θεωρούσαν επείγον ζήτημα «φυλετικού εκφυλισμού» στις βιομηχανικές κοινωνίες. Τα θέματα περιλάμβαναν τη φυλετική βελτίωση μέσω της επιλεκτικής αναπαραγωγής, την κληρονομική βάση της φτώχειας και της εγκληματικότητας, καθώς και προτάσεις για στείρωση και περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές.

Το Συνέδριο του 1912 έφερε σε επαφή ευγονιστές από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, προωθώντας τη συνεργασία και προωθώντας την ευγονική ως νόμιμο επιστημονικό πεδίο. Οι συζητήσεις σε αυτό το συνέδριο επηρέασαν τα εθνικά προγράμματα ευγονικής, ιδίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου οι νόμοι περί στείρωσης άρχισαν να πολλαπλασιάζονται την επόμενη δεκαετία (Kevles, 1985).

Το δεύτερο Παγκόσμιο Συνέδριο Ευγονικής πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη (1921), διοργανώθηκε από την Αμερικανική Ευγονική Εταιρεία και είχε ως επικεφαλής τον Charles Davenport. Επικεντρώθηκε στην κληρονομική βάση των ψυχικών ασθενειών και της κοινωνικής συμπεριφοράς, ενισχύοντας την πίστη στις φυλετικές ιεραρχίες. Ένα από τα σημαντικότερα θέματα ήταν η απειλή που αποτελούσαν οι μετανάστες από τη Νότια και την Ανατολική Ευρώπη, οι οποίοι θεωρούνταν γενετικά κατώτεροι και αποτελούσαν κίνδυνο για την κοινωνική πρόοδο. Οι συζητήσεις αυτές επηρέασαν άμεσα την ψήφιση του νόμου περί μετανάστευσης του 1924 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο οποίος εφάρμοσε αυστηρές φυλετικές και εθνικές ποσοστώσεις (Lombardo, 2008).

Ήταν πλέον καταφανής η αυξανόμενη επιρροή των Αμερικανών ευγονιστών και η ικανότητά τους να διαμορφώνουν την κοινή γνώμη και την πολιτική καθώς και η άρρηκτη σύνδεση μεταξύ του αμερικανικού και του ευρωπαϊκού ευγονικού κινήματος, αναδεικνύοντας τον υπερατλαντικό χαρακτήρα της ιδεολογίας.

Το τρίτο Παγκόσμιο Συνέδριο Ευγονικής, που πραγματοποιήθηκε επίσης στη Νέα Υόρκη (1932), σηματοδότησε το αποκορύφωμα της διεθνούς ευγονικής συνεργασίας. Οι Γερμανοί σύνεδροι, επηρεασμένοι σε μεγάλο βαθμό από την ανερχόμενη ναζιστική ιδεολογία, μοιράστηκαν τις πολιτικές τους για τη στείρωση και τα προγράμματα φυλετικής υγιεινής. Αυτές οι συζητήσεις έθεσαν τις βάσεις ουσιαστικά για πιο επιθετικές πρακτικές ευγονικής στη ναζιστική Γερμανία, συμπεριλαμβανομένου του νόμου περί στείρωσεων του 1933.

Ωστόσο, η φρίκη των πολιτικών ευγονικής της ναζιστικής Γερμανίας, η οποία κορυφώθηκε με τη γενοκτονία, οδήγησε σε δραματική μείωση της νομιμότητας και της προβολής της ευγονικής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Όγδοο Διεθνές Συνέδριο Γενετικής το 1948 πήρε ρητά αποστάσεις από την ευγονική, σηματοδοτώντας μια αλλαγή στη στάση της επιστημονικής κοινότητας και αντανακλώντας την ευρύτερη κοινωνική απόρριψη της ευγονικής ως έγκυρου επιστημονικού ή κοινωνικού πλαισίου.

Τα διεθνή συνέδρια ευγονικής αντανακλούσαν επίσης την άνιση δυναμική της εξουσίας της εποχής, συχνά προκρίνοντας τις απόψεις των δυτικών εθνών, ενώ περιθωριοποιούσαν τις φωνές από άλλες περιοχές. Για παράδειγμα, ενώ οι ευγονικές εταιρείες δραστηριοποιούνταν στην Ινδία και σε άλλα μέρη του κόσμου, οι συνεισφορές τους σε αυτά τα συνέδρια συχνά πλαισιώνονταν μέσα από το πρίσμα των δυτικών επιστημονικών και φυλετικών ιεραρχιών (Rayner et al., 2023- Barrett & Kurzman, 2004- Littie, 1921).

Εν ολίγοις, τα Διεθνή Συνέδρια Ευγονικής συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση του παγκόσμιου κινήματος ευγονικής, στη νομιμοποίηση των ιδεών του και στην προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Ωστόσο, η κληρονομιά τους είναι βαθιά συνυφασμένη με τις ψευδοεπιστημονικές και διακριτικές ιδεολογίες που στήριζαν την ευγονική, καθιστώντας τα μια προειδοποιητική ιστορία για τη διασταύρωση της επιστήμης και της κοινωνικής πολιτικής.

### **2.3 Επιστήμονες κλειδιά και Ιδρύματα**

Η ανάπτυξη και η εφαρμογή των ευγονικών ιδεών στη Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία επηρεάστηκαν σημαντικά από σημαντικούς επιστήμονες και θεσμούς που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ευγονικών πολιτικών και ιδεολογιών.

Αυτοί οι παράγοντες, ενώ εργάζονταν μέσα σε διαφορετικά πολιτικά και κοινωνικά πλαίσια, συνέβαλαν στη διεθνή και εθνική διάσταση του κινήματος της ευγονικής.

Στη Βρετανία, οι θεωρίες του Γκάλτον για την κληρονομική νοημοσύνη και την επιλεκτική αναπαραγωγή επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό το πνευματικό τοπίο της ευγονικής (Liscum & Garcia, 2021- Kohlman, 2015). Μέσω της υπεράσπισης του, ο Γκάλτον ενέπνευσε τη δημιουργία ιδρυμάτων όπως το Εργαστήριο Εθνικής Ευγονικής Γκάλτον στο University College του Λονδίνου, το οποίο αποτέλεσε κόμβο έρευνας και εκπαίδευσης σχετικά με τις ευγονικές ιδέες.

Στη Σουηδία, ο Χέρμαν Λούντμποργκ ξεχωρίζει ως βασική φιγούρα στη θεσμοθέτηση της ευγονικής. Ο Λούντμποργκ διετέλεσε διευθυντής του Σουηδικού Κρατικού Ινστιτούτου Φυλετικής Βιολογίας, το οποίο ιδρύθηκε το 1922 ως το πρώτο κρατικά χρηματοδοτούμενο ευγονικό ινστιτούτο στον κόσμο. Η έρευνά του επικεντρώθηκε στην ταξινόμηση και τη διατήρηση της «σκανδιναβικής φυλής», κεντρικό δόγμα της σουηδικής ευγονικής πολιτικής. Το έργο του Lundborg, αν και φαινομενικά επιστημονικό, αντανάκλασε τις φυλετικές ιεραρχίες της εποχής και επηρέασε τις σουηδικές πολιτικές αναγκαστικής στέρωσης με στόχο κοινωνικά και ιατρικά περιθωριοποιημένους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των αυτόχθονων Σάμι (Kohlman, 2015- Björkman & Widmalm, 2010).

Στη ναζιστική Γερμανία, η ευγονική έγινε αναπόσπαστο μέρος του κρατικού μηχανισμού, με θεσμούς και επιστήμονες στενά ευθυγραμμισμένους με τους στόχους της φυλετικής κάθαρσης και της άριας υπεροχής. Εξέχουσες προσωπικότητες όπως ο Alfred Ploetz, ο οποίος ίδρυσε τη Γερμανική Εταιρεία για τη Φυλετική Υγιεινή το 1905, και ο Ernst Rüdin, ο οποίος ήταν επικεφαλής του Ινστιτούτου Ψυχιατρικής Kaiser Wilhelm, διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση των ευγονικών πολιτικών των Ναζί. Ο Rüdin, ειδικότερα, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη σύνταξη του Νόμου του 1933 για την πρόληψη κληρονομικά ασθενών απογόνων, ο οποίος παρείχε το νομικό πλαίσιο για τη στέρωση εκατοντάδων χιλιάδων ατόμων που θεωρούνταν γενετικά ακατάλληλα. Το ναζιστικό καθεστώς χρησιμοποίησε επίσης την εμπειρογνομοσύνη των ανθρωπολόγων και των γενετιστών για να δικαιολογήσει τις φυλετικές του ιδεολογίες, χρησιμοποιώντας ψευδοεπιστημονικές μελέτες για να νομιμοποιήσει πολιτικές αναγκαστικής στέρωσης, ευθανασίας και τελικά γενοκτονίας (Farber, 2008-Kohlman, 2015).

Σημαντικό ρόλο στη διακρατική διάδοση των ευγονικών ιδεών διαδραμάτισαν επίσης βασικά ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Carnegie και το Cold Spring Harbor Laboratory<sup>17</sup> στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Charles Davenport, ο οποίος διηύθυνε το Eugenics Record Office στο Cold Spring Harbor, ήταν κεντρική φιγούρα του αμερικανικού κινήματος ευγονικής, προωθώντας νόμους περί στέρωσης και περιορισμούς στη μετανάστευση. Το έργο του Davenport, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από φιλάνθρωπους όπως η κυρία E.H. Harriman και οργανώσεις όπως το Ίδρυμα Carnegie, καθιέρωσε ένα μοντέλο

---

<sup>17</sup> Το Cold Spring Harbor Laboratory (CSHL) είναι ένα φημισμένο ερευνητικό ίδρυμα που βρίσκεται στο Cold Spring Harbor της Νέας Υόρκης. Ιδρύθηκε το 1890 και βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της βιοϊατρικής έρευνας, ιδίως σε τομείς όπως η γενετική, οι νευροεπιστήμες και η μοριακή βιολογία.

ευγονικής που επηρέασε τόσο τη Σουηδία όσο και τη ναζιστική Γερμανία (Farber, 2008- Liscum & Garcia, 2021).

Σε διεθνές επίπεδο, τα συνέδρια ευγονικής παρείχαν φόρουμ για την ανταλλαγή ιδεών και τον συντονισμό των πολιτικών. Το Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Ευγονικής, που πραγματοποιήθηκε το 1921 στο Αμερικανικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στη Νέα Υόρκη, συγκέντρωσε κορυφαίους ευγονιστές από όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων εκπροσώπων από τη Σουηδία και τη Γερμανία. Τα συνέδρια αυτά διευκόλυναν την ευθυγράμμιση της ευγονικής με τις εθνικιστικές και φυλετικές ιδεολογίες, θέτοντας τις βάσεις για την εφαρμογή της σε ποικίλα πολιτικά πλαίσια (Farber, 2008- Kohlman, 2015).

Συμπερασματικά, το κίνημα της ευγονικής στη Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία διαμορφώθηκε βαθιά από τη συμβολή σημαντικών επιστημόνων, θεσμών και διεθνών συνεργασιών. Προσωπικότητες όπως ο Francis Galton, ο Herman Lundborg και ο Ernst Rüdin αποτελούν παράδειγμα για το πώς αξιοποιήθηκε η επιστημονική αυθεντία για την προώθηση και τη δικαιολόγηση ευγονικών πολιτικών. Οι προσπάθειες αυτές υποστηρίχθηκαν από ιδρύματα και συνέδρια που παρείχαν πλατφόρμες για τη διάδοση και τη θεσμοθέτηση των ευγονικών ιδεών, αντανakλώντας την αλληλεπίδραση της επιστήμης, της πολιτικής και της ιδεολογίας στη διαμόρφωση των κοινωνικών προτύπων και των κρατικών πολιτικών.

---

## **2.4 Η ευγονική στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία**

Τα κινήματα ευγονικής στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και στη ναζιστική Γερμανία αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές, αλλά αλληλένδετες εφαρμογές της ευγονικής ιδεολογίας, βαθιά ριζωμένες στο ευρύτερο πνευματικό πλαίσιο του κοινωνικού δαρβινισμού και της κληρονομικής βιολογίας. Ενώ και τα δύο έθνη επεδίωκαν να «βελτιώσουν» τους πληθυσμούς τους μέσω επιστημονικών και κρατικών παρεμβάσεων, οι σκοποί, οι μέθοδοι και οι συνέπειες των ευγονικών πολιτικών τους διέφεραν δραματικά, αντανakλώντας τα πολύ διαφορετικά πολιτικά και κοινωνικά

πλαίσια αυτών των καθεστώτων. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν τομείς στους οποίους οι προσεγγίσεις τους επικαλύπτονταν, και τα όρια μεταξύ «κοινωνικής» και «ρατσιστικής» ευγονικής εμφανίζονται λιγότερο ξεκάθαρα κατά την προσεκτικότερη εξέταση.

Στη ναζιστική Γερμανία, η ευγονική αποτελούσε κεντρικό πυλώνα της φυλετικής ιδεολογίας και του πλαισίου πολιτικής του καθεστώτος. Χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο για την επιβολή της φυλετικής καθαρότητας, την εξάλειψη των λεγόμενων ανεπιθύμητων χαρακτηριστικών και τη δημιουργία μιας κοινωνίας που θα κυριαρχείται από τους Άριους. Η προσέγγιση των Ναζί στην ευγονική ήταν ρητά φυλετική και γενοκτονική, με γνώμονα την πίστη στην ανωτερότητα των Αρίων και την αποανθρωποποίηση των άλλων ομάδων. Η πεποίθηση αυτή θεσμοθετήθηκε μέσω κρατικών προγραμμάτων, όπως ο νόμος του 1933 για την πρόληψη κληρονομικά ασθενών απογόνων, ο οποίος επέβαλε τη στέρωση ατόμων που θεωρούνταν γενετικά «ακατάλληλα» (Björkman & Widmalm, 2010).

Πέρα από τη στέρωση, η ναζιστική ευγονική κλιμακώθηκε σε εκτεταμένα προγράμματα ευθανασίας με στόχο άτομα με αναπηρία και κορυφώθηκε με το Ολοκαύτωμα, όπου εκατομμύρια Εβραίοι, Ρομά, άτομα με αναπηρία και άλλοι εξοντώθηκαν συστηματικά στο όνομα της φυλετικής καθαρότητας (Levine & Bashford, 2010). Αυτές οι πολιτικές νομιμοποιήθηκαν μέσω της προπαγάνδας και της ψευδοεπιστήμης της φυλετικής υγιεινής, η οποία ισχυριζόταν ότι υπήρχε επιστημονική βάση για αυτές τις φρικαλεότητες (Paul, 1995).

Αντίθετα, η προσέγγιση της Σουηδίας στην ευγονική, αν και λιγότερο ακραία, εξακολουθούσε να είναι βαθιά προβληματική και καταναγκαστική. Η Σουηδία υιοθέτησε αυτό που έχει περιγράψει ως «κοινωνική ευγονική», η οποία πλαισιώθηκε στο πλαίσιο ενός κράτους πρόνοιας που είχε δεσμευτεί για τη δημόσια υγεία και την κοινωνική βελτίωση. Μεταξύ 1934 και 1975, η Σουηδία εφάρμοσε προγράμματα στέρωσης με στόχο άτομα που χαρακτηρίζονταν ως ψυχικά άρρωστα, ανάπηρα ή κοινωνικά περιθωριοποιημένα. Οι πολιτικές αυτές δικαιολογήθηκαν ως μέσο μείωσης του κοινωνικού και οικονομικού κόστους και βελτίωσης της υγείας του πληθυσμού, αντανakλώντας την έμφαση που έδινε η χώρα στη συλλογική ευημερία και την κοινωνική αποτελεσματικότητα (Björkman & Widmalm, 2010). Σε αντίθεση με τη ναζιστική Γερμανία, οι πολιτικές ευγονικής της Σουηδίας δεν επικεντρώνονταν κυρίως στη φυλετική καθαρότητα ούτε στόχευαν ρητά εθνοτικές ομάδες προς εξόντωση. Ωστόσο, το έργο προσωπικοτήτων όπως ο Herman Lundborg κατέδειξε ότι οι ιδέες της

φυλετικής υγιεινής επηρέασαν τις πολιτικές ευγονικής της Σουηδίας. Ο Lundborg τάχθηκε υπέρ της διατήρησης της σκανδιναβικής φυλής, αντανακλώντας ένα υπόγειο ρεύμα φυλετικής σκέψης εντός του σουηδικού κινήματος ευγονικής (Björkman & Widmalm, 2010).

Παρά τις προφανείς διαφορές στο πλαίσιο και τη σοβαρότητα, η διάκριση μεταξύ της «ρατσιστικής» ευγονικής της ναζιστικής Γερμανίας και της «κοινωνικής» ευγονικής της Σουηδίας δεν είναι απολύτως σαφής. Και τα δύο έθνη μοιράζονταν την πίστη στον κληρονομικό προσδιορισμό των ανθρώπινων χαρακτηριστικών και στον ρόλο του κράτους στη διαμόρφωση του πληθυσμού. Επιπλέον, και τα δύο καθεστάτα θεσμοθέτησαν την ευγονική μέσω κυβερνητικών πολιτικών και επιστημονικών ερευνών, στοχεύοντας συχνά σε ευάλωτους και περιθωριοποιημένους πληθυσμούς. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, οι αυτόχθονες Σάμι υποβλήθηκαν σε προγράμματα στείρωσης και σε επιστημονικές μελέτες που αποσκοπούσαν στην ταξινόμησή τους ως φυλετικά κατώτερων (Levine & Bashford, 2010). Ενώ οι πολιτικές αυτές πλαισιώθηκαν με όρους δημόσιας υγείας και ευημερίας, αποκαλύπτουν τις φυλετικές προκαταλήψεις που ενυπήρχαν στην ατζέντα ευγονικής της Σουηδίας.

Η βασική διαφορά έγκειται στο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο των δύο καθεστώτων. Στη ναζιστική Γερμανία, η ευγονική χρησιμοποιήθηκε ως μέρος μιας ολοκληρωτικής ατζέντας για την επιβολή της φυλετικής υπεροχής, με γενοκτονικές συνέπειες. Ο συνδυασμός προπαγάνδας, ψευδοεπιστήμης και αυταρχικού ελέγχου επέτρεψε την ταχεία και ακραία εφαρμογή πολιτικών φυλετικής υγιεινής (Björkman & Widmalm, 2010). Στη Σουηδία, η ευγονική λειτουργούσε σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο, δικαιολογημένη ως μέσο βελτίωσης της συλλογικής ευημερίας της κοινωνίας. Ωστόσο, ο δημοκρατικός χαρακτήρας της κυβέρνησης της Σουηδίας δεν εμπόδισε την εξαναγκαστική και με διακρίσεις εφαρμογή των πολιτικών ευγονικής, ιδίως σε βάρος εκείνων που θεωρούνταν ότι απείχαν από τα πρότυπα υγείας και παραγωγικότητας (Björkman & Widmalm, 2010).

Και οι δύο χώρες βασίζονταν στο ίδιο διακρατικό δίκτυο ευγονικών και επιστημονικών θεωριών, συμμετέχοντας σε διεθνή συνέδρια και οργανισμούς που διευκόλυναν την ανταλλαγή ιδεών. Αυτή η κοινή πνευματική βάση αναδεικνύει τον παγκόσμιο χαρακτήρα του κινήματος της ευγονικής, το οποίο υπερέβη τα πολιτικά σύνορα και προσαρμόστηκε ώστε να ταιριάζει στις συγκεκριμένες ανάγκες και ιδεολογίες των διαφόρων εθνών. Στη Σουηδία, οι ιδέες αυτές προσαρμόστηκαν ώστε να ταιριάζουν σε

ένα μοντέλο κράτους πρόνοιας, ενώ στη Γερμανία έγιναν εργαλείο φυλετικής και πολιτικής κυριαρχίας (Paul, 1995- Levine & Bashford, 2010).

## **2.5 Η πολύπλοκη επικάλυψη μεταξύ της κοινωνικής ευγονικής στη Σουηδία και της ρατσιστικής ευγονικής στη ναζιστική Γερμανία**

Η διάκριση μεταξύ της κοινωνικής ευγονικής στη Σουηδία και της ρατσιστικής ευγονικής στη ναζιστική Γερμανία δεν είναι απολύτως ξεκάθαρη, καθώς στοιχεία και των δύο προσεγγίσεων είναι παρόντα σε κάθε περίπτωση. Ενώ η Σουηδία και η ναζιστική Γερμανία εφάρμοσαν την ευγονική μέσα σε πολύ διαφορετικά πολιτικά και ιδεολογικά πλαίσια -ένα δημοκρατικό κράτος πρόνοιας έναντι μιας ολοκληρωτικής δικτατορίας- και οι δύο αντλούσαν από τα ίδια πνευματικά θεμέλια του κοινωνικού δαρβινισμού, της κληρονομικής βιολογίας και της πίστης στη βελτίωση των πληθυσμών μέσω της ελεγχόμενης αναπαραγωγής. Αυτές οι κοινές ρίζες αποκαλύπτουν μια ανησυχητική επικάλυψη στις υποθέσεις για την ανθρώπινη αξία, τη βιολογική καταλληλότητα και το ρόλο του κράτους στη διαμόρφωση των πληθυσμών.

Στη Σουηδία, η ευγονική διαμορφώθηκε ως εργαλείο κοινωνικής μηχανικής στο πλαίσιο του κράτους πρόνοιας. Στόχος της ήταν η προαγωγή της δημόσιας υγείας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας μέσω της αποτροπής της αναπαραγωγής ατόμων που θεωρούνταν «ακατάλληλα». Αυτό περιελάμβανε άτομα με αναπηρίες, άτομα που ζούσαν σε συνθήκες φτώχειας και εθνοτικές μειονότητες όπως ο πληθυσμός των Σάμι. Μεταξύ 1934 και 1975, η Σουηδία εφάρμοσε νόμους περί αναγκαστικής στέρωσης που στόχευαν αυτές τις ομάδες, συχνά με τη δικαιολογία της μείωσης του κοινωνικού και οικονομικού κόστους και της βελτίωσης της γενετικής ποιότητας του πληθυσμού. Παρόλο που η σουηδική ευγονική παρουσιάστηκε επίσημα ως «κοινωνική» και όχι ως «φυλετική», στηρίχθηκε σε παραδοχές σχετικά με τις φυλετικές και πολιτισμικές ιεραρχίες.

Η ναζιστική Γερμανία, αντίθετα, υιοθέτησε την ευγονική ως ακρογωνιαίο λίθο της φυλετικής ιδεολογίας της, εφαρμόζοντας πολιτικές που αποσκοπούσαν στη δημιουργία ενός φυλετικά «καθαρού» αριακού κράτους. Αυτές περιλάμβαναν τη στέρωση όσων θεωρούνταν γενετικά κατώτεροι, προγράμματα ευθανασίας που στόχευαν άτομα με αναπηρία και, τελικά, το Ολοκαύτωμα, το οποίο επιδίωκε την εξόντωση των Εβραίων, των Ρομά και άλλων ομάδων που χαρακτηρίζονταν ως φυλετικά ή βιολογικά ανεπιθύμητες. Το ναζιστικό πρόγραμμα ευγονικής ήταν ρητά γενοκτονικό, βασισμένο σε μια φυλετική ιεραρχία που αποχρωματίζει ολόκληρες

ομάδες και δικαιολογεί τη συστηματική εξόντωσή τους. Οι Ναζί χρησιμοποίησαν προπαγάνδα και ψευδοεπιστημονικές φυλετικές θεωρίες για να νομιμοποιήσουν αυτές τις πολιτικές, παρουσιάζοντάς τες ως απαραίτητες για την επιβίωση και την κυριαρχία της Άριας φυλής (Levine & Bashford, 2010- Paul, 1995).

Παρά τις διαφορές αυτές, υπάρχουν σημαντικές επικαλύψεις μεταξύ των δύο περιπτώσεων. Τόσο η Σουηδία όσο και η ναζιστική Γερμανία θεσμοθέτησαν την ευγονική μέσω κρατικά υποστηριζόμενων προγραμμάτων, θεσπίζοντας νόμους και πολιτικές που στόχευαν ευάλωτους πληθυσμούς. Και οι δύο χώρες επηρεάστηκαν από το υπερεθνικό κίνημα ευγονικής, συμμετέχοντας σε διεθνή συνέδρια και οργανώσεις που διέδιδαν ιδέες σχετικά με τη φυλετική υγιεινή και τον πληθυσμιακό έλεγχο. Για παράδειγμα, οι Σουηδοί ευγονιστές, συμπεριλαμβανομένου του Lundborg, διατηρούσαν επαγγελματικές σχέσεις με Γερμανούς ευγονιστές, ανταλλάσσοντας ιδέες και συμβάλλοντας σε ένα κοινό σώμα γνώσεων. Αυτή η πνευματική συνεργασία αναδεικνύει τις παγκόσμιες διαστάσεις του κινήματος της ευγονικής και την προσαρμοστικότητά του σε διαφορετικά πολιτικά πλαίσια (Björkman & Widmalm, 2010).

Ενώ οι πολιτικές ευγονικής της ναζιστικής Γερμανίας ήταν ρητά φυλετικές και γενοκτονικές, η προσέγγιση της Σουηδίας ενσωμάτωσε στοιχεία φυλετικής σκέψης σε ένα πλαίσιο κοινωνικής πρόνοιας. Η δυσανάλογη στόχευση των Σάμι, για παράδειγμα, αποκαλύπτει μια ρατσιστική διάσταση της σουηδικής ευγονικής, παρά την επίσημη έμφαση που έδινε στη δημόσια υγεία και την κοινωνική βελτίωση. Παρομοίως, η στείρωση ατόμων που προέρχονταν από χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις αντανάκλασε μια ταξική προκατάληψη που ευθυγραμμιζόταν με τις ευρύτερες ευγονικές ιδεολογίες σχετικά με την κληρονομική αξία και την κοινωνική αξία.

Η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο έγκειται στην κλίμακα, την πρόθεση και τον βαθμό εξαναγκασμού. Οι πολιτικές ευγονικής της ναζιστικής Γερμανίας ήταν ένα εργαλείο ολοκληρωτικού ελέγχου και φυλετικής εξόντωσης, το οποίο εφαρμόστηκε με ακραία βία και κατέληξε σε γενοκτονία. Στη Σουηδία, η ευγονική λειτούργησε στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού συστήματος, πλαισιωμένη ως καλοπροαίρετη προσπάθεια για τη βελτίωση της συλλογικής ευημερίας. Ωστόσο, ο εξαναγκαστικός χαρακτήρας των σουηδικών προγραμμάτων στείρωσης και η περιθωριοποίηση των ευάλωτων πληθυσμών αποκαλύπτουν ότι οι πολιτικές ευγονικής της χώρας δεν ήταν εντελώς ανεξάρτητες από τις φυλετικές και ταξικές ιεραρχίες που χαρακτήριζαν τις ναζιστικές πρακτικές.

## Κεφάλαιο τρίτο

### Η ναζιστική φυλετική υγιεινή ως κοινωνική πολιτική και η εφαρμογή του ρατσιστικού ευγονισμού στην Ναζιστική Γερμανία

#### 3.1 Η προέλευση της ευγονικής 1890-1903

Πέρα όμως από τα παραπάνω η γερμανική ευγονική δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς να εξεταστεί πρώτα ο συνδυασμός των συνθηκών που εξηγούν συλλογικά την προέλευσή της ως κίνημα. Τρεις συνθήκες ξεχωρίζουν ως ιδιαίτερα σημαντικές για τη διαμόρφωση της πρώιμης εξέλιξης της φυλετικής υγιεινής στην γερμανική κοινωνία: τα κοινωνικά προβλήματα που προέκυψαν από τη ραγδαία εκβιομηχάνιση της Γερμανίας, οι επαγγελματικές παραδόσεις της γερμανικής ιατρικής κοινότητας και το πνευματικό υπόβαθρο της «επιλεκτικής» παραλλαγής του Κοινωνικού Δαρβινισμού, μια δημοφιλής ιδέα ανάμεσα στους αυτοαποκαλούμενους Γερμανούς βιολόγους ως «κοινωνικούς θεωρητικούς». Τα τρία αυτά πλαίσια θα εξεταστούν και παρακάτω.

Κατά το τελευταίο τέταρτο του δέκατου ένατου αιώνα η νέα ενοποιημένη γερμανική αυτοκρατορία μετατράπηκε από αγροτική σε βιομηχανική. Η διαδικασία αυτή της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης, όσο ταχεία και σε βάθος και αν ήταν, προκάλεσε βαθιές αλλαγές στην κοινωνική και οικονομική δομή του νέου Ράιχ, προκαλώντας σοβαρές κοινωνικές εντάσεις και προβλήματα. Το καθεστώς του Κάιζερ τότε δεν ήταν δημοκρατικό και, δεδομένου του ασφυκτικού ελέγχου που ασκούσε η αριστοκρατία, ο στρατός, οι βαρόνοι της βιομηχανίας και τα υψηλόβαθμα μέλη της γραφειοκρατίας στην πολιτική, αυτές οι εντάσεις και τα προβλήματα δεν μπορούσαν να διορθωθούν και να αποκατασταθούν τόσο εύκολα.

Το σημαντικότερο από τα προβλήματα που επηρέασαν το Ράιχ ως αποτέλεσμα αυτού του συνδυασμού πολιτικής ακινησίας και ταχείας κοινωνικής αλλαγής ήταν η άνοδος ενός ριζοσπαστικού εργατικού κινήματος. Ο αυξανόμενος αριθμός απεργιών σε συνδυασμό με την αυξανόμενη επιτυχία Κρατικού Κόμματος στις κάλπες, προκάλεσε φόβο και ανησυχία σε πολλούς μεσαίους και Γερμανούς της ανώτερης τάξης για το φαινομενικά εχθρικό και ανεξέλεγκτο αυξανόμενο βιομηχανικό προλεταριάτο.

Επιπλέον, υπήρχαν και άλλα κοινωνικά προβλήματα που θεωρήθηκαν από το γερμανικό Bildungsbürgertum<sup>18</sup> ως απειλή για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους. Σε αυτά περιλαμβάνονταν η αύξηση των διαφόρων τύπων πορνείας, των αυτοκτονιών, της κατανάλωσης αλκοόλ και η αυξημένη συνειδητοποίηση της ύπαρξης μεγάλου αριθμού τρελών και αδύναμων ατόμων. Αυτή η τελευταία ομάδα, οι λεγόμενοι διανοητικά ελαττωματικοί, επισημάνθηκε τόσο από ιατρικούς όσο και από λαϊκούς παρατηρητές ως ιδιαίτερα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα για το νέο Ράιχ.

Τα προβλήματα αυτά συζητήθηκαν έντονα από πολλούς ακαδημαϊκούς κοινωνικούς επιστήμονες στη Γερμανία και ρεφορμιστές θρησκευτικούς ηγέτες υπό τη σημαία της Soziale Frage - ενός όρου που αναφέρεται στις κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες του οικονομικού φιλελευθερισμού και της διαδικασίας εκβιομηχάνισης. Όλοι οι επιστήμονες<sup>19</sup> καθώς και οι μορφωμένοι Γερμανοί της μεσαίας τάξης (οι πρώτοι ευγονιστές) συμφωνούσαν ότι κάποιο είδος Sozialpolitik (κοινωνικής πολιτικής) ήταν απαραίτητο για την ολοκλήρωση της Γερμανίας σε αυτή την φάση. Η φυλετική υγιεινή μοιάζει πλέον μονόδρομος.

Η έκθεσή των επιστημόνων σε τομείς της ιατρικής που έδιναν έμφαση στον ρόλο της κληρονομικότητας στην αιτιολογία της νόσου (π.χ. νευρολογία και ψυχιατρική) οδήγησαν στο να αμφισβητήσουν την αποτελεσματικότητα της εστίασης αποκλειστικά στους παθογόνους παράγοντες. Ήταν πεπεισμένοι ότι σοβαρές διαταραχές, όπως οι ψυχικές ασθένειες, η ανικανότητα σκέψης, η παραβατικότητα, η επιληψία, η υστερία και η τάση για φυματίωση θα μπορούσαν αρκετά συχνά να αναχθούν σε μια «κληρονομική σύσταση». Πολλοί ιατρικά καταρτισμένοι φυλετικοί υγιεινολόγοι υποστήριζαν ότι ο ασφαλέστερος τρόπος για τη βελτίωση του γενικού επιπέδου της εθνικής υγείας ήταν η αναβάθμιση του σωματικού συνόλου όλων των ατόμων της κοινωνίας - ένα έργο που έπρεπε να επιτευχθεί μέσω ενός ενεργού προγράμματος Ευγονικής.

---

<sup>18</sup> Ο όρος Bildungsbürgertum αναφέρεται στη μορφωμένη μεσαία τάξη στις γερμανόφωνες χώρες, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη έμφαση στην κλασική εκπαίδευση, τον πολιτισμό και τις πνευματικές αναζητήσεις. Αναδυόμενη τον 19ο αιώνα, η ομάδα αυτή εκτιμούσε τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, τη λογοτεχνία και τις τέχνες, επηρεάζοντας την πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη.

<sup>19</sup> Όλοι οι σημαντικοί ηγέτες του κινήματος ήταν ειδικευόμενοι ιατροί και είχαν σπουδάσει ιατρική πριν στρέψουν την προσοχή τους στην ευγονική. Ως γιατροί, Οι ιδρυτές της γερμανικής ευγονικής όχι μόνο συμμερίζονταν τις προκαταλήψεις και τις στάσεις της Bildungsbürgertum στο σύνολό του, αλλά ήταν επίσης κληρονόμοι ενός καλά καθορισμένου συνόλου ως παραδοχές σχετικά με την κληρονομική φύση των ασθενειών και τον ρόλο των ιατρικών επαγγελμάτων για τη διασφάλιση της υγείας του έθνους.

Εκτός από το κοινωνικό ζήτημα και τη γερμανική ιατρική παράδοση, υπήρχε μια τρίτη επιρροή που διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την πρώιμη ανάπτυξη του κινήματος, η «εκλεκτική» ποικιλία του κοινωνικού δαρβινισμού που διαδόθηκε από τους Ernst Haeckel<sup>20</sup> και τα κείμενα του εμβρυολόγου του Φράιμπουργκ August Weismann<sup>21</sup>. Αν οι ιδέες των Haeckel και Weismann ενθάρρυναν πολλούς συγχρόνους τους τη φυσική επιλογή ως τον μοναδικό παράγοντα κάθε οργανικής και κοινωνικής προόδου, τα γραπτά των δύο βιολόγων τόνιζαν επίσης ότι η πρόοδος δεν ήταν αναπόφευκτη. Υπό ορισμένες συνθήκες, οι «ακατάλληλοι» μπορούσαν να ευημερήσουν, θέτοντας έτσι μια πρόκληση για την περαιτέρω εξελικτική ανάπτυξη. Αυτή η «εκλεκτική» προοπτική και γλώσσα παρείχε στους μελλοντικούς ευγονιστές της Γερμανίας νέα εργαλεία ανάλυσης που επέτρεπαν να αντιμετωπίσουν το κοινωνικό ζήτημα μετατρέποντάς το σε επιστημονικό πρόβλημα: Τα κοινωνικά άτομα που δημιούργησε η εκβιομηχάνιση έγιναν γι' αυτούς τα βιολογικά και ιατρικά ακατάλληλα. Ο μόνος τρόπος για να εξαιρεθεί αυτή η ομάδα από τον πληθυσμό ήταν μέσω μιας πολιτικής «ορθολογικής επιλογής» ή αναπαραγωγής.

Η σημασία των τριών πλαισίων δεν είναι πουθενά πιο ορατή παρά στο πνευματικό υπόβαθρο και τα πρώιμα γραπτά του Alfred Ploetz και του Wilhelm Salmayer. Δουλεύοντας σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο κατά τη διάρκεια της προϋστορίας του κινήματος (1890-1903), και οι δύο άνδρες έθεσαν τα θεμέλια για τη μελλοντική πορεία της φυλετικής υγιεινής στη χώρα τους. Το οργανωτικό ταλέντο και το χάρισμα του Ploetz καθώς και η προσωπικότητά του του επέτρεψε να δημιουργήσει τη θεσμική βάση για το νέο κίνημα σχεδόν από μόνος του. Παράλληλα οι πραγματείες του Schallmayer για την ευγονική καθόρισαν τα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που θα απασχολούσαν τους Γερμανούς ευγονιστές για δεκαετίες

---

<sup>20</sup> Ο Ernst Haeckel (1834-1919) ήταν Γερμανός βιολόγος και φιλόσοφος, ο οποίος διέδωσε τις θεωρίες του Δαρβίνου στη Γερμανία. Αν και δεν συμμετείχε άμεσα στο κίνημα της ευγονικής, οι ιδέες του για την εξέλιξη και τη φυλετική ιεραρχία επηρέασαν την πρώιμη ευγονική. Τα έργα του Haeckel περιλάμβαναν αμφιλεγόμενες απόψεις για τη «φυλετική ανωτερότητα», οι οποίες αργότερα χρησιμοποιήθηκαν καταχρηστικά από τους υποστηρικτές της ευγονικής και της ναζιστικής ιδεολογίας.

<sup>21</sup> Ο August Weismann (1834-1914) ήταν Γερμανός βιολόγος, γνωστός για τη θεωρία του για το βλαστικό πλάσμα, η οποία διέκρινε το κληρονομικό υλικό από την επίδραση του περιβάλλοντος. Το έργο του για την κληρονομικότητα παρείχε μια επιστημονική βάση που αργότερα χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά από τους ευγονιστές για να υποστηρίξουν τις ιδέες τους για τον έλεγχο της αναπαραγωγής και τη βελτίωση των γενετικών χαρακτηριστικών.

## Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Μία Εύθραυστη Δημοκρατία

Ο Jacques Delarue (1990: 137) σημειώνει χαρακτηριστικά: «ο ναζισμός γεννήθηκε από το σύμπλεγμα της ήττας. Όταν η Γερμανία υποχρεώθηκε να ομολογήσει πως νικήθηκε το Νοέμβριο του 1918, οι στρατιωτικοί της αρνούσαν να παραδεχτούν την ήττα αυτή και νόμιζαν πως δεν τους άξιζε». Όμως, υπήρχαν και άλλοι παράγοντες που οδήγησαν στην τελική επικράτηση του Αδόλφου Χίτλερ.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, ενώ η κοινοβουλευτική δημοκρατία φαινόταν ότι είχε κυριαρχήσει στο διεθνές στερέωμα, στη μεσοπολεμική Γερμανία, διάφορες οργανώσεις υποστήριζαν την αντικατάσταση της δημοκρατίας από μία «Νέα Τάξη», όπου οι Γερμανοί θα είχαν την πιο σεβαστή θέση. Μια από αυτές ήταν και το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP) που ιδρύθηκε το 1919. Κερδίζοντας οπαδούς από τα κοινωνικά στρώματα που είχαν πληγεί περισσότερο από τον Μεγάλο Πόλεμο (αγρότες, μικροαστοί, άνεργοι), το ναζιστικό κόμμα ισχυροποιήθηκε, την ίδια στιγμή, βεβαία που ενισχυόταν και το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας. Σε αυτές τις συνθήκες, ορισμένοι Γερμανοί κεφαλαιούχοι υποστήριζαν οικονομικά και πολιτικά τον Χίτλερ, για να αντιμετωπίσει τους κομμουνιστές.

Οι οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν στη Γερμανία μετά την χρηματοπιστωτική κρίση του 1929 και η σημαντική αύξηση της ανεργίας – πέντε εκατομμύρια άνεργοι μέχρι το 1932 – δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για πολιτική αποσταθεροποίηση στην Γηραιά Ήπειρο εν γένει. Η γερμανική κοινωνία της εποχής ήταν ευεπίφορη στο δημαγωγικό λαϊκισμό που αναζητούσε τις αίτιες της παρακμής σε «αποδιοπομπαίους τράγους», κυρίως τους Εβραίους

Έτσι τον Ιανουάριο του 1933 οι ναζί ξεκίνησαν την αποκατάσταση της δικαιωματικής θέσης της Γερμανίας στον κόσμο. Όμως την επίτευξη του στόχου αυτού εμπόδιζαν διάφορα «ανεπιθύμητα»<sup>21</sup> στοιχεία του πληθυσμού της Γερμανίας που δεν ανταποκρίνονταν στο ιδεώδες της ανώτερης φυλής.

---

<sup>21</sup> ειδικά άτομα με σωματικές και διανοητικές αναπηρίες, καθώς και άλλες πληθυσμιακές ομάδες

Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, που ιδρύθηκε μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις από τη γέννησή της. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών, που υπογράφηκε το 1919, επέβαλε σκληρές πολεμικές αποζημιώσεις στη Γερμανία, γεγονός που όχι μόνο παρέλυσε την οικονομία αλλά και καλλιέργησε τη δυσαρέσκεια στον πληθυσμό. Σύμφωνα με τον Benjamin Carter Hett (2018), η Συνθήκη των Βερσαλλιών και η οικονομική αποδιοργάνωση που προκάλεσε υπονόμισαν την πίστη του κοινού στη δημοκρατική εμπειρία και δημιούργησαν εύφορο έδαφος για την άνθιση ριζοσπαστικών πολιτικών ιδεολογιών.

Η Μεγάλη Ύφεση επιδείνωσε περαιτέρω τα οικονομικά προβλήματα της Γερμανίας. Μέχρι το 1932, έξι εκατομμύρια Γερμανοί ήταν άνεργοι, γεγονός που δημιούργησε εκτεταμένη δυσαρέσκεια και απογοήτευση προς την πολιτική ελίτ. Αυτή η οικονομική αστάθεια επιδεινώθηκε από την αποτυχία διαδοχικών κυβερνήσεων της Βαϊμάρης να σχηματίσουν σταθερές συμμαχίες, οδηγώντας σε συχνές αλλαγές ηγεσίας και στην αντίληψη ότι η δημοκρατία ήταν ανίκανη να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της χώρας. Ο Hett επισημαίνει ότι αυτή η περίοδος πολιτικής διάσπασης και οικονομικών δυσχερειών ήταν καθοριστική για την άνοδο του Ναζιστικού Κόμματος, που υποσχόταν ισχυρή ηγεσία και εθνική αναβίωση.

### **3.2 Η Ναζιστική Γερμανία: Κρατική και Κοινωνική Πολιτική**

Η Ναζιστική Γερμανία, από το 1933 έως το 1945, αποτελεί μια περίοδο μείζονος ιστορικής σημασίας, όπου η κρατική ιδεολογία συνδέθηκε στενά με κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές για την επίτευξη των στόχων του ναζιστικού καθεστώτος. Βασισμένο στο όραμα του Αδόλφου Χίτλερ για μια φυλετικά καθαρή «Volksgemeinschaft» (λαϊκή κοινότητα), το καθεστώς επιδίωξε την αναδόμηση της κοινωνίας σύμφωνα με φυλετικές, οικονομικές και κοινωνικές γραμμές. Χρησιμοποιώντας νομικά πλαίσια, κρατικούς θεσμούς, προπαγάνδα και τρόμο, οι Ναζί εφάρμοσαν πολιτικές που στόχευαν στον αποκλεισμό και τη δίωξη συγκεκριμένων ομάδων, ενώ παράλληλα καλλιεργούσαν πίστη και συμμόρφωση στους υπόλοιπους. Αυτή η συστηματική προσέγγιση οδήγησε στη μετατροπή της Γερμανίας σε ένα ολοκληρωτικό κράτος, με καταστροφικές συνέπειες για την Ευρώπη και τον κόσμο.

## **Το Ναζιστικό Όραμα για την Κοινωνία**

Η έννοια της «Volksgemeinschaft» ήταν κεντρική στο όραμα του ναζιστικού καθεστώτος για την κοινωνική πολιτική. Ο Χίτλερ και οι οπαδοί του οραματίζονταν μια κοινωνία ενωμένη με βάση την φυλετική καθαρότητα, την εθνική ταυτότητα και την κοινή ιδεολογική πίστη. Η δημιουργία αυτής της κοινότητας απαιτούσε τον αποκλεισμό και τη δίωξη των ομάδων που θεωρούνταν «ξένες προς την κοινότητα», όπως οι Εβραίοι, οι Ρομά, τα άτομα με αναπηρίες, οι ομοφυλόφιλοι και οι πολιτικοί αντίπαλοι. Σύμφωνα με τον Wachsmann (2004), οι διώξεις ξεκίνησαν σχεδόν αμέσως μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, με την ψήφιση του Διατάγματος της Πυρκαγιάς του Ράιχσταγκ<sup>22</sup> και του Νόμου Ενδυνάμωσης<sup>24</sup>, που ουσιαστικά διέλυσαν τους δημοκρατικούς θεσμούς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και συγκέντρωσαν την εξουσία στα χέρια του Χίτλερ. Αυτά τα νομοθετικά μέτρα επέτρεψαν στο καθεστώς να καταστείλει την πολιτική αντίσταση, να κρατήσει υπόπτους εχθρούς του κράτους και να εδραιώσει την εξουσία του σε κάθε πτυχή της γερμανικής ζωής.

Στο πλαίσιο αυτού του οράματος, οι Ναζί επιδίωξαν επίσης να ευθυγραμμίσουν την πολιτιστική και κοινωνική ζωή με την ιδεολογία τους. Οι Εβραίοι, οι κομμουνιστές και άλλες περιθωριοποιημένες ομάδες εκδιώχθηκαν από τη δημόσια ζωή μέσω νόμων όπως ο «Νόμος για την Αποκατάσταση της Επαγγελματικής Δημόσιας Υπηρεσίας» (1933), που απέκλειε τους Εβραίους και τους μη συμμορφούμενους δημόσιους υπαλλήλους από τις θέσεις τους (Wachsmann, 2004). Άστεγοι και κοινωνικά απόβλητοι συνελήφθησαν και κρατήθηκαν με πρόσχημα τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, ενώ πολλοί στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης όπως το Ντα Χάου, που έγινε πρότυπο για το ευρύτερο σύστημα κράτησης και τρόμου του καθεστώτος.

## **Η Οικονομική Πολιτική των Ναζί: Ένα Εργαλείο Ιδεολογικών Στόχων**

Οι οικονομικές πολιτικές του ναζιστικού καθεστώτος δεν σχεδιάστηκαν μόνο για να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση της Μεγάλης Ύφεσης, αλλά και για να

---

<sup>22</sup> Το Διάταγμα της πυρκαγιάς του Ράιχσταγκ (28 Φεβρουαρίου 1933) ανέστειλε τις πολιτικές ελευθερίες, όπως η ελευθερία του λόγου, του συνέρχεσθαι και της ιδιωτικής ζωής, επιτρέποντας στους Ναζί να συλλαμβάνουν πολιτικούς αντιπάλους, ιδίως κομμουνιστές, χωρίς τη δέουσα διαδικασία. Εκδόθηκε μετά την πυρκαγιά στο Ράιχσταγκ και σηματοδότησε την έναρξη της αυταρχικής διακυβέρνησης των Ναζί.

<sup>24</sup> Νόμος Ενδυνάμωσης (23 Μαρτίου 1933) έδωσε στον Χίτλερ δικτατορικές εξουσίες, επιτρέποντάς του να θεσπίζει νόμους χωρίς κοινοβουλευτική έγκριση. Συνδυαστικά, τα μέτρα αυτά διέλυσαν τη δημοκρατία στη Γερμανία, παγιώνοντας το ναζιστικό καθεστώς.

ευθυγραμμιστούν με τους ιδεολογικούς και επεκτατικούς στόχους του καθεστώτος. Σύμφωνα με την έρευνα του Tooze (2006), οι Ναζί εφάρμοσαν πολιτικές οικονομικής ανάκαμψης μέσω κρατικής παρέμβασης, με έμφαση σε δημόσια έργα και επανεξοπλισμό. Η ανεργία, που είχε φτάσει σε καταστροφικά επίπεδα κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, μειώθηκε δραματικά μέσω πρωτοβουλιών όπως το έργο των αυτοκινητοδρόμων (Autobahn), που παρείχε θέσεις εργασίας και συμβόλιζε την ικανότητα του καθεστώτος να αποκαταστήσει την εθνική υπερηφάνεια και αποτελεσματικότητα. Αυτά τα έργα συμπληρώθηκαν από πολιτικές που ενθάρρυναν τη συνεργασία της ιδιωτικής βιομηχανίας με τους στόχους του καθεστώτος, όπως η στρατιωτική παραγωγή και η αυτοδυναμία στους πόρους.

Ωστόσο, το ναζιστικό οικονομικό σύστημα απείχε πολύ από το συμβατικό. Παρόλο που κατάφερε να μειώσει την ανεργία και να αναβιώσει τη βιομηχανική παραγωγή, το έκανε με κόστος τη θυσία των οικονομικών παραμέτρων για χάρη ιδεολογικών προτεραιοτήτων. Το όραμα του Χίτλερ για «Lebensraum»<sup>23</sup> (ζωτικό χώρο) στην Ανατολική Ευρώπη απαιτούσε στρατιωτική επέκταση, και από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και μετά, η οικονομική πολιτική εστίασε όλο και περισσότερο στην αυτάρκεια και την προετοιμασία για πόλεμο. Το Τετραετές Πλάνο, που εισήχθη το 1936 υπό τη διεύθυνση του Χέρμαν Γκέρρινγκ, έδινε προτεραιότητα στην ανάπτυξη συνθετικών υλικών, τη συσσώρευση στρατιωτικών εφοδίων και την κινητοποίηση πόρων για τον πόλεμο. Όπως σημειώνει ο Tooze (2006), αυτή η μετατόπιση σηματοδότησε τη μετάβαση από την οικονομική ανάκαμψη στον εξοπλισμό, με την οικονομία να γίνεται ένα όχημα για τις εδαφικές φιλοδοξίες και την φυλετική ιδεολογία του καθεστώτος.

### **Μηχανισμοί Κοινωνικού Αποκλεισμού**

Ένα από τα χαρακτηριστικά του ναζιστικού κράτους ήταν ο συστηματικός αποκλεισμός ομάδων που θεωρούνταν ανεπιθύμητες. Οι Νόμοι της Νυρεμβέργης του 1935 θεσμοποίησαν τις φυλετικές διακρίσεις, αφαιρώντας από τους Εβραίους την υπηκοότητα και απαγορεύοντας τους γάμους ή τις σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ

---

<sup>23</sup> Ήταν μια βασική έννοια της ναζιστικής ιδεολογίας, η οποία υποστήριζε την επέκταση της γερμανικής επικράτειας για την παροχή γης και πόρων για την άρια φυλή. Ο Χίτλερ τη χρησιμοποίησε για να δικαιολογήσει την επιθετική επέκταση στην Ανατολική Ευρώπη, εκτοπίζοντας ή εξαλείφοντας τους τοπικούς πληθυσμούς τροφοδοτώντας με αυτόν τον τρόπο τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Εβραίων και «Αρίων». Αυτοί οι νόμοι αποτέλεσαν τη βάση για τις ευρύτερες φυλετικές πολιτικές του καθεστώτος, οι οποίες αποσκοπούσαν στην απομόνωση των Εβραίων από την υπόλοιπη κοινωνία και στη δικαιολόγηση της εξάλειψής τους. Σύμφωνα με τον Wachsmann (2004), αυτές οι πολιτικές συνοδεύονταν από μια αδιάκοπη προπαγανδιστική εκστρατεία που απανθρωποποιούσε ουσιαστικά τους Εβραίους και άλλες περιθωριοποιημένες ομάδες, παρουσιάζοντάς τους ως απειλές για την καθαρότητα και την ασφάλεια της «Volksgemeinschaft»<sup>24</sup>.

Οι Ναζί στόχευαν επίσης άτομα με αναπηρίες μέσω του προγράμματος T4, που είχε ως στόχο την εξάλειψη εκείνων που θεωρούνταν «ανάξιοι για ζωή». Αυτό το πρόγραμμα, που ξεκίνησε με τον εξαναγκαστικό στείρωση ατόμων με κληρονομικές παθήσεις, κλιμακώθηκε στη συστηματική δολοφονία ενηλίκων και παιδιών με αναπηρίες σε κρατικά ιδρύματα. Οι αρχιτέκτονες του προγράμματος δικαιολόγησαν αυτές τις ενέργειες χρησιμοποιώντας ψευδοεπιστημονικές θεωρίες φυλετικής υγιεινής, οι οποίες παρουσίαζαν την εξάλειψη των αναπήρων ως αναγκαία για την υγεία του έθνους (Tooze, 2006; Wachsmann, 2004).

Συνεπώς, οι κρατικές και κοινωνικές πολιτικές της Ναζιστικής Γερμανίας βασίστηκαν σε ένα όραμα φυλετικής καθαρότητας και ιδεολογικής ενότητας, που επιτεύχθηκε μέσω του αποκλεισμού, της δίωξης και του ελέγχου. Οι οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές του καθεστώτος αντανάκλασαν τις ιδεολογικές του προτεραιότητες, δίνοντας εξέχουσα σημασία στον επανεξοπλισμό, τη φυλετική καθαρότητα και την καταστολή της διαφωνίας έναντι των ατομικών ελευθεριών και της οικονομικής σταθερότητας. Οι πολιτικές αυτές, που εφαρμόστηκαν μέσω ενός συνδυασμού νομικών πλαισίων, προπαγάνδας και τρόμου, αναδιάρθρωσαν τη γερμανική κοινωνία και άφησαν μια κληρονομιά άνευ προηγουμένου καταστροφής.

### **3.3 Από τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη Γερμανία του Χίτλερ: Η Κατάρρευση της Δημοκρατίας και η Άνοδος του Ολοκληρωτισμού**

---

<sup>24</sup> Η Volksgemeinschaft («λαϊκή κοινότητα») ήταν ένα ναζιστικό ιδεώδες που αποσκοπούσε στην ένωση όλων των «φυλετικά καθαρών» Γερμανών σε μια αρμονική, αταξική κοινωνία πιστή στο έθνος και τον Χίτλερ. Απέκλειε τους Εβραίους, τους πολιτικούς αντιπάλους και άλλες περιθωριοποιημένες ομάδες, προωθώντας τη συμμόρφωση, την προπαγάνδα και τις διώξεις για την επιβολή αυτού του οράματος.

Η μετάβαση της Γερμανίας από τη δημοκρατική Δημοκρατία της Βαϊμάρης στο αυταρχικό Τρίτο Ράιχ υπό την ηγεσία του Αδόλφου Χίτλερ αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πολιτικές και κοινωνικές ανατροπές της σύγχρονης ιστορίας και αποτελεί κομβικό σημείο στην παρούσα ανάλυση της ανάδυσης του ευγονισμού. Η κατάρρευση της δημοκρατικής διακυβέρνησης και η άνοδος του ναζισμού διευκολύνθηκαν από μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση οικονομικής αστάθειας, κοινωνικής πόλωσης, θεσμικής αδυναμίας και την εκμετάλλευση ιδεολογικών εντάσεων από τον Χίτλερ και το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα Γερμανών Εργατών (NSDAP).

### **Οι ιδεολογικές βάσεις θεμελίωσης του Ναζιστικού φρονήματος**

Στις περιπτώσεις της ιστορίας όπου συγκεκριμένα πολιτικά κινήματα και ομάδες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ακραίες εθνικιστικές ιδέες και πρακτικές, καταλαμβάνουν την εξουσία με δημοκρατικά μέσα και αποκτούν ισχυρό πολιτικό έρεισμα, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον η μελέτη τόσο των ιδεολογικών ζυμώσεων στην κοινωνία όσο και των πολιτικοοικονομικών συνθηκών την εκάστοτε χρονική περίοδο.

Αναφορικά με την εκλογική νίκη το 1933 του Ναζιστικού Κόμματος στην Γερμανία, με μια πιο προσεκτική ματιά στο γενικότερο ιστορικό πλαίσιο της εποχής, παύει να φαντάζει τόσο παράλογο το γεγονός ότι τέτοιου είδους πολιτικές δυνάμεις, που αργότερα θα πράξουν τις χειρότερες θηριωδίες που έχει ζήσει ολόκληρος ο κόσμος, καταλαμβάνουν την εξουσία σε μία δημοκρατική ευρωπαϊκή κοινωνία. Το έδαφος άρχισε να προλειαίνεται ήδη από την πολιτική εξουσία του 19<sup>ου</sup> αιώνα, όταν ο Bismark επιβάλλοντας την εθνική ενότητα με «σίδερο» και «αίμα» (Burns, 2006) εγκαθίδρυσε θεμελιακές αξίες, όπως ο σεβασμός στην εξουσία και τις ιεραρχίες αυτής, η περηφάνια του να είσαι Γερμανός, η λατρεία στον στρατό και το πνεύμα θυσίας, που ουσιαστικά στήριξαν όλο το διοικητικό του οικοδόμημα.

Αναζητώντας περισσότερα ιδεολογικά ερείσματα που αποτέλεσαν το σύστημα αναφοράς των Ναζί, οδηγούμαστε σε ιδέες που συχνά διαδίδονταν από και μεταξύ της αστικής και μεσοαστικής τάξης στην Γερμανία ήδη από τον 19<sup>ο</sup> αιώνα. Μεταξύ άλλων ο «Κοινωνικός Δαρβινισμός» επικρατούσε την κοινωνική ανάλυση με τους θιασώτες του ρεύματος αυτού να υποστηρίζουν πως η «επιτυχία» του δυτικού πολιτισμού οφείλεται στην δυνατότητα προσαρμογής του. Πιο συγκεκριμένα στην Γερμανία η θεωρία αυτή μεταφράστηκε ως η επιβίωση της ισχυρότερης φυλής. Δύο τρόποι προτάθηκαν για την εξασφάλιση της βελτίωσης της φυλής και αυτοί ήταν τα μέτρα

θετικής ευγονικής, , όπως η αναπαραγωγή ενός νέου Herrenvolk<sup>25</sup> αλλά και η συστηματική εκπαίδευση, ιδιαίτερα η φυσική αγωγή και τα μέτρα αρνητικής ευγονικής που προήγαγαν την στείρωση ανθρώπων που θεωρούνταν κατώτερης ποιότητας.

Πρόκειται για την επιστημονική θεμελίωση του ρατσισμού, ο οποίος έγινε γνωστός με το γερμανικό όρο Rassenhygiene<sup>26</sup> (φυλετική υγιεινή) και ο οποίος αναδείχθηκε σε ιδιαίτερα δημοφιλής ιδέα εξαιτίας και του γενικότερου οικονομικού και πολιτικού πλαισίου που ίσχυε στη χώρα.

### **Ο Ρόλος της Ιδεολογίας και το Χάρισμα του Χίτλερ**

Η ικανότητα του Αδόλφου Χίτλερ να εκφράζει τις απογοητεύσεις και τις φιλοδοξίες ενός σημαντικού μέρους του γερμανικού πληθυσμού ήταν ένας κεντρικός παράγοντας στην άνοδό του στην εξουσία. Στις ομιλίες και τα γραπτά του, όπως το Mein Kampf<sup>27</sup>, ο Χίτλερ διαμόρφωσε την ιδεολογία του NSDAP γύρω από θέματα εθνικισμού, αντισημιτισμού και αντικομμουνισμού. Παρουσίαζε τον εαυτό του ως σωτήρα της Γερμανίας, ικανό να αποκαταστήσει την παλιά της δόξα, ανατρέποντας τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, αναβιώνοντας την οικονομία και ενώνοντας το έθνος υπό μία φυλετικά καθαρή «Volksgemeinschaft» (λαϊκή κοινότητα).

Όπως σημειώνει ο Todd H. Weir (2018), η έννοια του Χίτλερ για την «Weltanschauung» (κοσμοθεωρία) ήταν καθοριστική για την κινητοποίηση υποστήριξης για το ναζιστικό κίνημα. Συνδέοντας την ιδεολογία του με την πολιτιστική και ιστορική ταυτότητα της Γερμανίας, απευθύνθηκε σε ένα ευρύ φάσμα του πληθυσμού, από απογοητευμένους βετεράνους έως άνεργους και τη μεσαία τάξη. Η χαρισματική ηγεσία του Χίτλερ και η πειθαρχημένη οργάνωση του Ναζιστικού

---

<sup>25</sup> Πρόκειται για σύστημα διακυβέρνησης του 19ου αιώνα στο οποίο οι μειονοτικές ομάδες στερούνται πολιτικών δικαιωμάτων. Ο γερμανικός όρος Herrenvolk επιχειρεί να νομιμοποιήσει την φυλετική ανωτερότητα

<sup>26</sup> ο καθηγητής της ιατρικής Alfred Ploetz (1860-1940) στο βιβλίο του Grundlinien einer Rassenhygiene εισήγαγε, αντί του ελληνικού όρου «ευγονική», τον όρο φυλετική υγιεινή (Rassenhygiene).

<sup>27</sup> Το Mein Kampf («Ο αγών μου») είναι το αυτοβιογραφικό μανιφέστο του Αδόλφου Χίτλερ, που γράφτηκε το 1924. Περιγράφει την πολιτική του ιδεολογία, συμπεριλαμβανομένου του αντισημιτισμού, της υπεροχής των Αρίων και της ανάγκης για Lebensraum (ζωτικό χώρο). Το βιβλίο αποτέλεσε σχέδιο για τις ναζιστικές πολιτικές και την προπαγάνδα, τροφοδοτώντας την άνοδο του Τρίτου Ράιχ.

Κόμματος τους επέτρεψαν να εκμεταλλευτούν τις αδυναμίες των πολιτικών τους αντιπάλων και να παρουσιαστούν ως η μόνη βιώσιμη εναλλακτική στη χαοτική Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

### **Πολιτικός Χειρισμός και η Κατάρρευση της Βαϊμάρης**

Η άνοδος του Ναζιστικού Κόμματος στην εξουσία δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα λαϊκής υποστήριξης. Εξαρτήθηκε επίσης από τον στρατηγικό χειρισμό των πολιτικών θεσμών. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1930, οι συντηρητικές ελίτ, συμπεριλαμβανομένου του Προέδρου Πάουλ φον Χίντεμπουργκ και των συμβούλων του, πίστευαν ότι μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τον Χίτλερ για να σταθεροποιήσουν τη χώρα, ενώ ταυτόχρονα θα περιόριζαν τις ριζοσπαστικές του τάσεις. Αυτός ο λανθασμένος υπολογισμός ήταν καθοριστικός για την κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Όπως υποστηρίζει ο Hett (2018), η απόφαση να διοριστεί ο Χίτλερ καγκελάριος τον Ιανουάριο του 1933 οφειλόταν σε έναν συνδυασμό υποτίμησης των φιλοδοξιών του και υπερβολικής εμπιστοσύνης στην ικανότητα των παραδοσιακών συντηρητικών να τον ελέγξουν.

Μόλις ανέλαβε την εξουσία, ο Χίτλερ κινήθηκε γρήγορα για να εδραιώσει την εξουσία του. Η Πυρκαγιά του Ράιχσταγκ τον Φεβρουάριο του 1933 αποτέλεσε πρόσχημα για το Διάταγμα της Πυρκαγιάς του Ράιχσταγκ, το οποίο ανέστειλε τις πολιτικές ελευθερίες και επέτρεψε τη σύλληψη πολιτικών αντιπάλων. Ο Νόμος Ενδυνάμωσης, που ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 1933, έδωσε στον Χίτλερ την εξουσία να κυβερνά με διατάγματα, καταργώντας ουσιαστικά το δημοκρατικό πλαίσιο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Αυτά τα μέτρα συνοδεύτηκαν από τη συστηματική δίωξη κομμουνιστών, σοσιαλιστών και άλλων πολιτικών αντιπάλων, διασφαλίζοντας ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει οργανωμένη αντίσταση στη ναζιστική εξουσία.

### **Η Εδραίωση του Τρίτου Ράιχ**

Μέχρι τα μέσα του 1933, ο Χίτλερ είχε μετατρέψει τη Γερμανία σε κράτος ενός κόμματος. Ο ολοκληρωτικός χαρακτήρας του ναζιστικού καθεστώτος χαρακτηρίστηκε από τη συγκέντρωση της εξουσίας, την καταστολή της διαφωνίας και τη χρήση προπαγάνδας και βίας για την επιβολή της συμμόρφωσης. Η διαδικασία της Gleichschaltung (συντονισμός) διασφάλισε ότι όλες οι πτυχές της κοινωνίας, από τη δικαιοσύνη έως τους πολιτιστικούς θεσμούς, ευθυγραμμίζονταν με τη ναζιστική ιδεολογία. Όπως παρατηρεί ο Gerhard L. Weinberg (1980), η εξωτερική και εσωτερική

πολιτική του καθεστώτος ήταν αλληλένδετες, καθώς και οι δύο εξυπηρετούσαν τον υπέρτατο στόχο της προετοιμασίας της Γερμανίας για πόλεμο και εδαφική επέκταση.

Η επιτυχία του Ναζιστικού Κόμματος στην καθιέρωση ενός ολοκληρωτικού κράτους διευκολύνθηκε επίσης από την ικανότητά του να συμπεριλάβει βασικά τμήματα της κοινωνίας. Οι βιομήχανοι, για παράδειγμα, προσελκύνονταν από τις υποσχέσεις του καθεστώτος για οικονομική ανάκαμψη και την αντίθεσή του στον κομμουνισμό, ενώ ο στρατός υποστήριζε τις πολιτικές επανεξοπλίσου του Χίτλερ. Ταυτόχρονα, η προπαγανδιστική μηχανή του καθεστώτος, υπό την ηγεσία του Γιόζεφ Γκέμπελς, καλλιέργησε μια λατρεία προσωπικότητας γύρω από τον Χίτλερ και τόνισε τα επιτεύγματα του καθεστώτος στην αποκατάσταση της τάξης και της εθνικής υπερηφάνειας.

Η μετάβαση από τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη Γερμανία του Χίτλερ καταδεικνύει πώς η οικονομική δυσχέρεια, η πολιτική διάσπαση και η ιδεολογική ακρότητα μπορούν να υπονομεύσουν τη δημοκρατία και να ανοίξουν τον δρόμο για τον αυταρχισμό. Η αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης να αντιμετωπίσει τις οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις της Γερμανίας δημιούργησε το έδαφος για το Ναζιστικό Κόμμα, το οποίο χρησιμοποίησε έναν συνδυασμό λαϊκής απήχησης, πολιτικού χειρισμού και βίας για να διαλύσει τους δημοκρατικούς θεσμούς και να εδραιώσει ένα ολοκληρωτικό κράτος.

### **3.4 Νόμοι και Πρακτικές στη Ναζιστική Γερμανία**

Το νομικό πλαίσιο και οι πρακτικές της Ναζιστικής Γερμανίας αντικατοπτρίζουν τη συστηματική αναδιάρθρωση του κράτους σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς που εφάρμοσε φυλετική ιδεολογία, κατέστειλε κάθε μορφή διαφωνίας και δημιούργησε μηχανισμούς ελέγχου σε όλες τις πτυχές της ζωής. Από το 1933 και μετά, το ναζιστικό καθεστώς εφάρμοσε μια σειρά νόμων και πολιτικών που είχαν στόχο την εδραίωση της εξουσίας, τον αποκλεισμό και τη δίωξη ομάδων που θεωρούνταν «ανεπιθύμητες» και την αναδιαμόρφωση της γερμανικής κοινωνίας σύμφωνα με το όραμά του για μια φυλετικά καθαρή και ιδεολογικά ενωμένη κοινωνία.

## Νομικά Θεμέλια της Ναζιστικής Εξουσίας

Οι Ναζί κινήθηκαν άμεσα για να διαλύσουν τις δημοκρατικές δομές της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, συνδυάζοντας νομοθετικά μέτρα με εξωδικαστικές ενέργειες. Δύο κύριες νομικές ενέργειες έθεσαν τις βάσεις για το ναζιστικό ολοκληρωτισμό:

1. **Διάταγμα της Πυρκαγιάς του Ράιχσταγκ (1933):** Μετά την πυρκαγιά στο Ράιχσταγκ τον Φεβρουάριο του 1933, αυτό το διάταγμα ανέστειλε θεμελιώδεις πολιτικές ελευθερίες, όπως η ελευθερία του λόγου, του τύπου, της συνάθροισης και της ιδιωτικότητας. Επέτρεψε τη σύλληψη πολιτικών αντιπάλων χωρίς δίκη, παρέχοντας τη νομική κάλυψη για την καταστολή κομμουνιστών, σοσιαλιστών και άλλων κριτών του καθεστώτος. Αυτό το διάταγμα σηματοδότησε την αρχή της κρατικής τρομοκρατίας ως εργαλείο για την καταστολή της διαφωνίας (Wachsmann, 2004).
2. **Νόμος Ενδυνάμωσης (1933):** Ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 1933 και έδωσε στον Χίτλερ την εξουσία να νομοθετεί χωρίς την έγκριση του Ράιχσταγκ ή του Προέδρου Πάουλ φον Χίντεμπουργκ. Αυτός ο νόμος κατήργησε ουσιαστικά την κοινοβουλευτική δημοκρατία, επιτρέποντας στους Ναζί να συγκεντρώσουν την εξουσία και να εδραιώσουν το μονοκομματικό κράτος. Παρείχε επίσης τη νομική βάση για τη διαδικασία Gleichschaltung (συντονισμός), η οποία στόχευε στην ευθυγράμμιση όλων των θεσμών, από τη δικαιοσύνη μέχρι τις πολιτιστικές οργανώσεις, με τη ναζιστική ιδεολογία (Hett, 2018).

## Φυλετικοί Νόμοι και Πολιτικές

Η έννοια της «φυλετικής υγιεινής» τοποθετείται πλέον στο επίκεντρο του πολιτικού ενδιαφέροντος του κυβερνώντος Ναζιστικού κόμματος. Όπως πολύ εύστοχα τονίζει ο «υπήρχε μια πολύ μεγαλύτερη έμφαση στη φυλετική παρά στην πολιτιστική πολιτική της Γερμανίας» (Kruger 2007:44). Μάλιστα στο βιβλίο του με τίτλο Ο Αγών Μου (Mein Kampf) ο ίδιος ο Χίτλερ αναπτύσσει πολλές ιδέες οι οποίες έχουν τις καταβολές τους στους θεωρητικούς και υποστηρικτές της ευγονικής, καταλήγοντας στο ότι πρώτιστο και βασικό καθήκον του κράτους είναι να εξασφαλίσει την «φυλετική καθαρότητα» του λαού του (Hitler, 2006). Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη αποστολή του γερμανικού κράτους σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν νόμοι που στείρωσαν και θανάτωσαν εκατοντάδες χιλιάδες «ανεπιθύμητους» ανθρώπους.

Η φυλετική ιδεολογία του ναζιστικού καθεστώτος θεσμοθετήθηκε μέσω μιας σειράς νόμων και πρακτικών που στόχευαν στη δημιουργία μιας φυλετικά καθαρής «Volksgemeinschaft» (λαϊκής κοινότητας). Αυτοί οι νόμοι στόχευαν Εβραίους, Ρομά, άτομα με αναπηρίες και άλλες ομάδες που θεωρούνταν «ακατάλληλες» ή «ανεπιθύμητες» στη φυλετική ιεραρχία των Ναζί.

1. **Νόμοι της Νυρεμβέργης (1935):** Αυτοί οι νόμοι αποτέλεσαν το θεμέλιο της ναζιστικής φυλετικής πολιτικής. Ο «Νόμος για την Προστασία του Γερμανικού Αίματος και της Γερμανικής Τιμής» απαγόρευε τους γάμους και τις σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ Εβραίων και «Αρίων», ενώ ο «Νόμος για την Υπηκοότητα του Ράιχ» αφαίρεσε από τους Εβραίους τη γερμανική υπηκοότητα, μετατρέποντάς τους σε «υπηκόους». Αυτοί οι νόμοι κωδικοποίησαν τη φυλετική διάκριση και τον αποκλεισμό, απομονώνοντας τους Εβραίους από τη γερμανική κοινωνία και προετοιμάζοντας το έδαφος για περαιτέρω διώξεις (Levine & Bashford, 2010).
2. **Νόμοι για την Ευγονική και τη Στείρωση:** Ο «Νόμος για την Πρόληψη της Γέννησης Ασθενών Απογόνων» (1933) επέβαλε τη στείρωση ατόμων με ασθένειες όπως η σχιζοφρένεια, η επιληψία και οι σωματικές αναπηρίες. Ο νόμος αυτός αντανάκλούσε τη δέσμευση του καθεστώτος στη φυλετική υγιεινή και την ευγονική, με περίπου 400.000 άτομα να υποβάλλονται σε εξαναγκαστική στείρωση. Το πρόγραμμα αργότερα εξελίχθηκε στο πρόγραμμα ευθανασίας Aktion T4, που δικαιολογούσε μαζικές δολοφονίες ως μέσο «καθαρισμού» του γερμανικού γονιδιώματος (Tooze, 2006).
3. **Αντισημιτικές Πρακτικές και η Νύχτα των Κρυστάλλων:** Εκτός από τα νομοθετικά μέτρα, οι Ναζί εφάρμοσαν εξωδικαστικές πρακτικές για τη δίωξη των Εβραίων. Το πογκρόμ της Νύχτας των Κρυστάλλων (Νοέμβριος 1938) περιλάμβανε την καταστροφή εβραϊκών επιχειρήσεων, συναγωγών και σπιτιών, καθώς και τη σύλληψη δεκάδων χιλιάδων Εβραίων. Αυτή η κρατική βία σηματοδότησε τη μετάβαση από τη νομική διάκριση στη φυσική βία και τη μαζική εξόντωση (Wachsmann, 2004).

### **Τα νομικά μέσα της στείρωσης και της ευθανασίας**

Το καλοκαίρι του 1933 ψηφίζεται στο γερμανικό Κοινοβούλιο ο «Νόμος για την Πρόληψη της Κληρονομικώς Ασθενούς Καταγωγής», στις διατάξεις του οποίου

προβλέπεται η υποχρεωτική στέρωση των πασχόντων από σχιζοφρένεια, μανιοκατάθλιψη, κληρονομική ιδιοτεία, κληρονομική επιληψία, κληρονομική τύφλωση, κληρονομική κώφωση, κληρονομική δυσμορφία και αλκοολισμό<sup>28</sup>. Τα «Δικαστήρια Εκδίκασης Υποθέσεων Κληρονομικής Υγείας»<sup>29</sup> (Erbgesundheitsgerichte), όπως ονομάστηκαν, ήταν αρμόδια για την εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων.

Το 1934 ο νόμος «Περί προστασίας του γερμανικού αίματος και της γερμανικής τιμής» έρχεται να προστεθεί στα ρατσιστικά νομοθετήματα του ναζιστικού καθεστώτος, σύμφωνα με τον οποίο όλοι οι πολίτες της γερμανικής επικράτειας υποχρεούνται να προσκομίσουν στην εκάστοτε αρμόδια υπηρεσία τα απαραίτητα έγγραφα που τεκμηριώνουν την γερμανική προέλευση τους. Έναν χρόνο αργότερα, το 1935, θεσμοθετήθηκε ο νόμος «Περί προστασίας της κληρονομικής υγείας του γερμανικού λαού»<sup>32</sup>, ο οποίος απαγορεύει ρητά την σύναψη γάμων και σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ των Εβραίων και των Άριων (καθαρόαιμοι Γερμανοί), με σκοπό την προστασία της καθαρότητας της φυλής και την προστασία από οτιδήποτε μπορεί να την «μολύνει».

Τον χειμώνα του 1938 ξεκινάει η συστηματική δολοφονία των διανοητικά και σωματικά ανάπηρων, γνωστή κατ' ευφημισμόν και λανθασμένα ως «ναζιστικό πρόγραμμα ευθανασίας», αφού πλέον οι κυβερνώντες μέσω της προπαγανδιστικής τους δράσης είχαν «πείσει» τον γερμανικό λαό για την αναγκαιότητα τέτοιου είδους πρακτικών και σε συνδυασμό με την χειροτέρευση των συνθηκών ζωής των τροφίμων

---

στα ιδρύματα, λόγω δραστικών οικονομικών περικοπών. Έτσι την άνοιξη του 1939 συστήνεται μια ειδική επιτροπή του Ράιχ, η οποία διέταξε την δήλωση όλων των ανάπηρων παιδιών στην αρμόδια υγειονομική υπηρεσία. Σε δεύτερη φάση έχοντας τις καταγραφές αυτές η Επιτροπή εφόσον έκρινε την θανάτωση ενός παιδιού, δίνονταν σε

---

<sup>28</sup> Αργότερα, στη λίστα θα συμπεριληφθούν οι μη εργαζόμενοι, οι κοινωνικά απροσάρμοστοι, οι ομοφυλόφιλοι, καθώς και τα «φυσικά ή ηθικά εκφυλισμένα» άτομα.

<sup>29</sup> «Τα δικαστήρια απαρτιζόνταν από έναν δικηγόρο και δύο γιατρούς – συνήθως, ψυχιάτρους – που είχαν επωμιστεί την ευθύνη της απόφασης για τη στέρωση κάποιου ανθρώπου. Επρόκειτο για μια θέση με υψηλό κύρος και καλές απολαβές. Κατά κανόνα, η σχετική απόφαση λαμβανόταν από την τριμελή επιτροπή κατόπιν εξέτασης μμονάχα του ιατρικού φακέλου και όχι κατόπιν φυσικής εξέτασης του ίδιου του ασθενή – μια εξέταση που δεν διαρκούσε περισσότερο από τρία-τέσσερα λεπτά. Μέσω αυτής της σύντομης, απρόσωπης διαδικασίας, αποφασίζονταν το μέλλον της κάθε «περίπτωσης». Τόσο το κράτος όσο και ο κατηγορούμενος – δηλαδή, ο ασθενής – είχαν το δικαίωμα έφεσης σε ανώτερο δικαστήριο, η ετυμωγορία του οποίου ήταν τελική και αμετάκλητη» (Λέκκα n.d, σελ 4) <sup>32</sup> Γνωστός και ως νόμος «Περί υγιούς γάμου».

αυτό αυξημένη δόση καταπραϊντικών που οδηγούσε στο κώμα και ύστερα στον θάνατο<sup>30</sup>. Συνολικά, περισσότερα από 5.000 παιδιά – τα περισσότερα εκ των οποίων με σύνδρομο Down – θανατώθηκαν την περίοδο 1939-1945<sup>31</sup>.

Το εν λόγω πρόγραμμα ευθανασίας επεκτάθηκε και στους ανάπηρους ενήλικες. Στο πρόγραμμα αυτό<sup>32</sup> συμμετείχαν εξέχουσες προσωπικότητες του ιατρικού κόσμου της ναζιστικής Γερμανίας που υπηρέτησαν τον σκοπό της διατήρησης της γενετικής καθαρότητας του γερμανικού πληθυσμού, εξοντώνοντας τα «παράταιρα» στοιχεία του πληθυσμού τόσο των γερμανικών όσο και των κατεχομένων περιοχών.

Η διαδικασία της θανάτωσης ξεκίνησε με την παραλαβή, από ομάδες Γερμανών ιατρών, απογραφικών καταλόγων των τροφίμων των ιδρυμάτων της επικράτειας. Με βάση τα ποσοτικά αυτά στοιχεία έβγαινε μία γνωμάτευση που αποφάσιζε την θανάτωση ορισμένων τροφίμων και διατασσόταν η μεταφορά και εισαγωγή τους στα ιδρύματα θανάτου<sup>33</sup>, όπου στα υπόγεια των κτιρίων αυτών φτιάχτηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά οι θάλαμοι αερίων.

### Έλεγχος της Πολιτικής και Κοινωνικής Ζωής

Το ναζιστικό καθεστώς στόχευε να ελέγξει όλες τις πτυχές της γερμανικής κοινωνίας, από τις πολιτικές οργανώσεις έως τους πολιτιστικούς θεσμούς και το εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσω της διαδικασίας Gleichschaltung, το καθεστώς αποδόμησε συστηματικά ανεξάρτητες οργανώσεις και τις αντικατέστησε με σώματα ελεγχόμενα από τους Ναζί.

1. **Μονοκομματικό Κράτος:** Μέχρι τα μέσα του 1933, όλα τα πολιτικά κόμματα εκτός από το Ναζιστικό Κόμμα είχαν απαγορευτεί. Τα εργατικά συνδικάτα αντικαταστάθηκαν από το Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας (DAF), και οι

---

<sup>30</sup> Σε περίπτωση αποτυχίας χρησιμοποιούνταν θανατηφόρες ενέσεις.

<sup>31</sup> Β. Λέκκα, «Όρια και καταχρήσεις της ψυχιατρικής επιστήμης: Τα εγκλήματα της ναζιστικής Γερμανίας», σελ. 5.

<sup>32</sup> Πήρε το όνομα του από την οδό Tiergartenstrasse και τον αριθμό 4, στο Βερολίνο, όπου βρισκόταν η έδρα της οργάνωσης για την εφαρμογή της υπηρεσίας.

<sup>33</sup> Τα έξι επιλεγμένα ιδρύματα ήταν τα εξής: Bernburg, Brandenburg, Grafeneck, Hadamar, Hartheim και Sonnenstein.

επαγγελματικοί σύλλογοι τέθηκαν υπό ναζιστικό έλεγχο. Αυτό διασφάλισε ότι καμία εναλλακτική πολιτική ή κοινωνική οργάνωση δεν μπορούσε να αμφισβητήσει την εξουσία των Ναζί (Hett, 2018).

2. **Προπαγάνδα και Λογοκρισία:** Το Υπουργείο Προπαγάνδας, υπό την ηγεσία του Γιόζεφ Γκέμπελς, διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στη διατήρηση της υποστήριξης προς το καθεστώς. Το ναζιστικό κράτος έλεγχε όλες τις μορφές μέσων ενημέρωσης, από τις εφημερίδες έως τα ραδιοφωνικά προγράμματα, χρησιμοποιώντας αυτές τις πλατφόρμες για τη διάδοση αντισημιτικής ρητορικής, την εξύμνηση του Χίτλερ και την προώθηση των επιτευγμάτων του καθεστώτος (Tooze, 2006).
3. **Ιδεολογική Κατήχηση της Νεολαίας:** Το ναζιστικό καθεστώς έδινε προτεραιότητα στην κατήχηση των νέων Γερμανών για τη διασφάλιση της συνέχειας της ιδεολογίας του. Οργανώσεις όπως η Χιτλερική Νεολαία και η Ένωση Γερμανίδων Κοριτσιών έγιναν υποχρεωτικές για τα παιδιά, διδάσκοντάς τους πίστη στον Φύρερ, φυλετική ανωτερότητα και μιλιταρισμό. Τα σχολεία επίσης υιοθέτησαν προγράμματα σπουδών που αντικατόπτριζαν τις ναζιστικές φυλετικές θεωρίες και εξυμνούσαν την ιστορία της Γερμανίας (Levine & Bashford, 2010).

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι νόμοι και οι πρακτικές της Ναζιστικής Γερμανίας σχεδιάστηκαν για να δημιουργήσουν ένα ολοκληρωτικό κράτος που θα επέβαλε φυλετική καθαρότητα, θα κατέπνιγε τη διαφωνία και θα κινητοποιούσε την κοινωνία για πόλεμο και επέκταση. Μέσω ενός συνδυασμού νομικών πλαισίων, προπαγάνδας και κρατικής βίας, το καθεστώς αναδιάρθρωσε τη γερμανική κοινωνία σύμφωνα με τους ιδεολογικούς του στόχους. Αυτές οι πολιτικές όχι μόνο διευκόλυναν τη δίωξη και την εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων, αλλά και άφησαν πίσω τους μια κληρονομιά καταστροφής και τρόμου.

### **3.5 Ευγονική και προτεστάντες στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης**

Συνεχίζοντας στο χρονολογικό πλαίσιο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, μια ακόμη παράμετρος που διαδραματίζει εξίσου σπουδαίο ρόλο στην παρούσα ανάλυση αποτελεί η θέση των υποστηρικτών του προτεσταντισμού στην προοπτική της ευγονικής.

Το 1931 ο Friedrich von Bodelschwingh, ένας από τους σημαντικότερους προτεστάντες θεολόγους της Γερμανίας και διευθυντής των ιδρυμάτων Bethel<sup>34</sup> στο Bielefeld από το 1910 μέχρι το θάνατό του τον Ιανουάριο του 1946, συναντήθηκε με ηγετικά μέλη της Εσωτερικής Αποστολής (Innere Mission), μιας οργάνωσης ομπρέλας προτεσταντικών φορέων κοινωνικής πρόνοιας, στην πόλη Treysa για να συζητήσουν τη θέση της ευγονικής -ή της ιδέας της επιλεκτικής αναπαραγωγής- στα προτεσταντικά ιδρύματα. Στο τέλος της διάσκεψης η ομάδα διατύπωσε επίσημα μια θέση που όχι μόνο υιοθετούσε την ευγονική, αλλά και ενέκρινε την εφαρμογή της χειρουργικής στείρωσης εντός των ιδρυμάτων της Εσωτερικής Αποστολής. Ως εκ τούτου, τα συμπεράσματα της διάσκεψης όχι μόνο αντιπροσώπευαν τη γενική στάση των περισσότερων Γερμανών Προτεσταντών απέναντι στην ευγονική, αλλά επίσης προδιέγραφαν τη θέση που πολλοί θα έπαιρναν για την πρόιμη ευγονική νομοθεσία των Ναζί, όπως ο νόμος για την πρόληψη των κληρονομικά ανάπηρων απογόνων (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses).

Όπως και πολλοί συνάδελφοί του στην Εσωτερική Αποστολή, ο Bodelschwingh ήταν σταθερός συντηρητικός εθνικιστής που απογοητεύτηκε από την έκβαση του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και τη νεοσύστατη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Ως διευθυντής των Ιδρυμάτων Bethel, ο Bodelschwingh προβληματιζόταν όχι μόνο από το αυξανόμενο κόστος της περίθαλψης των αναπήρων, αλλά φοβόταν ότι το τεράστιο ανθρώπινο κόστος του πολέμου, σε συνδυασμό με τη δραματική επέκταση του κράτους πρόνοιας στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, απειλούσε την υγεία του εθνικού σώματος. Η ευγονική, πίστευε, θα βοηθούσε οργανισμούς όπως η Εσωτερική Αποστολή να

---

περιορίσουν το εκρηκτικό κόστος της υγειονομικής περίθαλψης και να καταπολεμήσουν τις δημογραφικές προκλήσεις που αντιμετώπιζε η Γερμανία ως αποτέλεσμα του πολέμου. Ωστόσο, ενώ πολλοί Γερμανοί προτεστάντες συμφωνούσαν σίγουρα με τον ενθουσιασμό του Bodelschwingh για την ευγονική, η υποστήριξή τους δεν ήταν καθόλου ομόφωνη.

### **3.3 Ο απολογισμός και η κληρονομιά της Ναζιστικής ευγονικής**

---

<sup>34</sup> Είναι ένα προτεσταντικό φιλανθρωπικό ίδρυμα που ιδρύθηκε το 1867, γνωστό για τη φροντίδα ατόμων με αναπηρίες, ασθένειες και κοινωνικές ανάγκες. Με έδρα το Μπίλεφελντ της Γερμανίας, το Bethel έγινε πρότυπο για την υποστήριξη και την υπεράσπιση χωρίς αποκλεισμούς, δίνοντας έμφαση στην αξιοπρέπεια και τη συμπόνια για τις περιθωριοποιημένες ομάδες.

Η διαστρεβλωμένη άποψη περί φυλετικής καθαρότητας και γενετικής ανωτερότητας είχε ως αποτέλεσμα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, την εφαρμογή νόμων που οδήγησαν εκατοντάδες χιλιάδες «ακατάλληλους» ανθρώπους (διαφορετική φυλή, σωματικές και διανοητικές δυσλειτουργίες) στην στείρωση και τον θάνατο. Η ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων αυτής της περιόδου αποκαλύπτει την έκταση και τον αντίκτυπο των εν λόγω πολιτικών.

Μεταξύ 1933 και 1939, όσο δηλαδή βρισκόταν σε ισχύ ο «Νόμος για την Πρόληψη της Κληρονομικώς Ασθενούς Καταγωγής», περίπου 400.000 άνθρωποι στείρώθηκαν. Ο παρακάτω πίνακας καταδεικνύει τα ποσοστά των ομάδων στόχο του συγκεκριμένου νόμου.

Κατηγορία	Ποσοστό στείρωσεων
Σχιζοφρένεια	39%
Επιληψία	26%
Κληρονομική τύφλωση και κώφωση	13%
Μανιοκαταθλιπτική διαταραχή	10%
Σοβαρός αλκοολισμός	9%
Σωματικές παραμορφώσεις	2%

**Πίνακας 1:** Ποσοστά στείρωσεων ανά κατηγορία ασθενειών.<sup>35</sup>

Το υψηλό ποσοστό των στείρωσεων για σχιζοφρένεια αντανακλά την εστίαση του ναζιστικού καθεστώτος στις ψυχικές ασθένειες ως σημαντική απειλή για την άρια γονιδιακή δεξαμενή. Ομοίως, η επιληψία και η κληρονομική τύφλωση και κώφωση σημείωσαν μεγάλα ποσοστά, αναδεικνύοντας την έμφαση στην εξάλειψη των φανερών κληρονομικών ελαττωμάτων. Η συμπερίληψη ασθενειών, όπως η μανιοκαταθλιπτική διαταραχή και ο σοβαρός αλκοολισμός υποδηλώνει την επέκταση της γενετικής καταλληλότητας σε συμπεριφορές και ψυχολογικά χαρακτηριστικά.

<sup>35</sup> Sterilization In Nazi Germany 1933-1945, Meredith J. Glassberg April 15; 1998. *Sterilization in Nazi Germany, Glassberg 1998.pdf*

Αναφορικά με το πρόγραμμα «ευθανασίας» T4 (1939-1941) οι θάνατοι ψυχικά, διανοητικά και σωματικά αναπήρων ανθρώπων έφτασαν τους 70.000 με τους μισούς από αυτούς να αφορούν άτομα με ψυχικές ασθένειες. Η σχεδίαση του προγράμματος από την πολιτική ηγεσία και η οργάνωση των πολυάριθμων ιατρών που χρειαζόνταν για την εφαρμογή του δηλώνει με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο τον μαζικό χαρακτήρα και την αμεσότητα του εγχειρήματος αυτού, καθώς σε διάστημα μόλις τριών χρόνων θανατώθηκαν τόσες χιλιάδες άνθρωποι.

Συνεπώς όλα τα παραπάνω συνιστούν τον προάγγελο των πολιτικών γενοκτονίας και μαζικών εξοντώσεων που θα ακολουθήσουν υπό την ηγεσία του Φύρερ και θα τοποθετήσει στο επίκεντρο τόσο των ανωτέρω κατηγορίες ανθρώπων όσο και τις «κατώτερες» φυλές των Ρομά και των Εβραίων καθώς και τους σεξουαλικά «εκφυλισμένα» άτομα. Επιβεβαιώνεται επίσης η πλήρη δικαιοδοσία του κρατικού μηχανισμού να παρεμβαίνει στην προσωπική ζωή των πολιτών και να καταπατά θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στο όνομα της προστασίας της Φυλής και της χώρας εν γένει.

## **Κεφάλαιο τέταρτο Η ευγονική ως κοινωνική μεταρρύθμιση του σοσιαλδημοκρατικού κράτους πρόνοιας**

### **4.1 Η Σοσιαλδημοκρατική Σουηδία: Μια Ιστορία Ανθεκτικότητας και Αλλαγής**

Για τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου τα Σκανδιναβικά κράτη ευημερίας αποτελούν «πρότυπο» κράτους πρόνοιας. Τι είναι λοιπόν αυτό που καθιστά τις χώρες αυτές επιτυχημένες οικονομικά και κοινωνικά; Ο κρατικός πυλώνας, ως πρωταγωνιστής και μοναδικός παράγοντας δίκαιης αναδιανομής των πόρων, η έμφαση στις αρχές της ισότητας και της ατομικής ελευθερίας, ο εκτεταμένος βαθμός αποεμπορευματοποίησης, δηλαδή ελαχιστοποίησης της εξάρτησης της προσωπικής ευημερίας του κάθε ανθρώπου από την αγορά εργασίας και η καθολική πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά είναι μερικά μόνο από τα χαρακτηριστικά του Σκανδιναβικού μοντέλου και τα οποία καταγράφει ο Andersen (1990) στο βιβλίο του οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας.

Για μεγάλο μέρος του 20ού αιώνα, η Σουηδία αποτέλεσε σύμβολο Σοσιαλδημοκρατίας. Το κράτος πρόνοιας της χώρας, βασισμένο στις αρχές της ισότητας, της καθολικής πρόσβασης και της αλληλεγγύης, έγινε σύμβολο για το τι μπορούν να πετύχουν οι κυβερνήσεις όταν δίνουν προτεραιότητα στην ευημερία όλων των πολιτών. Γνωστό ως «Σουηδικό Μοντέλο»<sup>36</sup>, συνδύαζε ένα ισχυρό κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας με μια καινοτόμο οικονομία, προωθώντας τόσο την κοινωνική συνοχή όσο και την οικονομική ευημερία. Ωστόσο, η ιστορία του κράτους πρόνοιας της Σουηδίας δεν είναι μια αμετάβλητη επιτυχία: είναι μια ιστορία ανθεκτικότητας, προσαρμοστικότητας και προκλήσεων στη διατήρηση της δικαιοσύνης σε έναν κόσμο που αλλάζει συνεχώς.

### **Αφήνοντας πίσω τον 19<sup>ο</sup> αιώνα**

Οι ίδιες ραγδαίες και πρωτόγνωρες αλλαγές που γνώρισε ο Δυτικός κόσμος, καθώς άφηνε πίσω τον 19ο αιώνα και εισερχόταν δυναμικά πλέον στον 20ο, δεν εξαιρούν τις

---

χώρες του μακρινού Βορρά, την Σκανδιναβία. Ειδικά στις περιπτώσεις της Σουηδίας και της Δανίας σημειώθηκε μια εντυπωσιακά γρήγορη και ομαλή μετάβαση από την αγροτική παραγωγή που αποτελούσε τεράστιο μέρος της οικονομικής δραστηριότητάς τους στην βιομηχανική, οι Σουηδοί και οι Δανοί τότε πολίτες κλήθηκαν να μετακινηθούν από τον αγρό στο εργοστάσιο και από την ύπαιθρο στην πόλη.

Η εν λόγω παγκόσμια αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου και η εγκαθίδρυση κατ'επέκταση της καπιταλιστικής δραστηριότητας, συνοδεύτηκε από δημογραφικές μεταβολές, όπως η μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στις μητροπόλεις της Στοκχόλμης και της Κοπεγχάγης καθώς και η μετανάστευση από και προς τις Σκανδιναβικές χώρες.

Η σύγχρονη εποχή στην οποία έχει εισέλθει και ο Σκανδιναβικός κόσμος, πέρα από τεχνολογικές επαναστάσεις χαρακτηρίζεται κυρίως από τις ιδέες του εθνικισμού και την ισχυρή πίστη στην επιστήμη, με την ίδρυση πολυάριθμων ινστιτούτων και ιδρυμάτων που στέγασαν κάθε είδους επιστημονικό πεδίο.

Αναφορικά με το πολιτικό σκηνικό που αρχίζει να διαμορφώνεται στα κράτη του Βορρά, αξιοσημείωτη είναι η εγκαθίδρυση και η ισχύς του εργατικού κινήματος. Η

---

<sup>36</sup> Το Σουηδικό Μοντέλο αναφέρεται σε ένα πλαίσιο κράτους πρόνοιας που δίνει έμφαση στις καθολικές κοινωνικές πολιτικές, την αναδιανομή του εισοδήματος και την ισότητα. Αποτελεί μέρος των «τριών κόσμων του καπιταλισμού της ευημερίας» του Esping-Andersen, όπου η Σουηδία αντιπροσωπεύει το σοσιαλδημοκρατικό κράτος πρόνοιας.

επιτυχία αργότερα, την δεκαετία 1920, της Σοσιαλδημοκρατίας στα εν λόγω κράτη, αποδίδεται στον μεγάλο βαθμό συναίνεσης και συνεργασίας μεταξύ των εργατών και των αγροτών, που ακόμη αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού (Hilson, 2012). Ο διάλογος συνδικαλιστικών οργανώσεων, αγροτών και συνεταιριστικού κινήματος θέτει τα θεμέλια των μετέπειτα συνεχών κοινοβουλευτικών επιτυχιών των Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στις χώρες της Σκανδιναβίας.

Κατά τον μεσοπόλεμο, υπό τις συνέπειες του Α Παγκοσμίου Πολέμου και της ισχυρής πολιτικής δύναμης του Σοσιαλδημοκρατικού πόλου, είναι που πραγματοποιείται η «μεταρρύθμιση της ευγονικής» όπως την χαρακτηρίζουν οι Gunnar και Hansen (2005). Η γέννηση και η ιστορική πορεία των ευγονικών ιδεών και κινήματων ταυτίζονται έντονα με τα ίδια τα κράτη πρόνοιας στην Σκανδιναβία που αρχίζουν να αναπτύσσονται ταχύτατα υπό την σοσιαλδημοκρατική ηγεμονία, συσχέτιση που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και στην οποία θα εστιάσουμε.

### **Η Γέννηση ενός Οράματος: Το Σουηδικό Μοντέλο**

Τη δεκαετία του 1930, η Σουηδία άρχισε να οικοδομεί αυτό που θα γινόταν ένα από τα πιο γενναιόδωρα συστήματα πρόνοιας στον κόσμο. Στο επίκεντρο αυτής της προσπάθειας ήταν η ιδέα του folkhemmet, ή «σπίτι του λαού». Αυτή η ισχυρή μεταφορά, που υποστηρίχθηκε από τον Σοσιαλδημοκράτη ηγέτη Περ Άλμπιν Χάνσον, περιέγραφε μια κοινωνία όπου όλοι, ανεξαρτήτως τάξης ή εισοδήματος, θα αισθάνονταν ασφαλείς και προστατευμένοι, όπως μέσα σε μια φροντιστική οικογένεια. Αυτή η ιδέα δεν ήταν απλώς ρητορική· διαμόρφωσε πολιτικές που έκαναν τη Σουηδία να ξεχωρίζει από τον υπόλοιπο κόσμο.

Το σουηδικό κράτος πρόνοιας προσέφερε καθολικά οφέλη, όπως δωρεάν εκπαίδευση, προσβάσιμη υγειονομική περίθαλψη και συντάξεις για όλους. Σε αντίθεση με άλλα συστήματα πρόνοιας, τα οφέλη αυτά δεν περιορίζονταν βάσει εισοδήματος, κάτι που εξασφάλιζε ότι όλοι οι πολίτες μπορούσαν να επωφεληθούν. Αυτή η καθολική προσέγγιση δημιούργησε μια αίσθηση αλληλεγγύης μεταξύ των Σουηδών. Όλοι συνεισέφεραν μέσω φόρων και όλοι ωφελούνταν. Αυτό βοήθησε να εξαλειφθεί το στίγμα που συχνά συνδέεται με την κρατική βοήθεια σε άλλες χώρες.

Στην καρδιά του, το Σουηδικό Μοντέλο αφορούσε τη δικαιοσύνη. Οι πολιτικές επικεντρώθηκαν στο να δώσουν στους ανθρώπους τα εργαλεία που χρειαζόνταν για να

ευημερήσουν, είτε μέσω ισχυρών επιδομάτων ανεργίας, είτε μέσω γονικής άδειας, είτε μέσω προσιτής φροντίδας παιδιών. Για δεκαετίες, αυτό το μοντέλο λειτουργούσε. Η Σουηδία έγινε συνώνυμο της ισότητας, κατέχοντας μερικά από τα χαμηλότερα επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας στον κόσμο.

Ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος, του οποίου οι πολιτικές, και οικονομικές συνέπειες αποδείχθηκαν δυσβάσταχτες για τον ευρωπαϊκό χώρο, μόνο παροδικά επιβράδυνε την πορεία ανάπτυξης των κρατών πρόνοιας της Σκανδιναβίας, κυρίως λόγω της μη συμμετοχής της Σουηδίας σε αυτόν και της μη δημοφιλίας των ναζιστικών ιδεών και πρακτικών στην ευρύτερη περιοχή. Σχεδόν αλώβητη από τις ιστορικές συγκυρίες η Σκανδιναβία μέχρι και σήμερα θεωρείται συνώνυμο της ειρήνης και της ευημερίας, το τέλειο παράδειγμα του Τρίτου Δρόμου<sup>37</sup>.

Μέχρι και σήμερα, οι περισσότεροι που κάνουν λόγο για το σκανδιναβικό θαύμα αγνοούν πολλές φορές τις πιο σκοτεινές πτυχές των ευγονικών ιδεών και των Νόμων περί Στείρωσης που ασκήσαν τεράστια επιρροή και γνώρισαν ευρεία εφαρμογή στις χώρες της Σκανδιναβίας. Στο παρόν κεφάλαιο θα στρέψουμε το βλέμμα μας στην γέννηση, στην ανάπτυξη και στην συρρίκνωση των ευγονικών ιδεών και πρακτικών στην Σουηδία πάντοτε τοποθετώντας την ανάλυση μας στο ευρύτερο οικονομικό κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της χώρας.

### **Κρίση και Αναδιάρθρωση: Οι Προκλήσεις της Δεκαετίας του 1990**

Ωστόσο, μέχρι τη δεκαετία του 1990, άρχισαν να εμφανίζονται ρωγμές στο κράτος πρόνοιας της Σουηδίας. Μια οικονομική κρίση κλόνισε τα θεμέλια του συστήματος. Η ανεργία αυξήθηκε—από 2% ξεπέρασε το 12%—και μια βαθιά ύφεση επιβάρυνε τα δημόσια οικονομικά. Για πρώτη φορά, το προσεκτικά σχεδιασμένο σουηδικό μοντέλο φαινόταν μη βιώσιμο. Η κυβέρνηση βρέθηκε αντιμέτωπη με δύσκολες αποφάσεις για το πώς να διατηρήσει τα βασικά ιδανικά της διαχειριζόμενη τη δημοσιονομική πραγματικότητα.

Έπρεπε να γίνουν περικοπές. Τα επιδόματα ανεργίας μειώθηκαν, και τμήματα του συνταξιοδοτικού συστήματος αναδιαρθρώθηκαν για να

---

<sup>37</sup> Ο Τρίτος Δρόμος στη Σουηδία αναφέρεται σε μια πολιτική και οικονομική προσέγγιση που συνδυάζει τον καπιταλισμό και τον σοσιαλισμό, με στόχο την εξισορρόπηση της αποτελεσματικότητας της αγοράς με την κοινωνική ευημερία. Αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα και δίνει έμφαση στην καθολική κοινωνική πρόνοια, στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και στην κυβερνητική παρέμβαση για την εξασφάλιση της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης, διατηρώντας παράλληλα μια ανταγωνιστική οικονομία. Το μοντέλο αυτό έγινε σήμα κατατεθέν της σοσιαλδημοκρατίας της Σουηδίας.

εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα. Ορισμένες δημόσιες υπηρεσίες ιδιωτικοποιήθηκαν, εισάγοντας τον ανταγωνισμό της αγοράς σε τομείς όπως η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση. Αυτές οι αλλαγές ήταν αμφιλεγόμενες, προκαλώντας συζητήσεις για το αν η Σουηδία εγκαταλείπει τις Σοσιαλδημοκρατικές ρίζες της.

Παρόλα αυτά, η προσέγγιση της Σουηδίας στις μεταρρυθμίσεις ήταν μοναδική. Οι αλλαγές διαπραγματεύτηκαν μεταξύ της κυβέρνησης, των εργατικών συνδικάτων και

---

των εργοδοτών, αντικατοπτρίζοντας τη μακρά ιστορία συνεργασίας της χώρας<sup>38</sup>. Αν και οι μεταρρυθμίσεις έβλαψαν κάποιους, σχεδιάστηκαν προσεκτικά ώστε να προστατεύσουν τους πιο ευάλωτους και να διατηρήσουν τις αρχές της καθολικότητας και της ισότητας. Σε αντίθεση με τα σκληρά μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν σε άλλες χώρες κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων, η Σουηδία επιδίωξε ισορροπία.

### **Προσαρμογή σε έναν Παγκοσμιοποιημένο Κόσμο**

Η δεκαετία του 1990 έφερε επίσης μια άλλη πρόκληση: την παγκοσμιοποίηση. Η σουηδική οικονομία, με τους υψηλούς φόρους και το κόστος εργασίας της, αντιμετώπιζε αυξανόμενο ανταγωνισμό σε έναν κόσμο όπου το κεφάλαιο κινείται ελεύθερα πέρα από τα σύνορα. Για να παραμείνει ανταγωνιστική, η Σουηδία έπρεπε να προσαρμοστεί. Οι φορολογικοί συντελεστές για τις επιχειρήσεις μειώθηκαν, οι αγορές εργασίας έγιναν πιο ευέλικτες και η κυβέρνηση εισήγαγε πολιτικές για την προσέλκυση επενδύσεων.

Όμως, ακόμη και καθώς η Σουηδία προσαρμοζόταν στην παγκοσμιοποίηση, διατήρησε τις βασικές αξίες της. Οι κοινωνικές παροχές παρέμειναν ισχυρές, και το κράτος συνέχισε να παίζει κεντρικό ρόλο στην εξασφάλιση της δικαιοσύνης. Νέα προγράμματα για την αγορά εργασίας βοήθησαν τους εργαζόμενους να επανεκπαιδευτούν για νέους κλάδους, μειώνοντας τη μακροχρόνια ανεργία. Αυτές οι ενεργές πολιτικές για την αγορά εργασίας έγιναν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της

---

<sup>38</sup> Στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία, η έννοια της «συναίνεσης» αποτελεί θεμελιώδη όρο, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία μεταξύ κυβέρνησης, επιχειρήσεων και εργατικών συνδικάτων για την επίτευξη κοινωνικής και οικονομικής σταθερότητας. Η συναίνεση είναι εκείνη που στηρίζει το κράτος πρόνοιας της Σουηδίας, εξισορροπώντας την οικονομική ανάπτυξη με την κοινωνική ισότητα μέσω της κοινής ευθύνης και του διαλόγου.

προσαρμοστικότητας της Σουηδίας, δείχνοντας ότι ένα κράτος πρόνοιας μπορεί να ευδοκιμήσει ακόμη και σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

### **Επινόηση από την Αρχή: Ο «Τρίτος Δρόμος»**

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Σουηδία υιοθέτησε αυτό που ονομάστηκε «Τρίτος Δρόμος», ένα μείγμα Σοσιαλδημοκρατικών αρχών και μεταρρυθμίσεων προσανατολισμένων στην αγορά. Ήταν μια πραγματιστική απάντηση στις σύγχρονες προκλήσεις, που στόχευε στη διατήρηση του κράτους πρόνοιας κάνοντάς το πιο αποδοτικό.

---

Για παράδειγμα, το συνταξιοδοτικό σύστημα της Σουηδίας αναδιαρθρώθηκε ώστε να περιλαμβάνει ατομικούς λογαριασμούς, δίνοντας στους πολίτες μεγαλύτερο έλεγχο στις συνταξιοδοτικές τους αποταμιεύσεις, ενώ παράλληλα διασφαλίζοντας ένα εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα για όλους. Στον τομέα της υγείας και της εκπαίδευσης, επιτράπηκε η λειτουργία ιδιωτικών παροχών παράλληλα με τις δημόσιες υπηρεσίες, εισάγοντας την επιλογή και τον ανταγωνισμό. Αυτές οι αλλαγές προκάλεσαν συζητήσεις. Οι υποστηρικτές υποστήριζαν ότι έκαναν το σύστημα πιο βιώσιμο, ενώ οι επικριτές ανησυχούσαν ότι υπονόμευαν τα ισότιμα θεμέλια της Σοσιαλδημοκρατίας.

### **Ένα Μοντέλο για το Μέλλον;**

Η ιστορία της Σοσιαλδημοκρατικής Σουηδίας είναι μια ιστορία ανθεκτικότητας και επανεφεύρεσης. Ενώ το μοντέλο έχει αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις, έχει προσαρμοστεί χωρίς να χάσει από τα μάτια του τις βασικές του αρχές. Δίνοντας προτεραιότητα στη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την καθολικότητα, η Σουηδία έχει δείξει ότι ένα κράτος πρόνοιας μπορεί να ευδοκιμήσει ακόμα και εν μέσω οικονομικών κρίσεων και παγκοσμιοποίησης.

Η εμπειρία της Σουηδίας προσφέρει μαθήματα για άλλα έθνη που αγωνίζονται με την ανισότητα και τις πιέσεις της σύγχρονης εποχής. Δείχνει ότι η ισορροπία μεταξύ οικονομικής αποδοτικότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης δεν είναι μόνο δυνατή αλλά και απαραίτητη για την οικοδόμηση κοινωνιών όπου όλοι μπορούν να ευημερήσουν. Για τη Σουηδία, η ιδέα του *folkhemmet*—του σπιτιού του λαού—παραμένει ζωντανή, μια απόδειξη της διαχρονικής δύναμης της Σοσιαλδημοκρατίας.

## 4.2 Νόμοι και Πρακτικές στη Σοσιαλδημοκρατική Σουηδία

Το κράτος πρόνοιας της Σουηδίας, που βασίζεται στη σοσιαλδημοκρατική παράδοση, χαρακτηρίζεται από ένα εκτεταμένο νομικό πλαίσιο και πρακτικές που έχουν σχεδιαστεί για να διασφαλίζουν την κοινωνική ισότητα, την καθολική πρόσβαση στην πρόνοια και τη σταθερή προστασία όλων των πολιτών. Αυτοί οι νόμοι και οι πρακτικές αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του λεγόμενου «Σουηδικού Μοντέλου», ενός μοναδικού συνδυασμού σοσιαλδημοκρατίας και πραγματιστικής διακυβέρνησης. Με την πάροδο του χρόνου, αυτά τα πλαίσια έχουν εξελιχθεί ώστε να προσαρμοστούν στις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, διατηρώντας παράλληλα τις βασικές αρχές της καθολικότητας και της αλληλεγγύης.

### Καθολικοί Νόμοι Κοινωνικής Πρόνοιας

Στο επίκεντρο του σουηδικού κράτους πρόνοιας βρίσκονται οι νόμοι που διασφαλίζουν καθολική πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση και οι συντάξεις. Αυτοί οι νόμοι βασίζονται στην αρχή ότι η κοινωνική πρόνοια δεν πρέπει να είναι προνόμιο αλλά δικαίωμα για κάθε πολίτη.

1. **Πρόσβαση στην Υγειονομική Περίθαλψη:** Ο νόμος για την καθολική υγειονομική περίθαλψη της Σουηδίας διασφαλίζει ότι όλοι οι κάτοικοι έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, ανεξάρτητα από το εισόδημα ή την επαγγελματική τους κατάσταση. Εισαγόμενος στα μέσα του 20ού αιώνα, το σύστημα λειτουργεί σε αποκεντρωμένο επίπεδο, με τους δήμους και τα περιφερειακά συμβούλια να παίζουν σημαντικό ρόλο. Ο νόμος εγγυάται ισότητα στην πρόσβαση, με το κόστος να επιδοτείται σημαντικά μέσω προοδευτικής φορολογίας (Esping-Andersen, 1990).
2. **Εκπαίδευση για Όλους:** Ο Νόμος για την Εκπαίδευση στη Σουηδία εγγυάται δωρεάν και ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, από το νηπιαγωγείο έως το πανεπιστήμιο. Ο νόμος δίνει έμφαση στην ισότητα των ευκαιριών, διασφαλίζοντας ότι το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο δεν αποτελεί εμπόδιο στην πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας εκπαίδευση. Αυτό αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της σουηδικής προσπάθειας για τη μείωση των ταξικών ανισοτήτων και την προώθηση της κοινωνικής κινητικότητας (Pontusson, 1992).

3. **Συντάξεις και Κοινωνική Ασφάλιση:** Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Σουηδίας, που θεσπίστηκε στα μέσα του 20ού αιώνα και αναμορφώθηκε τη δεκαετία του 1990, αποτελεί πρότυπο καθολικής κάλυψης. Το σύστημα συνδυάζει μια εγγυημένη βασική σύνταξη για όλους τους συνταξιούχους με ένα μερικώς ιδιωτικοποιημένο σχέδιο, που επιτρέπει στα άτομα να συνεισφέρουν και να διαχειρίζονται τους λογαριασμούς συνταξιοδότησής τους. Αυτή η διπλή προσέγγιση ισορροπεί τις αρχές της καθολικότητας και της ατομικής ευθύνης (Anderson, 2001).

### **Νόμοι και Πρακτικές για την Αγορά Εργασίας**

Οι νόμοι της αγοράς εργασίας στη Σουηδία αντανakλούν τη δέσμευση της χώρας για δίκαιες αμοιβές, εργασιακή ασφάλεια και τα δικαιώματα των εργαζομένων. Αυτοί οι νόμοι υποστηρίζονται από μια ισχυρή παράδοση συνεργασίας μεταξύ εργατικών συνδικάτων, εργοδοτών και κυβέρνησης.

1. **Συλλογικές Συμβάσεις και Ρόλος των Συνδικάτων:** Οι σουηδικοί εργατικοί νόμοι αναγνωρίζουν τον κρίσιμο ρόλο των συνδικάτων στην προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Ο Νόμος για την Προστασία της Εργασίας (1974) διασφαλίζει την εργασιακή ασφάλεια, ενώ οι συλλογικές συμβάσεις μεταξύ συνδικάτων και εργοδοτών καθορίζουν τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας. Αυτό το σύστημα έχει συμβάλει στη διατήρηση της εργασιακής ειρήνης και στη δίκαιη μεταχείριση των εργαζομένων (Lindbom, 2002).
2. **Γονική Άδεια και Ισότητα των Φύλων:** Οι σουηδικοί νόμοι για την γονική άδεια είναι από τους πιο γενναιόδωρους στον κόσμο. Οι γονείς δικαιούνται 480 ημέρες πληρωμένης άδειας ανά παιδί, που μπορούν να μοιραστούν μεταξύ των δύο γονέων. Αυτή η πολιτική όχι μόνο υποστηρίζει την ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, αλλά επίσης προάγει την ισότητα των φύλων, ενθαρρύνοντας τους πατέρες να συμμετέχουν ενεργά στη φροντίδα των παιδιών (Esping-Andersen, 1990).
3. **Ενεργές Πολιτικές για την Αγορά Εργασίας (ALMPs):** Οι πολιτικές της αγοράς εργασίας στη Σουηδία δίνουν έμφαση στην επανεκπαίδευση και την τοποθέτηση ανέργων σε θέσεις εργασίας. Αυτά τα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί για να ελαχιστοποιούν τη μακροχρόνια ανεργία και να διασφαλίζουν ότι οι εργαζόμενοι μπορούν να προσαρμοστούν στις αλλαγές της οικονομίας. Οι ALMPs αποτελούν κρίσιμο μέρος της προσπάθειας της Σουηδίας να

διατηρήσει υψηλά επίπεδα απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής (Anderson, 2001).

### **Φορολογία και Αναδιανομή**

Το κράτος πρόνοιας της Σουηδίας υποστηρίζεται από ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα που διασφαλίζει την αναδιανομή του πλούτου και χρηματοδοτεί τις κοινωνικές υπηρεσίες. Ο Νόμος για την Ισορροπία της Φορολογίας απαιτεί από τα άτομα να συνεισφέρουν στο σύστημα πρόνοιας με βάση το εισόδημά τους, διασφαλίζοντας ότι όσοι έχουν υψηλότερα κέρδη πληρώνουν μεγαλύτερο μερίδιο. Αυτό το φορολογικό μοντέλο υπήρξε καθοριστικό στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και στη χρηματοδότηση καθολικών υπηρεσιών (Esping-Andersen, 1990).

### **Ισότητα των Φύλων και Οικογενειακές Πολιτικές**

Το νομικό πλαίσιο της Σουηδίας έχει σχεδιαστεί για να προάγει την ισότητα των φύλων και να υποστηρίζει τις οικογένειες, αναγνωρίζοντας ότι και τα δύο είναι απαραίτητα για μια συνεκτική και δίκαιη κοινωνία.

1. **Νόμος για την Ισότητα των Φύλων (1980):** Αυτός ο νόμος απαιτεί από τους εργοδότες να προάγουν την ισότητα των φύλων στον εργασιακό χώρο και να αντιμετωπίζουν ζητήματα όπως οι μισθολογικές διαφορές και οι διακρίσεις. Έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη μείωση του μισθολογικού χάσματος των φύλων και στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό (Lindbom, 2002).
2. **Προγράμματα Υποστήριξης Οικογένειας:** Πέρα από τη γονική άδεια, η Σουηδία παρέχει εκτεταμένη υποστήριξη στις οικογένειες, όπως επιδοτούμενη φροντίδα παιδιών και επιδόματα τέκνων. Αυτά τα προγράμματα είναι καθολικά και στοχεύουν στη μείωση της οικονομικής επιβάρυνσης των οικογενειών, ενώ προωθούν την ισότητα των φύλων τόσο στην εργασία όσο και στο σπίτι (Anderson, 2001).

Τελικά, οι νόμοι και οι πρακτικές της Σοσιαλδημοκρατικής Σουηδίας ενσαρκώνουν τη δέσμευση για δικαιοσύνη, αλληλεγγύη και καθολικότητα. Από την υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση έως τις πολιτικές της αγοράς εργασίας και την ισότητα των φύλων, η Σουηδία έχει δημιουργήσει ένα ολοκληρωμένο κράτος πρόνοιας που εξισορροπεί τα ατομικά δικαιώματα με τη συλλογική ευθύνη. Ενώ το μοντέλο έχει αντιμετωπίσει προκλήσεις, η προσαρμοστικότητα και η ανθεκτικότητά του

διασφαλίζουν ότι παραμένει ένα ισχυρό παράδειγμα του τι μπορεί να επιτύχει μια κοινωνία όταν δίνει προτεραιότητα στην ευημερία όλων των πολιτών.

#### **4.3 Η διάδοση των ευγονικών ιδεών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά**

Παράλληλα με την πολιτική κυριαρχία της Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων την δεκαετία του 1930 και την ταχύρρυθμη ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας με ιστορικές για την εποχή κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στον Σκανδιναβικό χώρο, το κίνημα της ευγονικής γνώρισε τεράστια απήχηση στις Βόρειες ευρωπαϊκές χώρες. Η στενή συνεργασία την πολιτικής εξουσίας και της επιστημονικής και ιατρικής κοινότητας τότε ήρθε να μετουσιώσει τις ήδη υπάρχουσες ευγονικές ιδέες σε νόμους περί στείρωσης των «κατώτερων» διανοητικά ανθρώπων.

Μερικοί από τους λόγους μεταξύ άλλων για τους οποίους νομοθεσίες με ευγονικό χαρακτήρα καθυστέρησαν να εμφανιστούν στην Σκανδιναβία αποτελούν η έντονη σύνδεση των κρατών αυτών με τον Λουθηρανισμό και τις χριστιανικές αξίες αυτού καθώς και στην έλλειψη μέχρι το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου μεγάλων μεταναστευτικών ροών.

Βέβαια οι νομοθεσίες για ευγονικούς λόγους που θεσπίστηκαν σε καθένα από αυτά τα κράτη πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές ταχύτητες και εμφανίζουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους, ωστόσο διαθέτουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις συμπεριέλαβαν στην πολιτική ατζέντα τους νόμους στείρωσης ως μέρος του γενικότερου προγράμματος κοινωνικής πρόνοιας. Επίσης μιλάμε για χώρες εξαιρετικά ομοιογενείς θρησκευτικά, εθνολογικά και πολιτισμικά και ιδιαίτερα σταθερές και ασφαλείς την περίοδο των Παγκοσμίων Πολέμων.

Τα πρώτα «θύματα» πρακτικών στείρωσης αποτέλεσαν τα άτομα με διανοητική υστέρηση και ψυχικές διαταραχές που διέμεναν σε ιδρύματα, στο όνομα της οικονομικής ελάφρυνσης του συνολικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας και της αντιμετώπισης του εκφυλισμού του πληθυσμού. Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα οι διευθυντές και το προσωπικό των ιδρυμάτων σε συνεργασία με τις αρχές προχωρούσαν

σε υποχρεωτικές ή «εθελούσιες»<sup>39</sup> στείρωσεις στα άτομα που φιλοξενούνταν σε αυτές τις δομές.

Με την αναφορά στον όρο της ευγονικής αυτόματα η σκέψη των περισσοτέρων πηγαίνει απευθείας στην Ναζιστική Γερμανία, στην Αμερικανική Ήπειρο και στο Αγγλικό παράδειγμα, αγνοώντας πολλές φορές και άλλους «θαυμαστές» των εν λόγω ιδεών και πρακτικών, όπως στην μακρινή Σκανδιναβία. Για τον λόγο αυτό οι μελέτες για το κίνημα της ευγονικής στις Σκανδιναβικές χώρες είναι περιορισμένες, ίσως η πιο εκτενής και εμπειριστατωμένη έρευνα είναι εκείνη των Gunnar and Hansen (2005). Με γνώμονα κυρίως τη συγκεκριμένη μελέτη θα δούμε στο επόμενο Κεφάλαιο της παρούσας εργασίας εκτενέστερα την πορεία της ευγονικής στην Σουηδία.

### **Η Ευγονική στη Σοσιαλδημοκρατία**

Η ίδρυση της Σουηδικής Εταιρείας για την Φυλετική Υγιεινή το 1909 και η θεσμοθέτηση του Νόμου περί Απαγόρευσης των γάμων μεταξύ ατόμων που έπασχαν από διανοητική υστέρηση και επιληψία το 1915 ήταν αποτέλεσμα της δημοφιλίας των επιστημών της Γενετικής και της Φυλετικής Βιολογίας στην Σουηδία και έθεσαν τα θεμέλια για τους μετέπειτα νόμους της ευγονικής πλέον (Gunnar & Tyden, 2005). Το 1922 αποκτούν οι ευγονικές ιδέες πολιτικό έρεισμα και εισέρχονται στην Σουηδική Βουλή, αφού η πρόταση για την θέσπιση ενός νόμου ευγονικής<sup>5</sup> συνάντησε έντονη υποστήριξη τόσο από τα μέλη του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος όσο και του φιλελεύθερου τόξου. Αργότερα οι πιέσεις που άσκησαν το Υπουργείο Υγείας και τα μέλη της Εταιρείας για την Φυλετική Υγιεινή, οδήγησαν την κυβέρνηση στην σύσταση (1927) μιας ειδικής επιτροπής για την εξέταση του ζητήματος της στειρώσεως. Η έκθεση που δημοσίευσε η επιτροπή και υποστήριξε την εθελούσια στειρώση για γενετικούς αμιγώς λόγους δεν άρεσε σε πολλούς γιατρούς και κοινωνικούς φορείς και έτσι απορρίφθηκε.

Όμως το 1929 η Βουλή επανεξετάζει τον Νόμο και αναθέτει την αποστολή στον Ragnar Bergendal, καθηγητή εγκληματολογίας, ο οποίος προτείνει την θέσπιση Νόμου υποχρεωτικής στειρώσεως για τα άτομα που κρινόταν ότι δεν μπορούσαν να

---

<sup>39</sup> Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται με σχετική επιφύλαξη στην εν λόγω εργασία, διότι ο εθελούσιος χαρακτήρας αυτών των διαδικασιών έχει αμφισβητηθεί έντονα στην βιβλιογραφία, αφού υποστηρίζεται ότι στα «θύματα» των στείρωσεων πολλές φορές απευθύνονταν εκβιασμοί από τους κηδεμόνες, από τα ιδρύματα στα οποία διέμεναν και από τις τοπικές αρχές, ώστε να τους ωθήσουν να λάβουν την απόφαση να στειρωθούν.

αποφασίσουν για τον εαυτό τους. Επίσης έθεσε το ζήτημα και της στειρώσεως ανηλίκων, καθώς και την απόκρυψη των διαδικασιών στειρώσεως στους ασθενείς. Λίγα χρόνια αργότερα η Βουλή ψηφίζει τον εν λόγω Νόμο (1934) και τίθεται σε ισχύ το 1935 με χιλιάδες αιτήσεις να φτάνουν στο Υπουργείο Υγείας. Ο Νόμος όμως το 1941 αυστηροποιήθηκε περιλαμβάνοντας και άτομα με «αντικοινωνική συμπεριφορά», σωματικές αναπηρίες και με ελαττώματα κληρονομικής φύσεως, καθώς και γυναίκες που εθελούσια για ιατρικούς λόγους επιθυμούν να στειρωθούν. Τα νούμερα που αποτυπώνουν το μέγεθος και τον αριθμό των στειρώσεων είναι εντυπωσιακά.

YEARS	Ευγονικοί λόγοι	Κοινωνικοί λόγοι	Ιατρικοί λόγοι	TOTAL
1935-1941	-	-	-	3.243
1942-1949	8.284	380	3.997	14.508
1950-1975	3.308	1.375	39.819	45.140

## Πίνακας 2. Καταγεγραμμένες στειρώσεις στην Σουηδία από το 1935 μέχρι το 1975.<sup>40</sup>

Παρατηρείται ότι από την εισαγωγή του νόμου μέχρι και την αναθεώρησή του το 1941 οι στειρώσεις έφτασαν περίπου τις 3.000 και από το 1942 μέχρι το 1949 (που έφτασε και στο μεγαλύτερο σημείο με 2.351 στειρώσεις σύμφωνα με το Υπουργείο Υγείας) πραγματοποιήθηκαν 14.508 στειρώσεις με τις περισσότερες να γίνονται για ευγονικούς λόγους. Ενώ από την δεκαετία του 1950 μέχρι και το 1975 (25 χρόνια) βλέπουμε μια συρρίκνωση των αριθμών στειρώσεων αφού πλέον οι ιδέες της ευγονικής έμπαιναν σε τροχιά αμφισβήτησης. Μόνο με τον νέο νόμο του 1975 οι στειρώσεις αυξήθηκαν απότομα και έφτασαν τις 10.000 το 1980. Συνολικά 63.000 άνθρωποι στειρώθηκαν (το 90% εκ των οποίων ήταν γυναίκες).

### Η ευγονική ως κοινωνική μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας

Οι ευγονικές ιδέες, όπως είδαμε και παραπάνω, έτυχαν τα χρόνια του 20ου αιώνα μεγάλης επιρροής και ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα παγκόσμιο και μεγάλης κλίμακας κίνημα. Όπως κάθε τέτοιο κίνημα του ίδιου βεληνεκού αφήνει, με

---

μαθηματική ακρίβεια, διαρκή και ανεξίτηλα αποτυπώματα σε πολλές πτυχές της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, όπως στον θεσμό του κράτους πρόνοιας. Η σχέση

---

<sup>40</sup> Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (1996), Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Norway, Sweden, and Denmark.

ευγονικού κινήματος και κράτους ευημερίας αποτελεί σύνθετο ζήτημα και στο σημείο αυτό θα επιχειρήσουμε να ρίξουμε φως σε ορισμένες πτυχές και πλευρές της σχέσης αυτής, εστιάζοντας πάντοτε στο παράδειγμα της Σουηδίας.

Στην εν λόγω περίπτωση της Βόρειας Ευρώπης οι ιδέες της ευγονικής που πρέσβευαν πολλοί επιστήμονες, ιατροί, διοικητικά στελέχη ιδρυμάτων και μεγάλο μέρος του πολιτικού κόσμου μετουσιώθηκαν πολύ γρήγορα και με εντυπωσιακά ποσοστά συναίνεσης σε βασικές κοινωνικές πολιτικές των κρατών ευημερίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπως είδαμε, αποτελεί η εφαρμογή και επιβολή των νόμων περί στέρωσης με βασικό στόχο την παρεμπόδιση της αναπαραγωγής των διανοητικά, ψυχικά και γενετικά «κατώτερων» ανθρώπων ώστε σε βάθος χρόνου να εξασφαλιστεί η «καθαρότητα» του λαού.

Η παραπάνω διασταύρωση ευγονικής και πολιτικών πρόνοιας οδήγησε σε μία σειρά παρεμβάσεων που επηρέασαν τον οικογενειακό προγραμματισμό, την υγειονομική περίθαλψη και το ίδιο το σύστημα της κοινωνικής προστασίας.

Κατά την διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα, στην φάση δηλαδή της «μεταρρυθμιστικής ευγονικής»<sup>41</sup>, ο δεσμός μεταξύ του κινήματος της ευγονικής και του κινήματος για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις είχε πλέον καθιερωθεί. Η Σουηδική σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση από την δεκαετία του 1930, και παρά την διάδοση των Ναζιστικών θηριωδιών, έθεσαν ως βασικό και αναφαίρετο σημείο της κοινωνικής αλλαγής που πρέσβευαν τις ευγονικές ιδέες.

Το σουηδικό κράτος πρόνοιας αντανakλούσε την δέσμευση, ήδη από τα πρώτα χρόνια ανάπτυξής του, για κοινωνική ισότητα και δημόσια υγεία ενσωματώνοντας ως βασικό πυλώνα των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων προς αυτή την κατεύθυνση, τους νόμους περί στέρωσης για ευγονικούς κυρίως λόγους.

---

<sup>41</sup> Στις αρχές του 20ου αιώνα η φυσική ανθρωπολογία αποτέλεσε τον θεωρητικό πυρήνα της ευγονικής ιδεολογίας. Η πρώτη φάση της ευγονικής, όπως αναφέρει ο N. R. Hansen (Conclusion: Scandinavian eugenics in the international context, σελ 259), είναι το mainline eugenics (τόνιζε τις φυλετικές διαφορές των ανθρώπων και υποστήριζε την κληρονομικότητα των κοινωνικών χαρακτηριστικών) και το reform eugenics (ήταν αντιρατσιστικό και βασίζονταν σε πιο εξελιγμένες γενετικές θεωρίες).

## **Από το προσκήνιο στην λήθη**

Όπως και σε άλλες περιπτώσεις χωρών έτσι και στην Σκανδιναβία, η κατασκευή των εθνικών ιστοριών και η διήγηση αυτών στο πέρασμα των χρόνων τείνει να «διαγράφει» ορισμένες πτυχές της σκοτεινής συνήθως ιστορίας τους. Η επιτομή του παραπάνω φαινομένου είναι οι ευγονικές πρακτικές του 20ου αιώνα που μελετήσαμε νωρίτερα. Η διαγραφή και ο αποκλεισμός αυτών των «ενοχοποιητικών» στοιχείων από τις εθνικές ιστορίες εξυπηρετεί στην οικοδόμηση της ιδανικής εθνικής εικόνας, μεταξύ άλλων, της Σουηδίας και της Δανίας.

Η επένδυση σε ευγονικά κοινωνικά προγράμματα με το πέρας του Β Παγκοσμίου Πολέμου, έχει κεντρική σημασία για την πολιτογράφηση μιας ιστορικής, φαντασιακής σκανδιναβικής περιοχής ως περιοχή αξιοσημείωτης φυλετικής ομοιογένειας.

Πολλές φορές η ισότητα των φύλων και η Δημοκρατία που σήμερα χαρακτηρίζει τα Σκανδιναβικά κράτη αποτελούν το πέπλο κάτω από το οποίο κρύβονται περίπου 40 χρόνια εφαρμογής νόμων ευγονικής, τα οποία συνεπάγονται σε πολλές περιπτώσεις εξαναγκασμό, εξευτελιστική μεταχείριση του γυναικείου σώματος και φρικτές αντιλήψεις για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Για τον λόγο αυτόν η επικρότηση των σημερινών κρατών ευημερίας της Σκανδιναβίας δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αποκρύπτει και να συσκοτίζει την κριτική απέναντι σε πρακτικές του παρελθόντος.

## **Κεφάλαιο πέμπτο**

### **Κρατική εξουσία και ευγονική: Συγκριτική άποψη των φιλελεύθερων και σοσιαλδημοκρατικών προσεγγίσεων**

#### **5.1 Σύγκριση Δημοκρατίας και Σοσιαλδημοκρατίας στα θέματα της ευγονικής**

Η εφαρμογή και υιοθέτηση πολιτικών ευγονικής κατά τον 20ό αιώνα αποκαλύπτει σημαντικές διαφορές μεταξύ των δημοκρατικών και σοσιαλδημοκρατικών δομών διακυβέρνησης. Και τα δύο συστήματα ασχολήθηκαν με την ευγονική, επηρεασμένα από τις επιστημονικές και κοινωνικές θεωρίες της εποχής, αλλά οι διαφορετικές προσεγγίσεις τους αποτυπώνουν τις ιδεολογικές διαφορές τους, ιδιαίτερα σε ζητήματα ατομικών δικαιωμάτων, κρατικής παρέμβασης και κοινωνικών στόχων.

## Η Ευγονική στις Φιλελεύθερες Δημοκρατίες

Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες, που χαρακτηρίζονται από την έμφαση στις ατομικές ελευθερίες και την περιορισμένη κρατική παρέμβαση, προσέγγισαν την ευγονική με τρόπο που αντικατόπτριζε την ιδεολογία τους. Συστήματα όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποίησαν πολιτικές ευγονικής, συχνά με στόχο την προστασία του «δημόσιου συμφέροντος» και την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, όπως η φτώχεια και η εγκληματικότητα.

1. **Ατομικά Δικαιώματα έναντι του Δημόσιου Συμφέροντος:** Σε φιλελεύθερες δημοκρατίες, υπήρχε συχνά ένταση μεταξύ της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και της προώθησης του συλλογικού καλού. Πολιτικές όπως οι αναγκαστικές στερώσεις, ιδιαίτερα στις Ηνωμένες Πολιτείες, στόχευαν σε ομάδες που θεωρούνταν «ανεπιθύμητες», όπως άτομα με αναπηρίες ή εθνοτικές μειονότητες, με το πρόσχημα της κοινωνικής ευημερίας.
2. **Περιορισμένη Κρατική Παρέμβαση:** Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες συχνά ανέθεταν την εφαρμογή των πολιτικών ευγονικής σε τοπικές αρχές ή ιδιωτικούς φορείς, αντανakλώντας την αποκεντρωμένη διακυβέρνησή τους. Αυτό οδήγησε σε ανομοιογένεια στην εφαρμογή των πολιτικών αυτών, αλλά επέτρεψε τη διάδοση διακρίσεων σε τοπικό επίπεδο.

## Οι μηχανισμοί επιβολής των ευγονικών νόμων

Οι σοσιαλδημοκρατίες, όπως η Σουηδία, προσέγγισαν την ευγονική μέσα από ένα πλαίσιο συλλογικότητας και κρατικής παρέμβασης. Η δέσμευση για τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας οδήγησε στη συστηματική ενσωμάτωση πολιτικών ευγονικής σε ευρύτερες κρατικές δομές.

Κατά την διάρκεια δημιουργίας και ανάπτυξης των κρατών πρόνοιας τρία προστάγματα τέθηκαν στην πρώτη γραμμή για την νομιμοποίηση των νόμων στείρωσης: η προσαρμογή στο κοινωνικό σύνολο, το κόστος φροντίδας των ατόμων με διανοητική υστέρηση και το δικαίωμα του κράτους να επεμβαίνει στο όνομα της υπεράσπισης του κοινού καλού. Τα «συνθήματα» αυτά δημιούργησαν το έδαφος αποδοχής των εν λόγω

«αντικοινωνικών» πρακτικών για την προστασία ανώτερων κοινωνικών ιδανικών (Brouard, 1999).

1. **Κρατική Ευθύνη και Κοινωνική Μηχανική:** Οι σοσιαλδημοκρατίες χρησιμοποιούσαν τις πολιτικές ευγονικής ως μέρος των πρωτοβουλιών πρόνοιας. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, οι αναγκαστικές στερώσεις εντάχθηκαν σε προγράμματα δημόσιας υγείας, με στόχο τη διασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας. Αυτές οι πολιτικές δικαιολογήθηκαν ως αναγκαίες για την προστασία του κράτους πρόνοιας και την καλύτερη κατανομή των πόρων.
2. **Κεντρική Κρατική Παρέμβαση:** Σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες δημοκρατίες, οι σοσιαλδημοκρατίες εφάρμοσαν πολιτικές ευγονικής μέσω κεντρικών κρατικών μηχανισμών. Αυτό οδήγησε σε μια πιο συνεκτική και καθολική εφαρμογή, αλλά και στην ενσωμάτωση της ευγονικής στις δημόσιες υπηρεσίες, όπως η υγειονομική περίθαλψη.

### **Κύριες Διαφορές**

Η βασική διαφορά μεταξύ δημοκρατίας και σοσιαλδημοκρατίας στην προσέγγιση της ευγονικής έγκειται στον ρόλο του κράτους και στη θεμελιώδη ιδεολογική τους κατεύθυνση:

- **Ο Ρόλος του Κράτους:** Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες προτιμούσαν την περιορισμένη κρατική παρέμβαση, ενώ οι σοσιαλδημοκρατίες βασίζονταν σε κεντρικές κρατικές πολιτικές για την εφαρμογή των μέτρων ευγονικής.
- **Ατομικά Δικαιώματα έναντι Συλλογικής Ευημερίας:** Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες τόνιζαν την ισορροπία μεταξύ ατομικών δικαιωμάτων και συλλογικής ευημερίας, ενώ οι σοσιαλδημοκρατίες επικεντρώθηκαν στη συλλογική ευθύνη και τη χρήση της ευγονικής ως εργαλείο κοινωνικής μηχανικής.
- **Πλαίσιο Εφαρμογής:** Ενώ οι φιλελεύθερες δημοκρατίες έτειναν να στοχοποιούν συγκεκριμένες ομάδες, όπως μειονότητες ή άτομα με αναπηρίες, οι σοσιαλδημοκρατίες ενσωμάτωσαν τις πολιτικές ευγονικής στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής, συχνά με πιο καθολικό χαρακτήρα.

### **5.2 Ομοιότητες και Διαφορές στην Προσέγγιση Ευγονικής: Προπαγάνδα,**

## «Εξαπάτηση» - Συναίνεση, Φυλή και Κράτος Πρόνοιας

Η ευγονική ως πρακτική και ιδεολογία έπαιξε κεντρικό ρόλο τόσο σε δημοκρατικά όσο και σε σοσιαλδημοκρατικά συστήματα κατά τον 20ό αιώνα. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο η ευγονική προωθήθηκε και εφαρμόστηκε διαφέρει σημαντικά ανάλογα με το πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο κάθε χώρας. Στην παρακάτω ανάλυση εξετάζονται οι ομοιότητες και διαφορές σε βασικούς άξονες όπως η προπαγάνδα, η συναίνεση, η έννοια της φυλής και ο ρόλος του κράτους πρόνοιας.

### Ομοιότητες

**1. Προπαγάνδα και Κατασκευή Συναίνεσης** ο Τόσο οι φιλελεύθερες δημοκρατίες όσο και οι σοσιαλδημοκρατίες χρησιμοποίησαν την προπαγάνδα για να νομιμοποιήσουν την ευγονική και να δημιουργήσουν συναίνεση γύρω από αυτές τις πολιτικές.

- ο Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η ευγονική προβλήθηκε ως επιστημονική πρόοδος και κοινωνική ανάγκη, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διαφημιστικών εκστρατειών και ιατρικών συνεδρίων.
- ο Στις σοσιαλδημοκρατίες, όπως η Σουηδία, η ευγονική ενσωματώθηκε στην κρατική αφήγηση του εκσυγχρονισμού και της συλλογικής κοινωνικής ευημερίας, παρουσιάζοντας τις πρακτικές στέρωσης ως «απαραίτητα μέτρα» για τη διατήρηση της υγείας του πληθυσμού.

### 2. Η Χρήση της «Εξαπάτησης»

- ο Και τα δύο συστήματα υιοθέτησαν μορφές εξαπάτησης για να αποκρύψουν τις αρνητικές συνέπειες της ευγονικής.
- ο Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, οι πολιτικές στειρώσεων συχνά παρουσιάζονταν ως εθελοντικές, παρότι πολλές φορές οι στοχοποιημένοι άνθρωποι εξαναγκάζονταν σε αυτές.
- ο Στις σοσιαλδημοκρατίες, η ευγονική καλλιεργήθηκε ως μία «ουδέτερη» πρακτική κοινωνικής πολιτικής, αποκρύπτοντας τις φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις που κρύβονταν πίσω από αυτές τις πολιτικές.

### 3. Ρητορική Υπέρ του Κοινού Καλού

- Σε αμφότερα τα συστήματα, η ευγονική παρουσιάστηκε ως μια πράξη που προωθούσε το «γενικό καλό».
- Στις δημοκρατίες, η ευγονική προβαλλόταν ως μέσο μείωσης των κοινωνικών δαπανών και αντιμετώπισης προβλημάτων όπως η φτώχεια και η εγκληματικότητα.
- Στις σοσιαλδημοκρατίες, το ίδιο επιχείρημα εντάχθηκε στην αφήγηση του κράτους πρόνοιας: η ευγονική ήταν απαραίτητη για τη διασφάλιση της συνολικής ευημερίας του πληθυσμού.

### Διαφορές

#### 1. Η Έννοια της Φυλής

- **Δημοκρατίες:** Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, η ευγονική συχνά βασίστηκε σε ρητά φυλετικά κριτήρια. Για παράδειγμα, στις Ηνωμένες Πολιτείες, η νομοθεσία περί ευγονικής στόχευε συγκεκριμένα φυλετικές μειονότητες, όπως οι Αφροαμερικανοί και οι μετανάστες από μη βόρειες χώρες, με το επιχείρημα ότι ήταν «κατώτεροι φυλετικά».
- **Σοσιαλδημοκρατίες:** Αντίθετα, στις σοσιαλδημοκρατίες, η ευγονική επικεντρώθηκε περισσότερο σε κοινωνικά και υγειονομικά κριτήρια. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, οι πρακτικές ευγονικής στόχευαν κυρίως σε άτομα με νοητικές ή σωματικές αναπηρίες, ανεξαρτήτως φυλής. Η έννοια της φυλής υπήρξε λιγότερο εμφανής, παρότι υπήρχε υπόρρητα σε κάποιες περιπτώσεις.

#### 2. Ρόλος του Κράτους Πρόνοιας

- **Σοσιαλδημοκρατίες:** Στις σοσιαλδημοκρατίες, η ευγονική πολιτική ενσωματώθηκε στο κράτος πρόνοιας. Η Σουηδία, για παράδειγμα, παρουσίασε τις αναγκαστικές στερώσεις ως απαραίτητες για τη διατήρηση της βιωσιμότητας του κοινωνικού συστήματος και την προστασία της υγείας του πληθυσμού.
- **Δημοκρατίες:** Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, η ευγονική δεν ήταν τόσο στενά συνδεδεμένη με το κράτος πρόνοιας, αλλά περισσότερο με την οικονομική πολιτική. Οι νόμοι περί στερώσεων συνδέονταν με τη

μείωση των «οικονομικών βαρών» των κρατών, χωρίς όμως να εντάσσονται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

3. **Μέθοδοι Επιβολής και Συναίνεσης**
- ο **Δημοκρατίες:** Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, η ευγονική εφαρμοζόταν κυρίως σε τοπικό επίπεδο, με λιγότερο κεντρική καθοδήγηση. Υπήρχε έμφαση στην προπαγάνδα για τη δημιουργία συναίνεσης, αλλά οι πρακτικές στερήσεων συχνά βασίζονταν στην εξαναγκαστική εφαρμογή νόμων.
  - ο **Σοσιαλδημοκρατίες:** Οι σοσιαλδημοκρατίες, με την κεντρική οργάνωση και παρέμβαση του κράτους, εφάρμοζαν πολιτικές ευγονικής μέσω επίσημων κρατικών μηχανισμών, καθιστώντας τις πρακτικές αυτές πιο συστηματικές και οργανωμένες.

Οι ομοιότητες και διαφορές στην προσέγγιση της ευγονικής από δημοκρατίες και σοσιαλδημοκρατίες αντικατοπτρίζουν τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά των δύο πολιτικών συστημάτων. Ενώ και τα δύο χρησιμοποίησαν την προπαγάνδα, τη «δημιουργία συναίνεσης» και την ιδέα του κοινού καλού για να νομιμοποιήσουν την ευγονική, οι διαφορές τους έγκεινται στον ρόλο του κράτους, τη στόχευση των πολιτικών και τη σύνδεση με τις κοινωνικές δομές, όπως το κράτος πρόνοιας. Αυτή η σύγκριση υπογραμμίζει πώς οι πολιτικές ιδεολογίες διαμορφώνουν την εφαρμογή ακόμα και των πιο αμφιλεγόμενων πολιτικών.

## Συμπεράσματα

Η έμφαση που αρχίζει να δίνεται στην ανάγκη για ολική βελτίωση του ανθρώπινου είδους και σωματικά αλλά και πνευματικά στα τέλη του 19ου αιώνα, θα δώσει το αποφασιστικό έναυσμα για την μετέπειτα εξάπλωση των ευγονικών ιδεών σε όλο τον κόσμο. Τότε κρυσταλλώνονται τα ευγονικά ιδανικά στην σκέψη των ανθρώπων και γίνονται πράξη όταν οι καιροί πλέον το επιτάσσουν. Ήδη από την εποχή του Γκάλτον η ευγονική αποκτά ιδιαίτερα έντονο κύρος και προσοχή τόσο από την επιστημονική κοινότητα όσο και από την κοινή γνώμη. Με αποτέλεσμα οι θέσεις που διακήρυτταν οι θιασώτες της ευγονικής να επηρεάσουν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και να μετουσιωθούν σε βασικές πολιτικές του κράτους. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η Σουηδία και η Γερμανία κράτη τα οποία μας απασχόλησαν στην παρούσα εργασία.

Αν και καθυστερεί το κίνημα της ευγονικής να αποκτήσει δυνατό έρεισμα στις χώρες της Σκανδιναβίας (μόλις την δεκαετία του 1920-1930) αποδείχθηκε το έδαφος εκείνο που ευδοκίμησε σταθερά και με διάρκεια στον χρόνο. Οι πρώτες Σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις της Σουηδίας ήταν εκείνες που συμπεριέλαβαν τις ιδέες της ευγονικής στις βασικές κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση του κράτους πρόνοιας (Νόμοι περί στέρωσης). Μάλιστα οι συγκεκριμένοι Νόμοι θεωρούνταν ύψιστης σημασίας για την επίτευξη των κοινωνικών στόχων που έθεταν οι σοσιαλδημοκράτες τότε (κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα). Οι άνθρωποι με διανοητική υστέρηση, επιληψία, άλλες κληρονομικές παθήσεις και «αντικοινωνική συμπεριφορά» θεωρούνταν παράγοντες εκφυλισμού του ανθρώπινου είδους, ανάξιοι κοινωνικής πρόνοιας και φροντίδας από το κράτος και μεγάλο βάρος για το σύστημα κοινωνικής προστασίας. Οι Νόμοι της ευγονικής τότε, που προέβλεπαν την στέρωση των ατόμων αυτών φάνταζαν ως η ιδανικότερη λύση.

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, το γερμανικό πολιτικό και κοινωνικό τοπίο υπέστη μια σειρά από μαζικές ανακατατάξεις που οδήγησαν σε βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές. Υπό την επήρεια των συνεπειών του πολέμου, την ευθραυστότητα των κυβερνητικών συνασπισμών, τις αλλεπάλληλες οικονομικές ανακατατάξεις του πληθωρισμού και της ύφεσης, και τις πιέσεις της ταχείας εκβιομηχάνισης, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης επηρεάστηκε από ισχυρές επιρροές που υπονόμισαν την ισορροπία της.

Εν μέσω δραματικών κοινωνικών αναταραχών, οι υποστηρικτές της ευγονικής πρότειναν μια στρατηγική που θα αντιμετώπιζε πολλές πηγές αντιπαράθεσης: το

μειωμένο ποσοστό γεννήσεων και την εθνική υγεία. Πολιτικές δυνάμεις, επιστήμονες και κοινωνία των πολιτών αναζητούσαν εναλλακτικές λύσεις στην πολιτική. Έτσι οι ευγονικές θεωρίες απέκτησαν δημοτικότητα και η πολιτική εξουσία συχνά στρεφόταν σε ιατρούς ως ειδικούς για κάθε είδους «κοινωνικές ασθένειες». Με την προώθηση της ιδέας ότι το ανθρώπινο σώμα ήταν ένας νόμιμος χώρος για πολιτική δράση και κοινωνικό πειραματισμό, η ευγονική κατά κάποιο τρόπο καλλιέργησε το έδαφος ανάδυσης τους ναζισμού.

Το συγκεκριμένο είδος ρατσισμού που προπαγάνδιζε το ναζιστικό πρόγραμμα ευγονικής ήταν μοναδικό ως προς την κλίμακα και την έντασή του. Αν και οι ευγονικές ιδέες δεν ήταν αποκλειστικότητα της Γερμανίας, το ναζιστικό καθεστώς έφτασε σε πρωτοφανή ακραία επίπεδα. Αρκετές ευρωπαϊκές και σκανδιναβικές χώρες θέσπισαν επίσης ευγονικούς νόμους, αν και η έκταση και η ένταση διέφεραν σημαντικά. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, το κίνημα της ευγονικής οδήγησε στην ίδρυση του Σουηδικού Εθνικού Ινστιτούτου Βιολογίας των Φυλών το 1922 και το 1934 θεσπίστηκαν νόμοι για την υποχρεωτική στέρωση. Οι νόμοι αυτοί παρέμειναν σε ισχύ μέχρι το 1976, με αποτέλεσμα τη στέρωση περίπου 63.000 ατόμων (Broberg & Tydén, 2005). Το σουηδικό πρόγραμμα ευγονικής στόχευε παρόμοιες κατηγορίες όπως στη ναζιστική Γερμανία, συμπεριλαμβανομένων των ψυχικών ασθενειών, της επιληψίας και των σωματικών αναπηριών, αλλά τα μέτρα ήταν λιγότερο ακραία και δεν συνδέονταν με ευρύτερες πολιτικές γενοκτονίας.

Η εφαρμογή των εν λόγω νόμων από το ναζιστικό καθεστώς ήταν μοναδικά ριζοσπαστική και συνυφασμένη με τις ευρύτερες φυλετικές πολιτικές του αντανακλώντας μια πιο ακραία και βίαιη προσέγγιση της ευγονικής.

Επιπλέον ενώ σε άλλα κράτη την ίδια περίοδο οι ευγονικές ιδέες άνθιζαν και αποκτούσαν πολιτικό έρεισμα σε δημοκρατικά καθεστώτα, στην Γερμανία κάνει την εμφάνιση του ένα ολοκληρωτικό καθεστώς υπό τους Ναζί. Η Hannah Arendt, στο έργο της *The Origins of Totalitarianism*, στο πλαίσιο της διερεύνησης των διακριτικών χαρακτηριστικών του ολοκληρωτισμού, αναφέρεται ρητά στην εξόντωση των ψυχικά ασθενών, φέρνοντάς το ως παράδειγμα της εγγενούς ανορθολογικότητας των ολοκληρωτικών συστημάτων και της ακράδαντης πίστης στην ιδεολογία που δικαιώνει τη θυσία του ατόμου στο όνομα των φυσικών νόμων και της συλλογικότητας.

Αναφορικά με τον κοινωνικό αντίκτυπο των ναζιστικών ευγονικών νόμων από το 1933 έως το 1939 ήταν σε μεγάλο βαθμό βαθύς και εκτεταμένος. Η ψευδοεπιστημονική πίστη στη φυλετική καθαρότητα και την ανωτερότητα της άριας φυλής πέρα από τον

θάνατο προώθησε την συστηματική απανθρωποίηση και περιθωριοποίηση των ατόμων με αναπηρίες κάθε είδους σε ένα περιβάλλον στιγματισμού, φόβου και διακρίσεων. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η διάβρωση του ηθικού ιστού της γερμανικής κοινωνίας, απαραίτητης για την νομιμοποίηση των θηριωδιών που το ναζιστικό κόμμα θα πραγματοποιήσει πλέον

Η μελέτη της ευγονικής, όπως αυτή εφαρμόστηκε στη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη ναζιστική Γερμανία, αποκαλύπτει την πολυπλοκότητα και την επικινδυνότητα της σύνδεσης μεταξύ επιστήμης, πολιτικής και ιδεολογίας. Οι δύο περιπτώσεις αντιπροσωπεύουν διαφορετικές προσεγγίσεις στις ευγονικές πολιτικές, οι οποίες ωστόσο μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, καθώς και σημαντικές αποκλίσεις, που αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες κάθε πολιτικού συστήματος.

Το βασικό σημείο είναι ότι ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός και ο σουηδικός σοσιαλδημοκρατισμός, παρά τις ιδεολογικές τους διαφορές, επέδειξαν θετική στάση απέναντι στις ευγονικές λύσεις στα πληθυσμιακά προβλήματα. Οι Ναζί εργάστηκαν για να διατηρήσουν την φυλετική κοινότητα, ενώ οι Σουηδοί σοσιαλδημοκράτες ακολούθησαν ένα μοντέλο παραγωγής της ευημερίας. Ενώ οι Ναζί σύνδεσαν την ευγονική με τους φυλετικούς και παραγωγικούς ισχυρισμούς και ήταν Μεντελιανοί (προωθώντας την πεποίθηση ότι τα γενετικά χαρακτηριστικά ήταν αμετάβλητα και ότι τα «ανεπιθύμητα» χαρακτηριστικά μπορούσαν να εξαλειφθούν μόνο με την αποτροπή της αναπαραγωγής ορισμένων ομάδων), οι Σουηδοί δεν είχαν εγγενώς ρατσιστικά κίνητρα και αμφιταλαντεύονταν σε μια λεπτή γραμμή που χώριζε τον Λαμαρκισμό<sup>42</sup>

---

μία θεωρία που δηλώνοντας ότι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και η εκπαίδευση θα μπορούσαν να δημιουργήσουν θετικές αλλαγές σε όλες τις γενιές και τον Μεντελιανισμό<sup>46</sup>. Ως φορείς ενός νέου επιστημονικού πνεύματος, οι Σουηδοί σοσιαλδημοκράτες ήταν πεπεισμένοι ότι η κοινωνία θα μπορούσε να βελτιωθεί με κοινωνικές επιστημονικές μεθόδους που εξυπηρετούνταν από τεχνοκρατική

---

<sup>42</sup> Η θεωρία αυτή, η οποία προτάθηκε από τον Jean-Baptiste Lamarck, υποστηρίζει ότι οι οργανισμοί μπορούν να μεταβιβάσουν στους απογόνους τους χαρακτηριστικά που απέκτησαν κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Για παράδειγμα, αν ένα άτομο αναπτύξει ισχυρότερους μύες μέσω της άσκησης, τα παιδιά του μπορεί να κληρονομήσουν αυτό το χαρακτηριστικό.

Στο πλαίσιο της ευγονικής, ο λαμαρκισμός υπονοούσε ότι οι περιβαλλοντικές βελτιώσεις ή η εκπαίδευση θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη βελτίωση των μελλοντικών γενεών, εστιάζοντας στην κοινωνική και ατομική βελτίωση.

τεχνογνωσία. Σε αντίθεση με τους Ναζί οι ίδιοι πίστευαν ότι οι «κατώτερες» φυλές θα μπορούσαν όντως να εξελιχθούν και να γίνουν παραγωγικοί εάν αναπτυχθούν στο κατάλληλο περιβάλλον για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Όμως η υποστήριξη και εφαρμογή πολιτικών στείρωσης και στην «βιολογικοποίηση» των κοινωνικών προβλημάτων μας οδηγεί σε επιπλέον σκέψεις. Παρά τις διαφορές στους άξονες «ρατσισμός» και «μη ρατσισμός» καθώς και «δικτατορία» και «δημοκρατία» τόσο η Γερμανία όσο και η Σουηδία από τα ιδανικά μίας κοινωνίας στελεχωμένης από έναν «Νέο άνθρωπο», παραγωγικό και υγιή.

## **Κύρια Συμπεράσματα**

- 1. Η Επιστήμη ως Εργαλείο Πολιτικής** ◦ Η ευγονική, βασισμένη στις αρχές της γενετικής και της κληρονομικότητας, χρησιμοποιήθηκε και στις δύο περιπτώσεις ως επιστημονική δικαιολόγηση για την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών. Ωστόσο, οι στόχοι και οι μέθοδοι διαφέρουν. Στη Σουηδία, η ευγονική προσανατολίστηκε προς τη διατήρηση της κοινωνικής ευημερίας και την εξοικονόμηση πόρων, ενώ στη Γερμανία ενσωματώθηκε σε μια ακραία φυλετική ιδεολογία που αποσκοπούσε στην "καθαρότητα" της Άριας φυλής.

## **2. Προπαγάνδα και Δημιουργία Συναίνεσης**

---

<sup>46</sup> Βασισμένη στο έργο του Γκρέγκορ Μέντελ, η θεωρία αυτή περιγράφει πώς τα χαρακτηριστικά κληρονομούνται μέσω διακριτών γενετικών μονάδων (γονίδια) που μεταβιβάζονται από τους γονείς στους απογόνους.

Ο Μεντελισμός χρησιμοποιήθηκε στην ευγονική για να υποστηρίξει την ιδέα ότι τα «επιθυμητά» και τα «ανεπιθύμητα» χαρακτηριστικά ήταν αυστηρά κληρονομικά. Αυτό οδήγησε στην εστίαση στον έλεγχο της αναπαραγωγής μέσω της στείρωσης και της επιλεκτικής αναπαραγωγής.

- Η προπαγάνδα υπήρξε θεμελιώδες εργαλείο για τη νομιμοποίηση των πολιτικών ευγονικής. Στη Σουηδία, η προπαγάνδα εστίαζε στη δημόσια υγεία και την κοινωνική βελτίωση, προσελκύοντας τη συναίνεση του κοινού. Αντίθετα, στη ναζιστική Γερμανία, η προπαγάνδα είχε έναν ακραία φυλετικό χαρακτήρα, προωθώντας την ιδέα της ανωτερότητας της Άριας φυλής και νομιμοποιώντας την εξόντωση "κατώτερων" ομάδων.

### 3. Ρόλος του Κράτους

ο Το κράτος πρόνοιας στη Σουηδία ενσωμάτωσε την ευγονική ως μέρος των κοινωνικών πολιτικών, με επίκεντρο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού. Στη Γερμανία, το κράτος χρησιμοποίησε την ευγονική ως εργαλείο καταπίεσης και γενοκτονίας, με σκοπό την επίτευξη φυλετικών και ιδεολογικών στόχων. Αυτή η διαφορά καταδεικνύει τη σημασία της πολιτικής κατεύθυνσης στον τρόπο εφαρμογής επιστημονικών θεωριών.

4. **Φυλή και Κοινωνική Πολιτική** ο Ενώ η έννοια της φυλής διαδραμάτισε κυρίαρχο ρόλο στις ναζιστικές πολιτικές, στη Σουηδία ήταν δευτερεύουσα, με μεγαλύτερη έμφαση στη διανοητική και σωματική «ικανότητα». Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, οι ευγονικές πρακτικές στοχοποίησαν ευάλωτες ομάδες, όπως άτομα με αναπηρίες, με αποκλίνουσες και παραβατικές συμπεριφορές, και όσοι θεωρούνταν «ακατάλληλοι» για αναπαραγωγή.

5. **Η Ηθική Κρίση της Ευγονικής** ο Οι πρακτικές ευγονικής, παρά τη διαφορετική τους προσέγγιση, μοιράζονται έναν κοινό ηθικό προβληματισμό: την αποτυχία προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων και τη θυσία τους στο όνομα του συλλογικού καλού. Αυτό το ηθικό δίλημμα αναδεικνύει τους κινδύνους της αλόγιστης σύνδεσης επιστήμης και πολιτικής.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, ωστόσο, τα ευγονικά δόγματα επικρίθηκαν όλο και περισσότερο για επιστημονικούς λόγους και για την ταξική και φυλετική τους προκατάληψη. Αποδείχθηκε ότι πολλές διανοητικές αναπηρίες δεν έχουν καμία σχέση με τα γονίδια. ότι αυτά που το κάνουν δεν είναι απλά προϊόντα γενετικής σύνθεσης· και ότι οι περισσότερες ανθρώπινες συμπεριφορές (συμπεριλαμβανομένων των αποκλινοσών) διαμορφώνονται από το περιβάλλον τουλάχιστον όσο και από τη βιολογική κληρονομικότητα, αν διαμορφώνονται από γονίδια. Πέρα από την επιστήμη, η ευγονική κατακρίθηκε ακριβώς λόγω της σύνδεσής της με το καθεστώς του Χίτλερ, ειδικά μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όταν αποκαλύφθηκε η συνενοχή της στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου.

Οι αποκαλύψεις του ολοκαυτώματος ενίσχυσαν τις ηθικές αντιρρήσεις για την ευγονική και τη στείρωση, όπως και η αυξανόμενη παγκόσμια συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, θεμέλιο της οποίας ήταν η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων που υιοθέτησε και διακήρυξε η Γενική Συνέλευση των

Ηνωμένων Εθνών το 1948. Από τότε, το κίνημα για τα δικαιώματα των γυναικών και την αναπαραγωγική ελευθερία έχει μεταμορφώσει περαιτέρω τις ηθικές ευαισθησίες σχετικά με την ευγονική.

Η κληρονομιά ωστόσο της ευγονικής παραμένει εμφανής στις σύγχρονες συζητήσεις για τη βιοηθική, την αναπαραγωγική υγεία και τη γενετική τεχνολογία. Η ιστορική ανάλυση της ευγονικής υπογραμμίζει την ανάγκη για διαρκή κριτική εξέταση της χρήσης της επιστήμης στην πολιτική και την κοινωνία. Ειδικά σε ένα σύγχρονο πλαίσιο όπου οι τεχνολογικές εξελίξεις προσφέρουν τη δυνατότητα γενετικής παρέμβασης, η εμπειρία του παρελθόντος χρησιμεύει ως υπενθύμιση για τους κινδύνους που συνοδεύουν τη χρήση τέτοιων πρακτικών χωρίς σαφή ηθικά όρια.

Κλείνοντας, η ευγονική, ανεξαρτήτως πολιτικού συστήματος, λειτουργεί ως ισχυρό παράδειγμα του πώς η επιστήμη μπορεί να εργαλειοποιηθεί για να εξυπηρετήσει πολιτικές και ιδεολογικές ατζέντες. Η ιστορία της ευγονικής μάς καλεί να αναλογιστούμε τη σημασία της ηθικής ευθύνης στην εφαρμογή επιστημονικών θεωριών και να ενισχύσουμε τη διαφάνεια και τη λογοδοσία στις αποφάσεις που αφορούν το συλλογικό μέλλον.

Η μελέτη των ευγονικών νόμων στις Σκανδιναβικές χώρες και την Ναζιστική Γερμανία παρέχει μια ενδιαφέρουσα περίπτωση της αλληλεπίδρασης της επιστημονικής γνώσης και της πολιτικής ιδεολογίας στην δημιουργία και νομιμοποίηση κοινωνικών πολιτικών. Η μετάβαση από τις αξίες του Λουθηρανισμού στην Σκανδιναβία στην επιστημονική γνώση και εξήγηση του κόσμου και το όραμα της κυριαρχίας της Άριας φυλής στην Γερμανία, διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξέλιξη των κρατών ευημερίας της περιοχής και εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την γενικότερη συναίνεση της κοινής γνώμης στα ζητήματα της στέρωσης. Η σχέση επιστήμης και πολιτικής αν μελετηθεί σε βάθος δίνει στην περίπτωση μας μια διαφωτιστική οδό κατανόησης της συνύπαρξης βαθιά αντικοινωνικών νόμων σε ένα σημαντικό κοινωνικό πρόγραμμα, όπως αυτό της δημιουργίας κράτους πρόνοιας στην Σουηδία και στην προσπάθεια φυσικά «αποκατάστασης» της γερμανικής θέσης στον κόσμο.

Είναι πραγματικά εντυπωσιακό το πώς τέτοιου είδους πρακτικές που υποβαθμίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αγνοούν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και υποδαυλίζουν την συνολική κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη, μετατρέπονται σε βασικό εργαλείο άσκησης κοινωνικής πολιτικής από κυβερνήσεις που πρεσβεύουν τις παραπάνω αξίες.

Επιπλέον τέτοιου είδους μελέτες, όπως η παρούσα, αναδεικνύουν το μείζον ζήτημα της ανάδυσης ακροδεξιών πολιτικών δυνάμεων και ιδεολογιών, ιδίως στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, τόσο στο ιστορικό παρελθόν όσο και στην σημερινό παρόν. Διότι τα «φάντασμα» του ρατσισμού όχι μόνο δεν εξαφανίστηκαν με την πτώση της Ναζιστικής Γερμανίας, αλλά συνεχίζουν να αιωρούνται στην ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα, καθώς η ξενοφοβία και η εχθρότητα προς τους μετανάστες που πρεσβεύουν οι ακροδεξιές δυνάμεις αναβιώνουν εν μέρει την φυλετική χίμαιρα του παρελθόντος.

## Βιβλιογραφία

Anderson, K. M. (2001). The politics of retrenchment in a social democratic welfare state. *Comparative Political Studies*, 34(9), 1063–1091.

<https://doi.org/10.1177/0010414001034009004>

Barrett, D., & Kurzman, C. (2004). Globalizing Social Movement Theory: The Case of Eugenics. *«Theory and Society»*, 33, 487–527.

Broberg, G., & Tydén, M. (2005). *Eugenics and the welfare state: Sterilization policy in Sweden*. University of Stockholm Press.

Broberg, G., & Roll-Hansen, N. (Eds.). (1996). *Eugenics and the welfare state: Sterilization policy in Norway, Sweden, and Denmark*. Michigan State University Press.

Björkman, J., & Widmalm, S. (2010). *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. East European Monographs. East Lansing, Michigan, USA, Michigan State University Press.

Bjorkman, M., & Widmalm, S. (2010). Selling eugenics: The case of Sweden. *Notes Rec. R. Soc.*, 64, 379–400. <https://doi.org/10.1098/rsnr.2010.0009>

Cannadine, D. (1998). *The rise and fall of class in Britain*. Yale University Press. New Haven, CT.

Davenport, C. B. (1910). *Handbook of eugenics*. Cold Spring Harbor, NY: Cold Spring.

Drouard, A. (1999). Concerning eugenics in Scandinavia: An evaluation of recent research and publications. *Population: An English Selection*, 11, 261–270. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2998699>

- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey, USA, Princeton University Press
- Farber, S. A. (2008). U.S. Scientists' Role in the Eugenics Movement (1907–1939): A Contemporary Biologist's Perspective. *Zebrafish*, 5(4), 243–246. <https://doi.org/10.1089/zeb.2008.0576>
- Galton, F. (1865). Hereditary talent and character. *Macmillan's Magazine*, 12, 157–166. Macmillan, London.
- Glassberg, M. J. (1998, April 15). *Sterilization in Nazi Germany 1933-1945*. [Sterilization in Nazi Germany, Glassberg 1998.pdf](#)
- Γκρίνια, Μ.-Μ.-Ε. (2020). *Το Σουηδικό μοντέλο: Μεταξύ διεύρυνσης και αναμόρφωσης* [Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών].
- Hansen, R., & King, D. (2001). *Eugenics and the welfare state: Sterilization policy in Norway, Sweden, and Denmark*. Palgrave Macmillan.
- Hett, B. C. (2018). *The Death of Democracy: Hitler's Rise to Power and the Downfall of the Weimar Republic*. Henry Holt and Co. New York, NY
- Hobsbawm, E. J. (1975). *The age of revolution: 1789–1848*. Vintage Books. New York, NY: Vintage Books.
- Hobsbawm, E. J. (1987). *The age of empire: 1875–1914*. Vintage Books. New York, NY: Vintage Books.
- Hong, Y.-S. (1998). *Welfare, Modernity, and the Weimar State, 1919–1933*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, United States.
- Hilson, M. (2012). *Co-operatives and the social question: The co-operative movement in northern and eastern Europe, c. 1880–1950*. Palgrave Macmillan.
- Karamalakis, E. (2016). *Industrial Revolution and Social Change in Europe*.
- Kohlman, M. (2015). «*The Sociological Roots of Eugenics: Demographic, Ethnographic, and Educational Solutions to the Racial Crises in Progressive America*». *One World in Dialogue*, 3(2), 12–14.
- Levine, P., & Bashford, A. (2010). *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*. Oxford University Press. Oxford, United Kingdom

- Levine, P., & Bashford, A. (2012). Introduction: Eugenics and the Modern World. In P. Levine & A. Bashford (Eds.), «*The Oxford Handbook of the History of Eugenics*». Oxford University Press.
- Lindbom, A. (2002). Dismantling the Social Democratic Welfare Model? «*Scandinavian Political Studies*», Volume 24, Issue 3, pages 171–193.
- Liscum, M., & Garcia, M. L. (2021). You Can't Keep a Bad Idea Down: Dark History, Death, and Potential Rebirth of Eugenics. «*The Anatomical Record*», 305(4), 902–937. <https://doi.org/10.1002/ar.24849>.
- Little, C. C. (1921). The Second International Congress of Eugenics. «*Eugenics Review*». Volume 13, Issue 4, pages 511–524.
- Lombardo, P. A. (2008). *Nazi sterilization laws and the rhetoric of eugenics in Germany* University of Chicago Press.
- Mosse, G. L. (1978). *Toward the final solution: A history of European racism*. Howard Fertig.
- Müller-Wille, S. (2014). *The birth of eugenics: A history of the science of heredity*. Wallstein Verlag.
- Pontusson, J. (1992). *At the End of the Third Road: Swedish Social Democracy in Crisis*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California, United States
- Proctor, R. (1988). *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis*. Harvard University Press.
- Rayner, M., Damodaran, V., & Frogley, M. (2023). Eugenics. *University of Sussex*. <https://doi.org/10.25377/sussex.c.6706506>
- Spektorowski, A. (2004). *The eugenic temptation in socialism: Sweden, Germany, and the Soviet Union*.
- Spektorowski, A., & Mizrachi, E. (2004). Eugenics and the Welfare State in Sweden: The Politics of Social Margins and the Idea of a Productive Society. In *The eugenic temptation in socialism: Sweden, Germany, and the Soviet Union*.
- Schmuhl, H. W. (2008) *Eugenics: Forced sterilization in Germany 1933–1945*, Wallstein Verlag.

- Thompson, E. P. (1963). *The making of the English working class*. Vintage Books. New York, NY: Vintage Books.
- Tooze, A. (2006). *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*. Penguin Books.
- Tydén, M. (2002). Sterilization in Sweden: Forced sterilizations during the 20th century. *Arkiv Förlag*
- Usborne, C. (1992). *The Politics of the Body in Weimar Germany: Women's Reproductive Rights and Duties*. University of Michigan Press.
- Wachsmann, N. (2004). *Hitler's Prisons: Legal Terror in Nazi Germany*. Yale University Press.
- Weingart, P., Kroll, J., & Bayertz, K. (1988). *Eugenics: The state of the art*. SpringerVerlag.
- Weikart, R. (2004). *From Darwin to Hitler: Evolutionary ethics, eugenics, and racism in Germany*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Weindling, P. (1989). *Health, Race, and German Politics Between National Unification and Nazism, 1870–1945*. Cambridge University Press.
- Weinberg, G. L. (1980). *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937–1939*. University of Chicago Press.
- Weir, T. H. (2018). Hitler's Worldview and the Interwar Kulturkampf. *Journal of Contemporary History*, 53(3), 597–621.